

Naslov originala

Raymond A. Moody, Jr: THE LIGHT BEYOND
New Explorations by the autor of LIFE AFTER LIFE
Copyright © 1988 by Raymond A. Moody, Jr.

S engleskog preveo

KONSTANTIN MILES

Predgovor

ANDREW GREELEY

Urednik biblioteke

ŽARKO TARAS

Recenzenti

NADA HORVAT
Dr ANTUN VITTURI

Likovna oprema

IVO FRIŠČIĆ

Tehnički urednik

BRANISLAV ČELAP

Dr Raymond Moody, Jr.

SVJETLOST S ONU STRANU ŽIVOTA

**Nova istraživanja autora knjige
»Život poslije života«**

PROSVJETA
ZAGREB 1989

Predgovor

Izdavač
PROSVJETA
Radna organizacija
za izdavačku djelatnost
Zagreb, Berislavićeva 10

Za izdavača
MIROSLAV MIHAJLOVIĆ

Prvo izdanje 1989.

Naklada 5.000
ISBN 86-353-0037-8

Tisak
»VARTEKS«
RO Tiskara
Varaždin

Raymond Moody ostvario je rijedak pothvat u potrazi za znanjem: stvorio je paradigmu.

U svom klasičnom djelu *Struktura znanstvenih revolucija* (*The Structure of Scientific Revolutions*) Tomas Kuhn nas upozorava da do znanstvenih revolucija dolazi onda kad netko stvori neku novu perspektivu, novo gledanje odnosno novi pristup stvarnosti. Kad se dogodi takav proboj, postaje ostvariv, postaje moguć veliki progres koji je do tog presudnog trenutka bio neostvariv. Kuhn iznosi tezu da znanstveni progres nije toliko rezultat uporne primjene znanstvene metode na polju rješavanja neriješenih problema nego je, u većoj mjeri i češće, rezultat neke briljantne i nove, originalne spoznaje koja otvara nove putove.

Kako to sam dr Moody napominje u knjizi koju ste upravo započeli čitati, njegova ranija knjiga, *Život poslije života** kojoj je ovo nastavak, nije bila prva o ovakvim iskustvima. U svojoj uzbudljivoj studiji *Putovanja na drugi svijet* (*Otherworld Journeys*) dr Carol Zaleski, sa Sveučilišta Harvard, iznijela je da se u literaturi iz srednjeg vijeka može naći mnogo sličnih opisa. Drugim riječima nije Moody prvi koji je otkrio takva iskustva (ili, točnije, doživ-

* Hrvatskosrpsko izdanje ove knjige objavila je *Prosvjeta* prije nekoliko godina i ona je doživjela, dok ovo pišemo, šest izdanja.

ljaje). Međutim, on im je dao naziv* i tako stvorio paradigmu za golemo istraživanje do kojih je došlo poslije objavljivanja njegove knjige *Život poslije života (Life after Life)*

Zašto je tako važno dati nekoj novootkrivenoj pojavi adekvatan naziv? Stephen Hawking, veliki engleski teoretski fizičar, kaže da naziv »crna rupa« ima za pojavu koju on izučava kritičnu važnost. To dolazi do izražaja u svakoj ljudskoj aktivnosti. Naime, kad dajemo nazive bićima ili pojavama, a nazivi su takvi da daju određeno značenje fenomenu o kojem je riječ, oni koje tako izaberemo odredit će kako ćemo objasniti ili objašnjavati pojavu o kojoj se radi i što će kasnije drugi uraditi s našim djelom: kako će se prema njemu odnositi, što će o njemu misliti, kako će nastaviti ono što smo započeli...

Iako dr Moody nije samo ponovo otkrio jedno iskustvo ili doživljaj (kako hoćete), koji je čest i rasprostranjen u našem ljudskom bivstvovanju, nego je, ujedno, time što je ovoj pojavi dao prikladnu etiketu, zapravo unaprijed osigurao, da će je i drugi istraživati, da će ona biti još dublje istraživana. Zato se zapravo ne može precijeniti važnost ovog i ovakvog doprinosa ljudskom znanju.

Jednako kao i ranija Moodyjeva djela tako se i ovo *Svjetlost s onu stranu života* odlikuje otvorenošću, iskrenošću, osjećajnošću i skromnošću autora. Mislim da je značajka ili obilježje koje sam zadnje spomenuo najvažnije obilježje Moodyjeva rada. Naime, on ne iznosi nikakve ekstremne tvrdnje o onom što je otkrio. Naziv »fenomeni tik do smrti« tako je efikasan upravo zato što je tako skroman, umjeren; autor tvrdi samo to da je u svojim istraživanjima otkrio postojanje i široku zastupljenost NDE-a.

* NDE – Near Death Experiences (Fenomeni »tik do smrti«).

Samo od sebe nameće se pitanje: da li je Moody svojim istraživanjima NDE-a naučno dokazao da postoji život poslije smrti? Mislim da to on nije dokazao, bez obzira na neke entuzijastične teze koje s tim u vezi čujemo. Moody je pokazao samo to da u času umiranja mnogi ljudi dožive benigne i obećavajuće doživljaje. Ne mislim da u vezi s problemom čovjekova preživljavanja smrti možemo očekivati bilo kakav drugi zaključak. Zato mi nije jasno i naprosto mi ne ide u glavu zašto mnoge pripadnike znanstvenog i medicinskog establishmenta ne zadovoljava dokaz da ovakva iskustva i doživljaji doista postoje (dokaz o tome je nesumnjiv) i zašto ovu pojavu ne istražuju i ne izučavaju sa zanimanjem i respektom, koji ona zaslužuje.

Može li se reći da rezultati izučavanja NDE-a jačaju vjerojatnost da čovjek nadživljava vlastitu smrt? Imam dojam da bi odgovor na ovo pitanje morao biti potvrđan. Međutim, dokle god imamo posla s nečim što možemo i moramo smatrati samo vjerojatnim, nužan je, za definitivni stav prema svemu ovom, onaj skok vjere, skok što ga ne oklijevaju učiniti oni koji su doživjeli NDE.

Pri kraju ove knjige dr Moody se obraća Williamu Jamesu,* čovjeku koji je bio možda najveći američki mislilac. NDE je »noetičko« iskustvo, doživljaj iluminacije koji ostavlja spoznaju koja postaje neoboriva u očima onog koji je to doživio. James je napomenuo, pišući o tome, da takve spoznaje ne može uvažiti empirijska nauka. Međutim kako se takva iskustva događaju, ne može ni empirijska nauka svojatati za sebe monopol na način, pomoću kojih se dolazi do spoznaja. Carol Zeleski došla je na kraju svojih istraživanja do istog zaključka. Jednako kao Moody ona poseže za kategorijama koje je iznio William James: NDE je doživljaj mistične iluminacije.

* William James (1842-1910), veliki američki psiholog i filozof. – *Prev.*

»Vizije drugog svijeta su produkt one iste imaginativne moći koja je aktivna i u našim uobičajenim načinima vizualiziranja smrti, naše sklonosti da predočujemo ideje u konkretnim, tjelesnim i dramatičnim formama, zatim sposobnosti naših unutrašnjih stanja da transfiguriramo našu percepciju vanjskih krajolika, naše potrebe da internaliziramo kulturnu mapu fizičkog univerzuma, našeg nagona da doživljavamo taj univerzum kao moralni i duhovni, spiritualni kozmos, kojem pripadamo i koji daje svrhu našem postojanju.«

Prema tome NDE je jedno od mnogih iskustava što obnavljaju nadu u ljudskom životu – jedno od mnogih, ali zato spektakularno. Ono predstavlja samo nagovještaj jednog objašnjenja, ali snažan nagovještaj.

Ovo nije jedini takav nagovještaj.

Dr Zaleski, u korespondenciji koju sam s njom vodio u vezi s njezinim radom i istraživanjima, napomenula je da je odgovor na moje prvo pismo došao tako kasno zato jer ga je odgodilo rađanje njenog prvog djeteta. Odgovorio sam da se pitam nije li rođenje njenog djeteta predstavljalo nagovještaj objašnjenja jednako snažan kao NDE, premda češći od njega. Iz perspektive onog što je krajnje, ultimativno, možda bi se moglo postaviti pitanje može li nam *On* davati snažnije ili brojnije migove od onih koje nam već daje.

Bilo kako bilo, ostaje činjenica da šaputanja anđela ne donose mnogo onima koji su skloni da ih slušaju ako ujedno ne izvrše utjecaj na njihov život. Dr Zaleski kaže: »Uvjerenje da život nadživljava smrt, pa ma kako ga snažno osjećali, sigurno će prije ili kasnije izgubiti na vitalnosti i spasti na običnu fosilnu zabilješku, nama tuđu kao što nam je tuđa svaka posuđena doktrina, ako to uvjerenje ne budemo provjerili i tako ponovo otkrili u svakodnevnom životu.«

Dok sam čitao o Moodyjevom istraživanju svjetlosti i Svjetlosti, imao sam dojam da i on zapravo iznosi isti takav argument. Svjetlost je i došla u tamu, a tama ju nije uspjela ugasiti.

Andrew Greeley
Sveučilište Chicago,
1987. godine

SVJETLOST
S ONU STRANU ŽIVOTA

ŠTA SE DOGAĐA KAD ČOVJEK UMRE? Ovo je, možda, pitanje što ga je čovječanstvo sebi najčešće postavljalo i ujedno pitanje koje ga je najviše zbuñivalo. Da li kad jednom umremo naprosto prestanemo živjeti, pa je jedino što od nas ostane naše mrtvo tijelo, jedini znak da smo nekad živjeli? Da li nas kasnije uskrsava *vrhovno biće*, ali samo pod uvjetom da smo dobili dobre ocjene u Knjizi života? Da li se vraćamo na ovaj svijet kao životinje, kako to vjeruju Indijci, ili možda kao drugi ljudi, druge osobe, nakon nekoliko generacija?

Odgovoru na ovo glavno pitanje o životu i postojanju poslije naše fizičke smrti danas nismo bliže nego što smo bili prije mnogo tisuća godina kada ga je sebi postavio pradavni čovjek. Međutim, ima mnogo običnih ljudi koji su se našli na samom rubu smrti i odatle nazrijeli čudesan svijet koji postoji »tamo prijeko«, svijet koji blista ljubavlju i razumijevanjem i do kojega se stiže samo uzbuđljivim putovanjem kroz jedan »tunel« ili prolaz.

Taj svijet nastanjuju naši umrli rođaci i prijatelji koji se »kupaju« u divnoj svjetlosti, i njime vlada *vrhovno biće* koje pridošlici pokaže retrospektivu njegova života prije nego što će ga poslati natrag da još neko vrijeme živi na zemlji.

Pošto se tako vrati u život, osoba koja je »umrla« nije više ista kao što je bila prije nego što je ovo doživjela. Ona grabi i grli život objema rukama svom snagom i izražava vjerovanje da su ljubav i znanje važniji od svega, jer to je jedino što čovjek može ponijeti sa sobom.

Zbog toga što ne postoji izraz kojim bismo opisali ovakve slučajeve, odlučili smo da ga pronađemo i reknemo da su takvi pojedinci iskusili doživljaj »tik do smrti« (NDE–near death experience).

Ja sam ovaj izraz iskovao prije nekoliko godina u svojoj prvoj knjizi, objavljenoj pod naslovom *Život poslije života*. Drugi istraživači daju ovom fenomenu druge nazive, na primjer, »putovanje na drugi svijet«, »let samoga Samom«, »vizija tik do smrti«. Međutim karakteristike ovih slučajeva – bez obzira na naziv koji im se daje – ukazuju na to da se radi o sličnim, gotovo istovjetnim doživljajima. Oni ljudi koji dožive NDE, dožive ili neke ili sve od slijedećih doživljaja: osjećaj da su umrli, osjećaj mira i bezbolnosti, čak za vrijeme nečeg što bi zapravo moralo biti bolno, osjećaj smirenosti, osjećaj odvajanja od vlastita tijela, ulazak u neko tamno područje ili tunel, osjećaj brzog uzleta na nebo, doživljaj sastajanja s umrlim prijateljima i rođacima koji se »kupaju« u svjetlosti, doživljaj susreta s *vrhovnim bićem*, retrospektivu vlastitog života, koja se pred njihovim očima odvija kao kakav film, i osjećaj nevoljkosti da se vrate u život živih.

Ove sam karakteristike izolirao tokom dvaju desetljeća istraživanja, koja su započela sasvim slučajno kada sam bio dvadesetogodišnji student filozofije na Sveučilištu Virginije.

Zajedno s dvadesetak studenata sjedio sam u seminarskoj sobi slušajući kako naš profesor, John Marshall, raspravlja o filozofskim aspektima smrti. Marshall je spomenuo da u našem gradu živi jedan psihijatar – dr George

Ritchie – koji je bio proglašen mrtvim uslijed dvostruke upale pluća, ali ga je ekipa liječnika vratila u život, reanimirala. Za vrijeme dok je bio »mrtav« (klinički mrtav) Ritchie je doživio nešto izvanredno: prošao je kroz nekakav tunel i vidio *bića sazdana od svjetlosti*.

Ovaj doživljaj, napomenuo je profesor Marshall, snažno je djelovao na tog liječnika, koji je bio siguran da se, eto, dogodilo naprosto to da mu je bila pružena prilika da zaviri u drugi svijet.

Odmah moram priznati da mi do tog trenutka naprosto nije padalo na pamet da možda duhovno nadživljavamo vlastitu fizičku smrt. Dotad sam uvijek pretpostavljao da je smrt kraj ne samo našeg fizičkog tijela nego i naše svijesti. Razumije se, međutim, da me je »zaintrigiralo« to da je eto jedan ugledni liječnik bio u tolikoj mjeri siguran da mu se upravo to dogodilo pa je bez ustručavanja svima pričao kako mu se dogodilo da zaviri u drugi svijet.

Nekoliko mjeseci poslije toga pružila mi se prilika da slušam kako on sam (dr Ritchie) pripovijeda o svom doživljaju grupi studenata. Rekao je da je vidio, kao iz daljine, vlastito, naizgled mrtvo, tijelo kako leži na bolničkom krevetu, da je zatim ušao u blistavu svjetlost, koja je zračila ljubavlju, i da je vidio sve događaje vlastitog života kako se ponavljaju u trodimenzionalnoj panoramskoj slici.

»Zapisao« sam Ritchiejevu priču u svoju memoriju i nastavio studij, pa sam 1969. diplomirao filozofiju. A onda, upravo kad sam počeo predavati na jednom sveučilištu, naletio sam slučajno na još jedan primjer fenomena »tik do smrti« (NDE).

Jedan od mojih studenata umalo nije umro godinu dana prije toga i ja sam ga zamolio da mi ispriča kako je to doživio. Zapanjio sam se kad se pokazalo da je to što je on ispričao bilo na dlaku isto kao ono što sam četiri godine ranije čuo od dra Ritchieja.

Počeo sam poslije toga pronalaziti studente koji su znali za druge slučajeve NDE-a. Kad sam 1972. počeo studirati medicinu, imao sam već prikupljeno ništa manje nego osam studija slučajeva NDE-a što su mi ih opisali pouzdani i iskreni pojedinci.

Na medicinskom fakultetu pronašao sam daljnje slučajeve pa sam tako uskoro raspolagao s dovoljnim brojem ispitanika, i s dovoljno prostudiranih slučajeva da sam mogao napisati knjigu *Život poslije života*, koja je kasnije postala međunarodni bestseler. Bilo je očigledno da postoji žeđ za znanjem o tome što se s nama zbiva pošto umremo.

Ta je knjiga, naravno, postavila mnoga pitanja na koja nije mogla odgovoriti i izazvala je bijes skeptika koji su, eto, smatrali i tvrdili da je izučavanje slučajeva »samo« nekoliko stotina ljudi bezvrijedno i bespredmetno u carstvu »pravih« znanstvenih istraživanja. Javilo se mnogo liječnika koji su tvrdili da u svojoj praksi nisu nikad čuli o doživljavanju NDE-a premda su vratili u život, reanimirali, stotine »klinički mrtvih« pacijenata. Drugi su liječnici iznosili tezu da se tu naprosto radi o nekakvom obliku mentalnog oboljenja, o nečem što nalikuje na shizofreniju. Neki su pak tvrdili da se NDE događa samo ekstremno religioznim pojedincima; drugi su smatrali da je posrijedi nekakav oblik demonskog posjedovanja. NDE nikad ne doživljavaju djeca, upozorili su neki liječnici, i to zato što djeca, za razliku od odraslih, nisu »kontaminirana kulturom«. Jedna skupina protivnika NDE-a tvrdila je da premalen postotak ljudi vraćenih u život doživi NDE da bi se to tobožnje doživljavanje moglo smatrati značajnim.

Neki ljudi, među koje se i ja ubrajam, htjeli su da dalje i dublje prouče fenomen NDE-a. Radovi, koje smo obavili u toku posljednjih deset godina, svojim su rezultatima značajno rasvijetlili ovaj fenomen. To nam je omogućilo da danas možemo odgovoriti na većinu pitanja što ih postav-

ljaju oni koji misle da NDE zapravo nije mnogo više od mentalnog oboljenja ili pojave da mozak samom sebi podvaljuje kojekakvim trikovima.

Zapravo moram iskreno priznati da je bilo dobro što su se na nas oborili skeptici, jer nas je to prisililo da izučavanju ovog fenomena pridemo ozbiljnije i odlučnije nego što bismo to možda inače bili uradili. U ovu je knjigu uvršten velik dio onog što su u tih deset godina otkrili istraživači ove pojave.

Tko, koliko njih i zašto?

Pojava koju želim razmotriti u ovom poglavlju jeste veličina broja NDE-a koji se faktički događaju. Kada sam tek počeo istraživati ovu pojavu, bio sam siguran da je malo ljudi to doživjelo. Nisam raspolagao njihovim brojem i naravno nijedan takav slučaj nije se spominjao u medicinskoj literaturi. Ali da sam kojim slučajem morao nagađati bio bih rekao da je samo jedan na svakih osam ljudi koji su se vratili iz kliničke smrti ili imali kakav sličan sudar sa smrtnošću doživio barem jedan od simptoma NDE-a.

Pošto sam počeo predavati na sveučilištu i počeo ispitivati velike skupine ljudi da li je netko od njih ili njihovih znanaca doživio NDE, moje se gledanje na učestalost i rasprostranjenost ove pojave dramatično izmijenilo. Za vrijeme mojih predavanja zapitao bih studente: »Da li je netko od vas doživio NDE ili zna za nekog tko ga je doživio?« Gotovo svaki put digao bi ruku otprilike svaki trideseti.

Glavoviti istraživač javnog mnijenja George Gallup mlađi ustanovio je pomoću anketa koje je organizirao, da

je u Sjedinjenim Državama NDE doživjelo oko osam milijuna odraslih pojedinaca, to jest otprilike svaki dvadeseti odrasli stanovnik ove zemlje.

Gallupov je institut osim toga obavio analizu sadržaja ovih NDE-a odnosno njihovih elemenata i ustanovio za svaki doživljeni element postotak onih koji su ga doživjeli. Evo što je ustanovio:

ELEMENTI	POSTOTAK
Izlazak iz vlastita tijela	26
Točna vizualna percepcija	23
Čujni zvukovi ili glasovi	17
Osjećanje spokojnosti i prestanak bolova	32
Svjetlosni fenomeni	14
»Retrospektiva« vlastita života	32
Doživljaj boravka u nekom drugom svijetu	32
Susreti s drugim bićima	23
Doživljaj prolaza kroz tunel	9
Prekognicija	6

Ovakve ankete jasno pokazuju da je NDE u našem društvu rasprostranjeniji nego što je to ranije mislio bilo koji istraživač ove pojave.

Obilježja NDE-a

Kao što sam već ranije spomenuo uspio sam utvrditi set od devet obilježja koja definiraju fenomen »tik do smrti«. To sam postigao razgovarajući sa stotinama ljudi i tragajući za ovim obilježjima na osnovu pojedinosti iz njihovih doživljaja.

U knjizi *Život poslije života* spomenuo sam da nisam naišao ni na jednog pojedinca koji je doživio *sva* obilježja dok je bio u stanju NDE-a. Međutim, pošto sam objavio tu knjigu, razgovarao sam s više od tisuću pojedinaca koji

su doživjeli NDE i našao nekoliko takvih koji su doživjeli »kompletni« doživljaj sa svih devet obilježja.

Ipak je važno upozoriti da svi ljudi koji su doživjeli NDE *ne* dožive sve njegove simptome; neki dožive samo jedan ili dva, neki pet ili šest. Međutim, NDE definira, utvrđuje postojanje bar jednog ili više ovih obilježja o kojima ću sada govoriti opširnije.

Osjećaj da ste mrtvi

Mnogi pojedinci jednostavno ne uvide da NDE koji doživljavaju ima bilo kakvu vezu sa smrću. Oni otkriju da lebde iznad vlastitog tijela, da ga gledaju iz daljine i odjednom osjete strah i/ili zbunjenost. Pitaju se: »Kako to da sam ja ovdje gore i gledam odozgo na samoga sebe?« To za njih nema nikakvog smisla i to ih veoma zbunjuje.

Na ovoj točki fizičko tijelo koje gledaju, oni možda čak i ne prepoznaju kao svoje vlastito.

Jedan mi je čovjek rekao da je, za vrijeme boravka izvan vlastitog tijela, prolazio sobama neke vojne bolnice i bio iznenađen vidjevši u krevetima mnogo mladih ljudi koji su bili otprilike njegove dobi i koji su izgledali kao on. Zapravo je gledao sva ta tuđa tijela i pitao se koje je od njih – njegovo.

Drugi čovjek koji je pretrpio strašnu nesreću u kojoj je izgubio dva ekstremiteta sjećao se kasnije kako je lebdio iznad vlastitog tijela, koje se nalazilo na stolu za operacije, kako je žalio iskasapljenog nesretnika, a onda je odjednom shvatio da taj nesretnik nije nitko drugi nego on.

Kad se to dogodi, ljudi koji se nađu na udaru fenomena NDE-a obično osjete strah, koji poslije nekog vremena bude potpuno zamijenjen razumijevanjem onog što se do-

gađa. Oni tada razumiju sve što liječnici i medicinske sestre saopćavaju jedni drugima (iako oni sami često ne posjeduju nikakve medicinske kvalifikacije), ali kad se pokušaju obratiti liječnicima ili drugim prisutnim osobama, otkriju da ih nitko ne čuje.

Vidjevši to neki pokušavaju svratiti na sebe pažnju nastojeći dodirnuti prisutne. Međutim, njihove ruke prolaze kroz ruke tih osoba ili kroz njihova tijela kao da su »od zraka«.

To mi je opisala neka žena koju sam vratio iz kliničke smrti. Vidio sam da je njezino srce prestalo raditi i odmah sam joj počeo masirati grudni koš, kako se to čini u ovakvim situacijama. Kad se ona kasnije osvijestila, rekla mi je da se u trenutku kad sam počeo stavljati njezino srce u pogon nalazila iznad vlastitog tijela i gledala ga odozgo. Zatim je stajala iza mene i pokušavala mi kazati da prestanem s pokušajima da ju vratim u život, jer joj je lijepo i tamo gdje se nalazi. Kad je vidjela da ju ne čujem, pokušala me uhvatiti za ruku da tako spriječi da joj zabijem u žilu na ruci iglu za injekcije i ubrizgam joj intravenozno tekućinu za pokretanje srca. Ona tvrdi da je njezina ruka prošla kroz moju kao da je nema. Međutim, nije bilo baš sasvim tako. Kasnije je tvrdila da je pod rukom osjetila neku tvar s konzistencijom, gustoćom »veoma razrijeđene želatine«, i da joj se učinilo da kroz tu tvar prolazi električna struja.

Slične opise dobio sam i od nekih drugih pacijenata.

Mnogi NDE-ovci, kad počnu komunicirati s drugim ljudima, osjete kako se u njima povećalo osjećanje vlastitog identiteta. Jedan mi je pacijent opisao ovu fazu kao »vrijeme kad niste supruga vašeg muža, kad niste roditelj vaše djece ili niste dijete vaših roditelja. Postali ste potpuni ja. Jedna pacijentica rekla mi je da se u toj fazi osjećala »kao balon koji se slobodno diže u zrak pošto je presječena vrpca koja ga je do tog trenutka držala prikovanog za zemlju.«

U tom trenutku strah uzmiče pred osjećanjem blaženstva i razumijevanja.

Spokojnost i nestanak boli

Dok se pacijent još nalazi u vlastitom tijelu, često osjeća jake bolove. Međutim, kad se jednom »presiječe vrpca«, nastupa spokojstvo, mir i nestanak boli.

Razgovarao sam s pacijentima, kojima se zaustavilo srce i koji su mi rekli da je žestoku bol koja nastaje kod srčanih napada nadomjestilo osjećanje velikog užitka. Neki istraživači podsjećaju na činjenicu da mozak, kad osjeti neku žestoku bol, ispušta u organizam kemijsku supstanciju koju sam proizvodi i koja zaustavlja bol. Vezu ove teorije s NDE-om raspraviti ćemo u 7. poglavlju, a ovdje ću vas samo upozoriti na to da još nitko nije izvršio eksperimente kojima bi se ova teza dokazala ili oborila. Međutim, čak ako je ispravna, ona nije dovoljna za objašnjenje drugih simptoma pojave o kojoj govorimo.

Izvantjelesno iskustvo

Često se događa da u trenutku kad liječnik rekne: »Mislili smo ovog (bolesnika) izgubili!«, pacijent o kojemu je riječ doživi potpunu promjenu perspektive. On osjeti kako se »diže u zrak«, lebdi na visini i gleda odozgo vlastito tijelo.

Mnogi kojima se to dogodilo kažu da u ovakvoj situaciji nisu predstavljali samo nekakvu »točku« u kojoj se koncen-

trirala njihova svijest. I dalje im se činilo da su sastavni dio nekakvog tijela, iako su se nalazili izvan svog fizičkog tijela. Kažu da njihovo spiritualno tijelo ima oblik i dimenzije koji nisu nalik na oblik i dimenzije našeg fizičkog tijela. To spiritualno tijelo posjeduje ruke i fazonu ali ga oni kasnije ne znaju opisati. Neki ga opisuju kao »oblak sazdan od boja«, drugi kao »energetsko polje«.

Jedan NDE-ovac s kojim sam razgovarao prije nekoliko godina, rekao mi je da je pomno razgledao svoje ruke dok se nalazio u tom stanju i da je vidio da su sazdane od svjetlosti sa sićušnim strukturama. Vidio je one delikatne zavijutke kože što tvore otiske prstiju, a na gornjim dijelovima ruku vidio je »sjajne cijevi sazdane od svjetlosti.«

Tunelsko iskustvo

Takozvano »tunelsko iskustvo« (doživljaj tunela) obično se događa nakon odvajanja od tijela. Prije nego što sam napisao *Život poslije života* nisam zapazio da ljudi kojima se dogodi NDE shvate da je to što im se događa u nekakvoj vezi sa smrću prije nego dožive »presijecanje vrpce« i izvan-tjelesni doživljaj.

Što se događa u takvom trenutku? Pred ljudima kojima se ovo dogodi otvara se nekakav prolaz ili tunel i oni bivaju »odgurnuti« u tminu što vlada u njemu. Prođu kroz ovaj mračni prostor i na njegovom kraju izađu u blistavu svjetlost o kojoj ćemo govoriti malo kasnije.

Neki ljudi ne prođu kroz tunel nego se uspinju nekakvim stepeništem. Jedna mi je žena pričala da je bila kraj uzglavlja svoga sina dok je umirao od raka pluća. Jedna od njegovih posljednjih izjava bila je da vidi pred sobom divno spiralno stepenište koje vodi prema gore. Malo kasnije

umirio je majku rekavši joj kako misli da se uspinje tim stepeništem.

Neki kažu da su prošli kroz prekrasna, divno ukrašena vrata, »dveri«, što se doima simbolično, jer simbolično ukazuje na prijelaz u nekakav drugi svijet, neko drugo carstvo.

Neki ljudi čuju zvuk nalik na pištanje zračne struje dok prolaze kroz tunel. Neki čuju zvuk nalik na zvuk električnih vibracija ili na zujanje.

»Tunelski doživljaj« nije nešto što sam upravo ja prvi otkrio. U XV stoljeću veliki slikar Hieronymus Bosch naslikao je sliku »Uzlazak na nebo«, koja vizualno prikazuje ovakve doživljaje. U prvom planu slike su ljudi koji upravo umiru. Oko njih su spiritualna bića koja pokušavaju usmjeriti njihovu pažnju prema gore, uvis. Oni koji su umrli prolaze kroz mračan tunel i stižu u prostor osvijetljen jarkom svjetlošću. Ulazeći u taj prostor oni se pobožno bacaju na koljena.

U jednom od najčudnijih »tunelskih iskustava« o kojima sam čuo, tunel je opisan kao gotovo beskonačno dugačak, gotovo beskrajno širok i ispunjen svjetlošću.

Opisa ima mnogo i nisu jednaki, ali smisao onog što se događa, doživljaj toga je manje-više isti: osoba prolazi kroz prolaz koji vodi u prostor snažne, intenzivne svjetlosti.

Bića sazdana od svjetlosti

Pošto prođe kroz tunel i izađe iz njega, osoba koja doživljava NDE obično sreće *bića sazdana od svjetlosti*. Ona nisu sazdana od obične svjetlosti. Blistaju prekrasnim i intenzivnim sjajem, koji kao da njih i sve oko njih potpuno prožima te ispunjava osobu koja to doživljava osjećajem

goleme ljubavi. Jedna osoba koja je to doživjela kaže: »To što sam vidio mogao bih opisati ili kao 'svjetlost' ili kao 'ljubav', ali bi u oba slučaja značilo jedno te isto«. Neki kažu da su imali dojam da se naprosto »kupaju« u »oluji svjetlosti«.

Svi NDE-ovci opisuju ovu svjetlost kao nešto što je mnogo sjajnije i blistavije od bilo čega što možemo doživjeti na ovom svijetu. Međutim, unatoč tom tako silnom intenzitetu njezina sjaja, ova svjetlost ne smeta očima. Ona je topla, vibrantna i živa.

Našavši se u ovoj situaciji NDE-ovci često sreću prijatelje i rođake koji su ranije umrli. O tim bićima mnogi kažu da imaju isto tako »riječima neopisiva« tijela kao što su i njihova vlastita.

Osim spomenute jarke svjetlosti i luminiscentnih prijatelja i rođaka neki ljudi koji su to doživjeli opisuju prekrasne pastoralne scene. Jedna mi je žena rekla da je vidjela livadu okruženu biljkama od kojih je svaka posjedovala vlastitu svjetlost.

Neki ljudi vide prekrasne gradove svjetlosti koji su tako grandiozni da samim time postaju neopisivi.

U ovakvim situacijama komuniciranje se ne vrši riječima kako ih mi upotrebljavamo nego telepatskim, neverbalnim komuniciranjem, koje se odmah razumije i bez ijedne izgovorene riječi.

Vrhovno biće sazdana od svjetlosti

Pošto tako sretne nekoliko »običnih« bića sazdana od svjetlosti, NDE-ovac obično sretne i *vrhovno biće sazdana od svjetlosti*. Mnogi ljudi odgojeni u kršćanskoj religiji zaključuje da je to biće Bog ili Isus. Pripadnici drugih religija

i s drugačijim vjerskim odgojem prepoznaju u tom biću Budu ili Alaha. Međutim, neki kažu da to biće nije ni Bog ni Isus već netko drugi, također veoma svet.

Što bilo da bilo, ovo *vrhovno biće* zrači totalnom ljubavlju i razumijevanjem. I to tako snažno, u takvoj mjeri, da većina onih koji ovo dožive žele da s njim ostanu zauvijek.

Žele, ali ne mogu. Kad dođe do ovog susreta rekne im se (a obično im to kaže samo *vrhovno biće*) da se moraju vratiti u svoje zemaljsko tijelo. Međutim, prije toga oni moraju vidjeti retrospektivu vlastitog života.

Retrospektiva života

Kad do toga dođe više nema fizičkog okoliša. Umjesto toga oni gledaju trodimenzionalnu višebojnu panoramsku retrospektivu u kojoj gledaju sve što su ikad uradili u životu, čitav svoj život. Pred njihovim očima odvija se »film« njihova života.

Te se slike »vrte« pred njihovim očima kao da su oni neko treće lice, pa to gledaju iz perspektive gledaoca, a ne učesnika. Osim toga to se ne zbiva u vremenu kako ga mi znamo. Najbliži opis što sam ga dobio kaže da se cijeli čovjekov život »odvrti u jednom trenutku«.

U toj situaciji, gledajući ovakvu retrospektivu vlastitog života, onaj koji to doživi vidi ne samo sve što je ikad u životu uradio nego doslovno u istom trenutku kada ga vidi spozna što je svaki pojedinac njegov čin donio drugim akterima u njegovom životu.

Kako to zapravo izgleda? Na primjer, ako netko vidi da je uradio nešto nevaljalo, nešto ružno, nađe se u istom trenutku u svijesti čovjeka kojemu je to uradio, pa osjeti

njegovu tugu, njegovo osjećanje vlastite povrijeđenosti, njegovo žaljenje što se to dogodilo.

S druge strane, ako se radi o činu dobrote prema nekoj drugoj osobi, onaj koji je to uradio i koji to sada vidi nađe se odmah na mjestu te osobe i doživi prijatne osjećaje.

U vrijeme kad se odvija ova retrospektiva života *vrhovno biće sazdano od svjetlosti* je s osobom koja to doživljava i pita je što misli o tome, da li je život korisno upotrijebila. Pomaže joj u ovoj retrospektivi i pomaže joj da svaki događaj u svom životu stavi u pravu perspektivu, da ga shvati u pravom značenju.

Svi ljudi koji su prošli kroz to izlaze iz ovog doživljaja sa spoznajom i vjerom da je ljubav najvažnija stvar u životu.

Za većinu, na drugo mjesto po važnosti, dolazi znanje. I dok vide scene u kojima su nešto učili, *biće sazdano od svjetlosti* kaže im da jedna od stvari koje mogu sa sobom ponijeti u smrt – jest znanje. Druga, važnija, je ljubav – kaže biće.

Kad se oni koji su to doživjeli vrate, obično osjete »žed za znanjem«. Mnogi postaju lakomi čitaoci čak ako prije toga nisu uopće marili za knjigu. Neki se upišu u škole ili fakultete što pripadaju drugim područjima nego što je ono za koje su se ranije školovali ili na kojem su radili.

Brzi uspon na nebo

Moram upozoriti da ne doživi baš svaki NDE-ovac tunelsko iskustvo. Neki kasnije pripovijedaju o »doživljaju lebdjenja« ili »letenja«, to jest da su se brzo dizali prema nebu i vidjeli univerzum iz perspektive koja je na ovom svijetu rezervirana samo za astronautičare.

Psihoterapeut Carl G. Jung doživio je to 1944. godine poslije srčanog napada. Kasnije je pričao da je imao osjećaj da brzo leti do jedne tačke visoko iznad Zemlje.

Jedno dijete s kojim sam razgovarao reklo mi je da se osjećalo kao da leti daleko iznad Zemlje, da prolazi kraj zvijezda i da se, na kraju, sreće s anđelima. Drugi jedan NDE-ovac opisao je kako se naglo digao na ogromnu visinu, vidio planete oko sebe i duboko dolje Zemlju kao plavu dječju špekulu.

Odupiranje povratku u život

Za mnoge ljude NDE predstavlja doživljaj tako ugodan i lijep da se ne žele vratiti. Kad se ipak vrate, oni se zbog toga ljute na liječnike što su ih reanimirali.

Dvojica mojih prijatelja liječnika otkrili su postojanje NDE-a »na vlastitoj koži« kad su pacijenti koje su spasili pokazali neprijateljske osjećaje prema njima.

Jedan od ove dvojice spasio je život nekom kolegi liječniku, koji je pretrpio srčani napad. Kad je pacijent oživio, prvo što je rekao bilo je: »Carl, da se nisi usudio da ovo ponoviš!«

Carlu nije bilo jasno zašto se njegov kolega ljuti na njega. Međutim spašeni liječnik kasnije je s njim razgovarao u četiri oka. Ispričao se za svoj postupak i objasnio što se s njim zapravo dogodilo. »Bio sam bijesan zbog toga što si me vratio u smrt umjesto u život«, rekao je.

Drugi kolega otkrio je postojanje fenomena NDE-a kad je reanimirao pacijenta, koji je, čim se osvijestio, počeo na njega vikati i prigovarati mu što ga je izveo iz »onog krasnog i sjajnog mjesta«.

NDE-ovci često ovako reagiraju. Međutim takva je reakcija kratkotrajna. Ako s njima razgovarate nedjelju dana kasnije obično kažu da su zapravo sretni što su se vratili. Premda im sada nedostaje ono stanje blaženstva, oni su sretni što im se pružila šansa da nastave život.

Zanimljivo je da mnogi NDE-ovci misle da im se pružila mogućnost da sami odluče hoće li se vratiti ili će ostati. Takav im izbor nudi ili *vrhovno biće sazdano od svjetlosti* ili neki njihov umrli rođak.

Zapravo svi s kojima sam razgovarao o ovakvom njihovom doživljaju bili bi se opredijelili da ostanu da su nekim slučajem mogli misliti samo na sebe. Međutim, oni obično odgovore da se žele vratiti zato što imaju djecu koju treba odgojiti ili misle da će, ako ostanu, nedostajati svojim bračnim drugovima ili roditeljima.

Jedna žena iz Los Angelesa suočila se s takvim pitanjem *bića sazdanog od svjetlosti* čak dva puta u životu. Prvi put, dogodilo se to pedesetih godina, dok je bila u komi izazvanoj automobilskom nesrećom, *biće sazdano od svjetlosti* reklo joj je da je došlo vrijeme da umre i ode na nebo.

Ona se tome oduprla rekavši da je još previše mlada da umre. Međutim, *biće sazdano od svjetlosti* nije htjelo da popusti sve dok mu ona nije rekla: »Ali, ja sam još mlada! Nisam čak imala vremena da se naplešem!«

Biće sazdano od svjetlosti prasnulo je u smijeh i dozvolilo joj da nastavi život.

Otpribliže trideset godina kasnije ovoj je ženi prestalo raditi srce dok je bila na nekoj manjoj operaciji. Ponovo je prošla kroz onaj tunel i srela se s *bićem*, koje joj je opet reklo da je došlo vrijeme da umre.

Ona se tome i sada suprotstavila. Rekla je da ima djecu koju treba odgojiti i osposobiti i da ih ona zato ne smije napustiti.

Biće je odgovorilo: »U redu, dozvolit ću vam da nastavite život. Ali, ovo je moja posljednja takva odluka. Kad se opet sretne, morat ćete ostati ovdje.«

Drukčije vrijeme i prostor

Osim spomenutih obilježja fenomena NDE-a ljudi koji su ga doživjeli govore da je »tamo« vrijeme silno ubrzano i da se potpuno razlikuje od onog što ga mjere naši satovi. Oni ovaj fenomen opisuju kao »bivstvovanje u vječnosti«. Kad sam jednu ženu zapitao koliko je trajao njen doživljaj, ona je odgovorila: »Mogla bih reći da je sve to trajalo samo jednu sekundu ili da je trajalo deset tisuća godina – razlike nema!«

Granice što ih nameće prostor u našem svakodnevnom životu u NDE-fenomenu se često prelaze i ruše. Dok traje ovakav doživljaj, osobi koja ga doživljava dovoljno je da samo zamisli da je na nekom mjestu da bi se tamo našla u istom trenutku. Neki su mi pacijenti pričali da im je u trenutku kad su bili izvan vlastitog tijela i gledali kako se liječnici s njima muče (kako bi ih spasili) bilo dovoljno da požele da odu iz dvorane za operacije u predvorje gdje su čekali njihovi rođaci i to bi se u istom trenutku dogodilo.

Ovakvi doživljaji predstavljaju možda najbolji i najpodesniji odgovor ljudima koji misle da je suština fenomena NDE-a u tome da mozak nadmudruje samoga sebe. Ako ćemo pravo, na prvi pogled je lako moguće da ljudski mozak, kad se nađemo u nekoj veoma teškoj neprilici, pokušava smiriti samoga sebe stvarajući (zapravo: izmišljajući) tunnelske doživljaje i susrete s *bićima sazanim od svjetlosti*. Međutim, okolnost da ljudi koji su doživjeli NDE znaju što se događalo u drugim prostorijama bolnice dok

su oni ležali na stolu za operacije naprosto nas tjera na zaključak da su ti ljudi doista doživjeli izlazak iz vlastitog tijela.

Sreo sam (i s njima o tome razgovarao) nekoliko ljudi koji su doživjeli fenomen izvantjelesnosti i koji su napustili svoje tijelo, koje je ostalo u dvorani za operacije, dok su oni švrljali po drugim prostorijama bolnice i tamo vidjeli svoje rođake.

Jedna žena, koja je izišla iz vlastitog tijela, otišla je u čekaonicu i vidjela da njena kćerka, koja je tamo čekala, ima na sebi suknju koja ne pristaje uz kaputić kostima što ga je nosila.

Šta se dogodilo? Naprosto to da je služavka koja je djevojčicu dovela u bolnicu u žurbi dohvatila prvo što joj se našlo pri ruci.

Kad je pacijentica kasnije pričala svojoj obitelji što je doživjela i što je vidjela, njima je bilo jasno da se naprosto morala u jednom trenutku nalaziti u čekaonici, jer to inače ne bi vidjela.

Jedna žena doživjela je izlazak iz vlastitog tijela i otišla iz sobe, u kojoj se ekipa liječnika trudila da ju reanimira, u predvorje bolnice. Tamo je ugledala svog djevera, vidjela kako mu je pristupio jedan njegov poslovni partner i čula kako ga je taj čovjek zapitao zašto je došao u bolnicu.

»Upravo sam se spremao da odem na važno poslovno putovanje kad su mi telefonirali da je June otpremljena u bolnicu. Izgleda da će umrijeti, pa je zato bolje što nisam otputovao, jer je sigurno da ću morati upravo ja organizirati njezinu sahranu« – odgovorio je djever.

Nekoliko dana kasnije, kad se pacijentica već oporavljala, posjetio ju je djever. Ona mu je rekla da je čula razgovor što ga je on vodio s onim poslovnim partnerom. Da otkloni i posljednji tračak sumnje da govori istinu rekla je: »Kad

opet budem umirala otputuj slobodno, jer sa mnom će tada biti sve u redu.« Djever je probljedio kao smrt.

Nešto slično tome dogodilo se nekoj starijoj ženi koja je pala u komu i koju sam pokušavao reanimirati. Masirao sam joj srce na krevetu u ambulanti bolnice u kojoj sam radio, dok je medicinska sestra koja mi je pomagala skoknula u jednu od obližnjih soba da odatle donese ampulu s lijekom koji je bio potreban.

Radilo se o ampuli koja se otvara tako da joj se slomi vršak, ali se to ne smije raditi golim rukama nego tako da se u ruci drži papirnu maramicu, jer inače postoji opasnost da se onaj tko to radi poreže na staklo. Medicinska sestra vratila se s već otvorenom ampulom, pa sam lijek mogao odmah upotrijebiti.

Kad se pacijentica osvijestila, pogledala je medicinsku sestru blagim i prijatnim pogledom i rekla: »Mala moja, vidjela sam što ste radili u onoj sobi. Nemojte to raditi bez papirne maramice, jer ćete se posjeći!« Medicinska sestra bila je zapanjena i odmah priznala da je u žurbi doista slomila vršak ampule golim prstima.

Pacijentica nam je zatim ispričala da je za vrijeme kad se sve ovo događalo otišla u sobu u koju je bila otišla i medicinska sestra pa je tako vidjela što je ona tamo uradila.

Neka istraživanja: Koliko ih je? Kako?

Kako sam već spomenuo Gallupov institut za ispitivanje javnog mnijenja organizirao je 1982. godine anketu koja je pokazala da je osam milijuna odraslih Amerikanaca doživjelo NDE. Budući da to znači da je NDE doživio otprilike svaki dvadeseti odrasli Amerikanac, istraživačima ove

pojave bilo je jasno kao na dlanu da će lako dolaziti do ispitanika potrebnih za istraživanje. Zapravo su mnoga takva istraživanja započela prije nego što je Gallupov institut postavio Amerikancima pitanje: Da li postoji život poslije života?

U jednom od tih istraživanja, koje je dobilo naziv »Evergreen Study«, istraživači su uspjeli istražiti način kako je »fenomen tik do smrti« doživjelo četrdeset i devet stanovnika sjeverozapadnog dijela Sjedinjenih Država.

Istraživači (James Lindley, Sethyn Brian i Bob Conley, nastavnici Evergreen State College, koji se nalazi u mjestu Olympia u saveznoj državi Washington) primijenili su standardnu metodu ispitivanja. Svakom ispitaniku prvo se pružila mogućnost da bez prekidanja i bez upadica sa strane opiše svoj susret sa smrću. Tek poslije toga, u drugom krugu, ispitanici su odgovarali na seriju standardnih pitanja u vezi s njihovim doživljajem.

Bila su to ona ista pitanja kojima se bio poslužio Kenneth Ring, psiholog iz Connecticuta, koji je istražio nekoliko desetaka slučajeva doživljavanja NDE-a i rezultate objavio u odličnoj knjizi *Život u smrti: Naučno istraživanje fenomena tik do smrti (Life at Death: A Scientific Investigation of Near-Death Experience, 1980)*. Ringova metoda ispitivanja NDE-ovaca prihvaćena je kao metoda kojom se može utvrditi da li je neka osoba doista doživjela NDE. Pitanja su neutralna – do stanovite tačke – a onda počinju vršiti blagi pritisak.

Ekipa istraživača s Evergreen State Collegea upotrijebila je ista pitanja da bi kasnije mogla usporediti svoje rezultate s rezultatima koje je postigao Ring:

1. Da li se radi o doživljaju koji je teško opisati riječima? (Ako je odgovor potvrđan slijede pitanja: Možete li barem pokušati da objasnite zašto je ovaj doživljaj teško opisati

riječima? Da li je ono što ste doživjeli nalik na san ili je to nešto drugo, nešto što se razlikuje od sna?)

2. Kad se to događalo, jeste li mislili da umirete ili da ste na rubu smrti? Jeste li možda mislili da ste već mrtvi? Jeste li možda čuli da je netko rekao da ste umrli? Da li se možda sjećate da ste čuli još nešto dok ste bili u tom stanju?

3. Kakve ste imali osjećaje dok se to događalo?

4. Jeste li čuli bilo kakvu buku ili neobične zvukove dok se to zbivalo?

5. Jeste li u bilo kom trenutku imali osjećaj da se nekud krećete, da nekud odlazite, da nekamo dolazite? Kako je to izgledalo? (Ako je odgovor na 4. pitanje potvrđan, postavlja se potpitanje: Da li je ono što ste doživjeli na bilo koji način povezano s bukom ili zvukovima koje ste čuli i koje ste nam maloprije opisali?)

6. Jeste li u bilo kojem trenutku vašeg doživljaja dobili dojam da ste se na neki način odvojili od vlastitoga fizičkog tijela? Jeste li ga u bilo kojem trenutku vidjeli? (Ako su odgovori na ova dva pitanja potvrđni, slijede pitanja: Možete li opisati ovaj doživljaj? Kako ste se osjećali dok ste bili u tom stanju? Gdje ste se nalazili dok ste bili izvan svog fizičkog tijela? Jeste li imali neko drugo tijelo? Ako je odgovor na zadnja pitanja potvrđan slijedi pitanje: Da li je postojala bilo kakva veza između vas i vašeg fizičkog tijela? Molimo vas da je opišete ako je postojala. Dok ste se nalazili u tom stanju kakve su bile vaše percepcije vremena? A percepcije prostora? A percepcije težine? Jeste li, dok ste se nalazili u tom stanju, mogli uraditi nešto što nikako ne biste mogli uraditi sa svojim fizičkim tijelom? Jeste li imali bilo kakav osjećaj okusa? A mirisa? Kako su, dok ste bili u tom stanju, funkcionirali vaš vid i sluh? Ili možda uopće nisu funkcionirali? Jeste li, nalazeći se u tom stanju, osjetili usamljenost?)

7. Jeste li, za vrijeme svog doživljaja, sreli bilo koga: živog ili mrtvog? (Ako je odgovor potvrđan slijede pitanja: Tko su bili ti ljudi? Što se dogodilo kad ste se s njima sreli? Jesu li oni komunicirali s vama? Što su vam saopćili? Kako? Kako ste se osjećali u njihovom društvu?)

8. Jeste li u bilo kojem trenutku vidjeli nekakvu svjetlost, sjaj ili iluminaciju? Možete li to opisati? (Ako je odgovor potvrđan, slijede potpitanja: Da li vam je ta »svjetlost« bilo šta saopćila? Šta vam je saopćila? Šta ste u tim trenucima mislili o toj svjetlosti? Kakve je osjećaje pobudila u vama? Jeste li sreli bilo kakve religijske likove, na primjer, anđela, duhove čuvare, Krista i tako dalje? Jeste li sreli bilo kakve duhove što užasavaju, na primjer, demone, vještice ili vrage?)

9. Dok ste sve to doživljavali da li vam se vaš vlastiti život (ili prizori iz vašeg vlastitog života) pojavio ili u obliku mentalnih slika ili u obliku sjećanja? (Ako je odgovor potvrđan, slijede pitanja: Možete li nam to detaljnije opisati? Kako je zapravo izgledao taj doživljaj? Kakve je osjećaje izazvao u vama? Jeste li od tog doživljaja nešto naučili? Šta?)

10. Jeste li u bilo kojem trenutku dobili dojam da se približavate nekoj vrsti granice ili nekoj tački s koje nema povratka? (Ako je odgovor potvrđan, slijede potpitanja: Možete li to opisati? Možete li se sjetiti bilo kakvih osjećaja ili misli što ste ih imali dok ste se približavali toj međi? Imate li neku predodžbu o tome što je ta međa predstavljala ili značila?)

11. (Ako je ispitanik prije ispitivanja izjavio da se približio smrti, postavljaju mu se sada slijedeća pitanja): Dok ste mislili da umirete, što ste osjećali? Jeste li željeli da se vratite u svoje tijelo, da nastavite život? Što ste osjećali kad ste se osvijestili i vidjeli da se opet nalazite u svom fizičkom tijelu? Da li imate bilo kakvu ideju o tome zašto

ovom prilikom niste umrli? Jeste li u bilo kojem trenutku dobili dojam da vam sudi nekakva nepersonalna sila?

12. To što ste doživjeli dogodilo se nedavno, ali nas ipak zanima da li vas je to u bilo kojem smislu izmijenilo? Ili nije? Ako vas je izmijenilo, u kojem vas je smislu i kako izmijenilo? (Ako odgovori nisu negativni, postavljaju se slijedeća potpitanja): Da li je ono što ste doživjeli promijenilo vaš stav prema životu? Kako? U kojem smislu? Da li je promijenilo vaša religijska uvjerenja? Ako je promijenilo, recite kako, u kom smislu? Ako usporedite ovo što mislite i osjećate danas s onim što ste mislili prije nego što ste ovo doživjeli, da li se danas više ili manje bojite smrti? Ili jednako kao prije? Ili se više uopće ne bojite smrti? [Ispitaniku koji je pokušao izvršiti samoubojstvo, ali je spašen, postavlja se slijedeće pitanje: Kako je to što ste doživjeli djelovalo na vaš stav prema samoubojstvu? Kolika je vjerojatnost da ćete možda opet pokušati da sami sebe ubijete? (Ispitivač mora biti taktičan.)]

13. Ako problem koji će se postaviti slijedećim pitanjem nije dobio puno objašnjenje u odgovorima na 12. pitanje i potpitanja, i, osim toga, ako je pacijent-ispitanik sâm izjavio da se našao na samom rubu smrti, može mu se postaviti slijedeće pitanje: Kao čovjek koji se našao na samom rubu smrti možete li nam opisati, vlastitim riječima, što za vas znači riječ »smrt«?

14. Da li želite nešto dodati onom što ste nam dosad rekli o svom doživljaju i njegovom djelovanju na vas?

Budući da su upotrebili ista pitanja kao Ring, istraživači s Evergreen Collegea mogli su usporediti svoje rezultate s rezultatima koje je on dobio u svom, po obimu, većem istraživanju.

Fenomen »tik do smrti« podijelili su na pet širih faza umjesto na devet specifičnih faza. Te su faze: spokojstvo, odvajanje od tijela, tama, svjetlost i unutrašnje stanje.

U istraživanjima koje je obavila ta ekipa pokazalo se da je 74,5 posto upotrebljenog uzorka (uzorak su činili ispitanici) doživjelo fazu spokojstva za vrijeme NDE-a, dok je u Ringovom istraživanju to iznosilo 60 posto.

Istraživači s Evergreen Collegea ustanovili su da ih je slušanje opisa ove faze (faze spokojstva) naprosto iscrpljivalo, jer bi se ispitanici, govoreći o toj temi »navili« i kao da nisu mogli prestati pričati o blaženom spokojstvu i emocionalnoj toploti, koje su osjećali u toj fazi.

Fazu odvajanja od fizičkog tijela doživjelo je 70,9 posto ispitanika u istraživanjima na Evergreen Collegeu i 37 posto Ringovih ispitanika. Tminu, koja se može poistovjetiti ili barem usporediti s »tunelskim doživljajem«, doživjelo je 38,2 posto ispitanika na Evergreen Collegeu i 23 posto Ringovih ispitanika. Svjetlost (uključujući *bića sazdana od svjetlosti*) doživjelo je 56,4 posto ispitanika na Evergreen Collegeu i 16 posto Ringovih ispitanika.

»Unutrašnju scenografiju«, koju su mnogi ispitanici doživjeli kao »raj« doživjelo je 34,5 posto ispitanika na Evergreen Collegeu i 10 posto Ringovih ispitanika.

Među svim ispitanicima koje je istražila ekipa na Evergreen Collegeu, našao se samo jedan koji je doživio »paklenski« NDE. Istraživači su »paklenski« NDE definirali kao NDE u kojem ispitanik doživi strah, užas, paniku ili bijes, srdžbu, a u nekim slučajevima doživljava obuhvati i viđenje demonskih bića. Jedan čovjek, koji je doživio čak tri NDE-a, rekao je istraživačima da je zabunom za vrijeme svog drugog NDE-a bio poslan u – pakao.

Takva iskustva su ipak rijetka. Istraživači s Evergreen Collegea kombinirajući vlastita istraživanja s mojim i Rin-

govim, utvrdili su da samo 0,3% ispitanika opisuje svoj NDE kao »paklenski«.

Međutim, nešto što nipošto nije rijetka pojava kod ljudi koji su doživjeli NDE je tendencija da se promijeni njihova ličnost. Doživljaj NDE-a predstavlja tako snažan instrument mijene da se mnogi ljudi koji su to doživjeli moraju kasnije podvrgnuti psihoterapiji da bi pomoću nje saznali kako će se, ovako promijenjeni, »uklopiti« u život i društvo.

Međutim, kako bilo da bilo, NDE mijenja ljude koji su ga doživjeli, u pozitivnom smislu riječi. No, čak i s pozitivnom promjenom vlastite ličnosti nije uvijek lako izaći na kraj, ako ni zbog čega drugog a ono svakako zbog naglosti takve promjene. Treba osim toga spomenuti i emocionalne posljedice okolnosti da se svijet odjednom smatra boljim nego što se prije smatrao, i spoznaje da će se u takvom boljem svijetu dalje živjeti.

Možda jedan od najboljih primjera djelovanja NDE-a na ljude opisuje slavna američka spisateljica Katherine Anne Porter, koja je doživjela NDE prilikom gotovo fatalnog oboljenja od gripe 1918. godine. Evo što je autorica *Broda ludaka (Ship of Fools)* rekla o tome u jednom svom intervjuu:

Doživjela sam viziju neba i poslije toga ovaj svijet bio mi je prilično dosadan. Nekoliko narednih godina moje raspoloženje bilo je takvo da sam mislila da ovaj svijet ne vrijedi da bi se u njemu živjelo. Međutim, imala sam vjeru, posjedovala sam onu unutrašnju jezgru snage koja dolazi odnekud, koja je možda od nekog naslijeđena. U čitavom mom životu bilo je dana kada sam istovremeno osjećala snažnu želju da odmah umrem i jedva čekala da živa dočekam sutrašnji dan. Zapravo, da nisam bila žilava kao kakva mačka-skitnica ne bih danas bila živa.

Pogled prema naprijed

Nekim ljudima koji ga dožive NDE pruži priliku da zavire u budućnost. Ali, ovo se događa u tako neznatnom postotku slučajeva da oklijevam to smatrati jednim od obilježja fenomena NDE-a. Međutim, važno je i bitno da se to (kako izgleda) doista događa.

Ovu sam pojavu otkrio sasvim slučajno. Dogodilo se to 1975. godine, nekoliko mjeseci prije nego što je objavljena moja knjiga *Život poslije života*. Dogodilo se to na »Halloween«. * Louise, moja tadašnja žena, odvela je našu djecu u šetnju.

Šetajući tako stigli su do jedne kuće i djeca su stupila u razgovor sa stanarima te kuće, simpatičnim postarijim muškarcem i ženom. Oni su zapitali djecu kako se zovu, a kad je moj najstariji sin rekao da se zove Raymond Avery Moody, žena kao da se zaprepastila.

»Gospodo, svakako moram razgovarati s vašim mužem« – rekla je Louisi.

Kad sam nekoliko dana poslije toga razgovarao s tom ženom, ona mi je opisala NDE koji je doživjela 1971. godine. Za vrijeme kirurške operacije kojoj se morala podvrgnuti, prestalo joj je raditi srce i kolapsirala su joj pluća, pa je prilično dugo bila klinički mrtva. Dok je bila u tom stanju, doživjela je NDE u toku kojega je srela vodiča koji ju je proveo kroz čitav njen dotadašnji život i dao joj neka obavještenja o budućnosti. Pred sam kraj NDE-a bila joj je pokazana moja fotografija i saopćeno moje ime i prezime, a onda joj je bilo rečeno da mi »u pravo vrijeme« mora ispričati što joj se dogodilo.

Mislim da je ovaj slučajni susret važan u vezi s temom ove knjige. Međutim, još su važniji i impresivnije djeluju

* Noć prije blagdana Svih Svetih, »Noć vještica«, – *Prev.*

neki slučajevi »pogleda u budućnost« na koje je naišao Kenneth Ring u svojim istraživanjima.

Premda je broj ovih slučajeva procentualno tako neznatan u usporedbi s brojem ispitanika da je neupotrebljiv i potpuno zanemariv za statističku analizu, Ring je uspio pronaći nekoliko nesumnjivih primjera ovog fenomena u vlastitim istraživanjima i u istraživanjima drugih istraživača. U ovakvim slučajevima radi se o tome da NDE-ovac doživi viziju budućih događaja ili budućeg događaja, obično dok se nalazi u dubokom NDE-u. Ponekad se on toga sjeti neposredno pošto se probudio, i to poslije ne zaboravi. Međutim, u drugim slučajevima sjećanje na to izbije kasnije, s jakim osjećanjem »već viđenog«, i dojmom ispitanika da je događaj koji vidi već jednom u prošlosti vidio.

Takav primjer pruža nam slučaj jednog Ringovog ispitanika, koji danas živi u Sjedinjenim Državama, ali se rodio i odrastao u Engleskoj. Kad je imao deset godina doživio je NDE u toku operacije koja je morala biti obavljena jer mu je prsnulo slijepo crijevo. Evo što je o tome napisao u pismu Ringu:

Nakon operacije, dok sam se oporavljao, uvidio sam da imam neka čudna sjećanja – jest, upravo sjećanja! – što su se odnosila na neke događaje u mom, s tadašnjeg gledišta, budućem životu. Ne znam kako su mi (ta sjećanja) došla u glavu – naprosto su došla... Međutim u to vrijeme (1941) i sve do 1968. naprosto nisam u njih vjerovao.

Poslije ovog malog uvoda opisao je pet specifičnih sjećanja, uključujući sjećanje na datum vlastite smrti i okolnosti zbog kojih se dogodila (što ovdje ne želim citirati). Sada ću opisati dva od tih specifičnih sjećanja:

1. Oženit ćete se u dobi od 28 godina.

To je bilo prvo sjećanje spomenutog ispitanika. Izrekao ga je bez uzbuđenja, kao da konstatira neku činjenicu... Nikakva emocija nije tu bila prisutna.

2. Imat ćete dvoje djece i živjet ćete u kući koju upravo vidite.

Ovo sam sjećanje doslovno iskusio. Bilo je to živo sjećanje na to kako sjedim u naslonjaču i gledam kako se dvoje djece igra na podu ispred mene. Znao sam da sam oženjen iako u mojoj viziji nije bio nikakav znak o osobi s kojom sam oženjen. Svatko tko je oženjen zna kako izgleda biti oženjen, a to zna naprosto zato što je oženjen. Neženja ne zna i ne može znati kako je to biti oženjen. To pogotovo ne može znati ni zamisliti dječak koji ima samo deset godina! Upravo to čudno i zapravo nemoguće (za 10-godišnjeg dječaka) osjećanje predstavlja nešto čega se najbolje i najjasnije sjećam, pa sam siguran da je upravo zato ovaj slučaj ostao neizbrisiv u mojoj memoriji. Što to sve znači? Znači to da sam se sjećao na nešto što se imalo dogoditi gotovo 25 godina kasnije! Međutim, to nije značilo VIDJETI budućnost u konvencionalnom smislu riječi nego DOŽIVJETI budućnost, iskusiti budućnost. U ovom slučaju budućnost se zbivala »SADA«.

U ovom »doživljaju« ja sam gledao ravno prema naprijed i malo udesno. Nisam mogao gledati lijevo ispred sebe, ali sam znao da osoba s kojom sam oženjen sjedi upravo na toj, od mene lijevoj, strani sobe. Djeca što su se igrala na podu imala su otprilike četiri i tri godine. Starije dijete imalo je crnu kosu i bilo je djevojčica; mlađe dijete bio je plavokosi dječak. Međutim u zbilji se dogodilo da su oboje moje djece dječaci. Još nešto. Bio sam svjestan da se iza zida krije nešto jako

čudno, nešto što ne mogu shvatiti ni dokučiti. Moja svijest to nije mogla zamisliti, ali ja sam ZNAO da se tamo nešto krije.

Ovo »sjećanje« iznenada se ostvarilo jednog dana 1968. godine, dok sam sjedio u naslonjaču, čitao neku knjigu i slučajno bacio pogled na moju djecu. U trenu sam shvatio da to što vidim nije ništa drugo nego »sjećanje« iz 1941. godine. Tog trenutka shvatio sam da ovakva i slična sjećanja nisu bilo što, da na njih treba ozbiljno obratiti pažnju. Sada, 1968, gotovo 30 godina od onog »sjećanja«, ja sam saznao što se to skrivalo iza onog zida. Taj meni zagonetan i »nedokučiv« predmet (u originalnom sjećanju) bio je električni grijač zraka koji ugrijani zrak ubacuje pod pritiskom. Da se razumijemo: ovakvi uređaji 1941. god. nisu postojali u Engleskoj, a mislim da se ni danas tamo ne upotrebljavaju. Međutim, jedan takav uređaj »pojavi« se u mom »sjećanju na budućnost«! Zašto 1941. nisam mogao dokučiti zagonetku ovog uređaja iza zida, čije sam postojanje samo naslutio? Naravno zato što tada nisam mogao imati pojma o postojanju i upotrebi takvih uređaja.

Dok nauka ulaže velike napore da čvrsto dohvati fenomene »na rubu smrti« i da ih objasni, o tome da bi pokušala objasniti fenomen »sjećanja na budućnost« ne može biti govora. Na jednoj visoko spekulativnoj razini Ring tome prilazi s pretpostavkom o djelovanju četvrte dimenzije. U toj dimenziji NDE-ovci mogu vidjeti svoj život (prošli i budući) kao kakvu planinsku panoramu, od početka do kraja. Međutim, oni ga ne mogu izmijeniti. Mogu ga samo vidjeti.

Promijenjeni životi: moć fenomena »tik do smrti« da izmijeni one koji ga dožive

POSTOJI JEDAN ELEMENT koji je zajedničko obilježje svih doživljaja »tik do smrti«. To je njihova moć da promijene ljude koji to dožive. U dvadeset godina intenzivnih i prisnih veza s NDE-ovcima nisam se namjerio ni na jednog jedinog (radilo se o muškarcima i ženama) koji se nije veoma duboko i pozitivno izmijenio, uslijed djelovanja NDE-a.

To što ste upravo pročitali ne znači da smatram da NDE pretvara ljude u sladunjave, nekritične mlakonje i dobričine. Pretvara ih u pozitivnije ljude, u ljude s kojima je ugodno dolaziti u kontakt (pogotovo ako prije doživljaja NDE-a nisu bili baš jako ugodni kao ličnosti) i ima za posljedicu njihov aktivniji angažman prema realnom svijetu. Ta promjena im omogućava ili im pomaže da se rvu i izlaze na kraj s neugodnim aspektima stvarnosti na jedan neemocionalan i bistro misaon način – što za njih predstavlja novost.

Svi znanstvenici i kliničari s kojima sam razgovarao, a koji su prije toga razgovarali s NDE-ovcima, došli su do istog zaključka: da su ti ljudi postali bolji upravo zbog onog što su doživjeli.

Premda svaki doživljaj NDE-a predstavlja ono što psiholozi nazivaju »kritičnim događajem«, NDE ne izaziva one negativne posljedice što ih obično izazivaju »krizni događaji«. Tako je, na primjer, poznato da kakav ružan ratni doživljaj može čovjeka koji ga doživi »zakočiti« u toj tački njegova života. Tako, na primjer, mnogi veterani rata u Vijetnamu neprestano iznova »proživljavaju« užasne prizore smrti i razaranja koje su vidjeli u tom ratu. Oni haluciniraju u tolikoj mjeri i tako intenzivno da im se čini da njuše miris baruta i osjećaju tropsku vrućinu. A to je tip negativnog reagiranja na »krizni događaj«.

Razni drugi traumatični događaji, na primjer, poplava, tornado, požar ili automobilska nesreća mogu na neke ljude tako snažno djelovati i tako ih mogu obuzeti da se naprosto ne mogu oteti sjećanju na njih, i ono ih progoni na svakom koraku, kao da se za njih »zalijepilo«.

Doživljaj fenomena »tik do smrti« u istoj je mjeri »krizni doživljaj« kao bitka u ratu, automobilska nesreća ili kakva prirodna katastrofa. Zapravo su takve nesreće čest uzrok NDE-a. Međutim, umjesto da ostanu emocionalno »zalijepjeni«, NDE-ovci reagiraju na drugačiji način. Izgleda po svemu onom što smo uspjeli do danas saznati da ovaj doživljaj tjera one koji ga dožive da poduzmu neku pozitivnu akciju u životu u koji se vrata. Neki govore da im glavni poticaj za to daje spokojstvo što ga stvara osjećanje da ima života poslije života. Drugi misle da je takav stav rezultat susreta s *višim bićem*.

Jedno od meni najdražih istraživanja o moći NDE-a da mijenja ljude je ono što ga je obavio Charles Flynn, sociolog sa Sveučilišta Miami u državi Ohio.

Flynn je prvo analizirao podatke koji su bili dobiveni u dvadeset i jednom upitniku, koje je NDE-ovcima dao da popune Kenneth Ring, istaknuti istraživač NDE-a. Flynn

je htio točno saznati kakve su promjene nastupile kod NDE-ovaca, koji su dali odgovore na taj upitnik.

Otkrio je da oni u prvom redu poslije NDE-a više mare za druge ljude nego što su marili prije nego što su doživjeli NDE. Isto tako se kod njih povećala vjera u postojanje zagrobnog života i jako smanjio strah od smrti.

Rezultati Flynnovog istraživanja pobuđuju nadu i optimizam. Jer ovakva nam istraživanja, odnosno njihovi rezultati daju na znanje da je NDE – iako doživljaj koji čovjeka mora dobro prodrmati – zapravo pozitivan, koristan doživljaj. Iako još doduše ne znamo na koji način ovakvi doživljaji djeluju na milijune ljudi koji ih dožive kad je u pitanju njihov stav prema nuklearnom ratu i gladi u svijetu, i kako u krajnjoj liniji djeluju na njihov brak, mi znamo nešto što je i te kako važno: da je NDE-ovac dobar čovjek.

Čitava moja aktivna praksa specijalista psihijatra posvećena je psihološkom savjetovanju ljudi koji su doživjeli NDE. Premda te ljude ovaj doživljaj postavlja pred velik broj problema s kojima se golema većina ljudi nikad ne suoči, svaki se NDE-ovac promijeni nabolje. Slijedeći primjeri do kojih sam došao u toku svojih istraživanja ove pojave pokazuju da NDE zapravo povećava ljudsku vrijednost čovjeka koji ga je doživio.

Jedan od najzубudljivijih slučajeva koji pokazuju da se radi o povećanju čovječe vrijednosti zbog djelovanja NDE-a je slučaj čovjeka kome ću ovdje dati ime Nick (što naravno nije njegovo pravo ime). Nick je bio pravi umjetnik u varanju drugih ljudi, čovjek koji nije prezaо ni od kakvog kriminala: od »muženja« i pljačkanja nemoćnih i naivnih udovica do šverca drogom. Nicku je kriminal omogućio da živi dobro. Imao je krasne automobile, finu i skupocjenu odjeću, nekoliko kuća i nikakav problem s vlastitom savješću.

A onda se njegov život potpuno izmijenio. Jednog oblačnog dana otišao je da igra golf. Odjednom je nadošla oluja, tako iznenada da Nick nije stigao da pobjegne u klupsku kuću nego ga je na igralištu pogodio grom i »ubio«.

Neposredno pošto se to dogodilo, Nick je vidio kako lebdi iznad vlastitog tijela, a odmah poslije toga »jurio« je kroz nekakav mračni tunel prema svjetlosti koja se nazirala na drugoj strani tunela. Iz tunela je izletio u jarko obasjan pastoralni ambijent gdje su ga dočekali i pozdravili neki njegovi umrli rođaci i drugi ljudi »koji su svi sjali kao lampioni« (njegova usporedba).

Malo kasnije sreo je *biće sazđano od svjetlosti* (on sam tvrdi da je to vjerojatno bio – Bog) koje mu je pokazalo retrospektivu njegova vlastitog života. Nick je tako zapravo još jednom proživio čitav svoj život. Ne samo da je »vidio« sve svoje čine u tri dimenzije, već je isto tako »vidio« i osjetio djelovanje svojih čina na druge ljude.

Upravo ovaj doživljaj promijenio je Nicka. Kada se, kasnije, oporavljao u bolnici, osjetio je pun učinak ove retrospektive. U susretu s *bićem sazđanim od svjetlosti* Nick je bio izložen djelovanju čiste ljubavi. Shvatio je da će, kada jednom bude doista umro, morati još jednom gledati retrospektivu svog života, a to će za njega biti izuzetno neugodno ako ne bude izvukao korisne pouke od onog što je doživio.

Nick kaže: »Danas živim tako da neprestano vodim računa o spoznaji da ću jednog dana, prije ili kasnije, morati ponovno vidjeti retrospektivu svog života.«

Neću vam reći od čega Nick danas živi. Reći ću vam samo to da se on sada bavi jednom časnom profesijom.

Još jedna osoba, koju je doživljaj NDE-a dramatično promijenio, jest čovjek kojega ću nazvati Mark. Mark je čitav život bio opsjednut novcem i društvenim položajem. Bavio se prodajom medicinske opreme, i u tom je poslu

pokazivao da više mari za to da proda što više opreme i što brže zaradi nego da prodanu opremu pošteno servisira.

A onda, sredinom četrdesetih godina života, pogodio ga je težak srčani udar. Dok je bio klinički mrtav, Mark se sreo s vlastitom bakom i s mnogim drugim rođacima i bio je izložen njihovoj čistoj ljubavi.

Pošto su mu liječnici spasili život, njegovo gledanje na život potpuno se promijenilo. Svi oni poticaji koji su ranije upravljali njegovim životom sada su se našli nisko na listi njegovih prioriteta – daleko ispod obitelji, prijateljstva s drugim ljudima i znanja.

Mark mi je također rekao da se u toku svog boravka »na onoj strani« dogovorio s *bićem sazdanim od svjetlosti* da više nikad neće »u prvi plan« stavljati novac, nego će umjesto toga u prvom redu nastojati da prema drugim ljudima bude dobar i pošten.

Gotovo kao nekom ironijom novo njegovo ponašanje donijelo mu je veće profite. »Sada sam ljudima simpatičniji i draži«, rekao mi je sa smiješkom, »pa zato radije kupuju kod mene.«

Istraživači koji su saslušali velik broj NDE-ovaca potvrdili su postojanje ove posljedice NDE-a. Neki istraživači zapazili su čak »blistavu smirenost« ovih ljudi. Dobivao se dojam da su oni vidjeli budućnost i znaju da se na kraju krajeva sve dobro završava.

Meni je pošlo za rukom da izdvojim osam tipova promjena što nastaju kod ljudi koji su doživjeli NDE. Te su se promjene pojavile kod svih NDE-ovaca s kojima sam razgovarao. A upravo je njihova kombinacija ono što stvara onu »blistavu smirenost« zapaženu kod velikog broja NDE-ovaca.

Više nema straha od smrti

Onaj tko doživi NDE više se ne boji smrti. Strah od smrti nije isti kod svih ljudi. Neki se najviše boje strašnih bolova za koje misle da prate umiranje i smrt. Drugi se ne boje za sebe nego za svoje drage: brine ih hoće li se itko za njih brinuti. Treće najviše plaši trajno gubljenje svijesti.

Ljudi koji vole zapovijedati drugima, koji imaju autoritativni karakter, boje se onog gubljenja kontrole nad sobom i nad drugima, koje donosi smrt. Mnoge plaši strah od paklenog ognja i vječnog prokletstva. Neki se naprosto boje nepoznatog.

Kad NDE-ovci kažu da su izgubili strah od smrti, oni najčešće time hoće reći da se više ne boje nestanka svijesti, gubljenja svoga »ja«. To, međutim, ne znači da žele umrijeti u neko dogledno vrijeme. Oni kažu nešto sasvim drugo. Kažu da je ono što su doživjeli učinilo njihov život bogatijim i punijim nego što je bio prije. NDE-ovci koje poznajem žele više nego ikad da nastave život.

Jedan mi je to ovako objasnio:

Prvih pedeset i šest godina života živio sam u neprestanom strahu od smrti. Mislio sam samo o tome kako da se spasim od smrti, koju sam smatrao nečim strašnim. Međutim, nakon onog što sam doživio (NDE) shvatio sam duboku istinu: da sam, živeći u neprestanom strahu od smrti, zapravo spriječio samoga sebe da cijenim život.

Strah od paklenske kazne za djela počinjena za života za mnoge više nije problem. Vidjevši retrospektivu svog života NDE-ovci su shvatili da ih *biće sazdan od svjetlosti* voli i da mari za njih. Shvatili su da se ono ne ponaša i ne

postupa kao sudac nego želi da oni postanu bolji ljudi. Ta im spoznaja omogućuje da eliminiraju strah i usredsrede se na to da postanu bolji ljudi.

Morate shvatiti da im *biće sazdan od svjetlosti* ne kaže da se moraju promijeniti. Pošto sam saslušao nekoliko stotina slučajeva došao sam do zaključka da su se svi ti ljudi promijenili vlastitom voljom, jer su bilo suočeni s takvim standardom dobrote koji je u njima stvorio golemu volju da svoje ponašanje i postupke korjenito promijene.

Jedan od NDE-ovaca s kojima sam razgovarao bio je župnik onog tipa tih ljudi koji vjernicima prijete prokletstvom i ognjem paklenim. Priznao mi je, bez ustručavanja, da je svojoj pastvi često prijetio da će, ne budu li vjerovali u Bibliju na tačno određen i propisan način, biti osuđeni na vječni ogranj i vječne muke u paklu.

Za vrijeme dok je doživljavao NDE, sreo se taj čovjek s *bićem sazdanim od svjetlosti*, i ono mu je reklo da sa svojim vjernicima ubuduće ne smije tako razgovarati. Međutim, *biće sazdan od svjetlosti* kazalo je to u obliku savjeta, a ne kao neku zapovijed. Zadovoljilo se samo time da je mom budućem ispitaniku »dalo na znanje« da njegovi postupci čine njegovu pastvu nesretnom. Kad se ovaj propovjednik opet popeo na svoju staru propovjedaonicu, propovijed koju je održao bila je propovijed ljubavi, a ne izazivanja strave.

Još nešto. Ljude, koji su prije svog NDE-a bili impulzivni i često nesposobni da vladaju sobom, više ne plaši bojazan da će izgubiti samokontrolu. Kod mnogih običnih ljudi potreba da vladaju samima sobom i nad drugima potječe od straha. Međutim, mnogi koji su doživjeli NDE rekli su mi da njihovim životom više ne upravlja strah. Dijelom je to zbog toga što oni sada vjeruju u život poslije smrti. Međutim, ne radi se samo o tome, nego je tu posrijedi i okolnost da im se pružila prilika da vide sreću koja ih čeka

»na drugom svijetu«. Pošto su vidjeli to blaženstvo, oni više ne znaju što je strah i ne mogu biti nesretni.

Premda se strah od smrti smanjuje, ne smanjuje se želja za životom. Većina NDE-ovaca s kojima sam razgovarao mentalno su zdraviji nego što su bili prije doživljaja NDE-a. Iako vjeruju u postojanje života poslije smrti ni jednom od njih se ne žuri da ostavi ovaj život. Jedan mi je to ovako objasnio:

To ne znači da želite izaći na ulicu i pustiti da vas pogazi kamion samo zato da biste se vratili u svijet koji ste vidjeli. Ja i dalje imam u sebi snažan instinkt preživljavanja. Ono što sam doživio pokazalo mi je da je volja da se živi instinkt.

Kratko vrijeme nakon doživljenog srčanog zastoja survao sam se niz stepenice svoje kuće. Dok sam tako padao opazio sam da grčevito grabim rukama pokušavajući se uhvatiti za nešto što bi zaustavilo moj pad. Dogodilo se nešto čudno. Čak i dok sam tako padao uhvatio sam samog sebe kako mislim: »To što radiš je čudno. Ti znaš gdje ćeš završiti ako pogineš, znaš kako je tamo lijepo!« A ipak, osjetio sam kako me hvata panični strah; bio je to strah što ga stvara instinkt samoodržanja, instinkt preživljavanja. Čak ako doživite NDE, on ne nestaje, on se ne gubi. On je ipak jači od svega.

Osjećanje važnosti ljubavi

»Jeste li naučili voljeti?« Ovo je pitanje s kojim se suoče gotovo svi koji dožive NDE. Kad se vrate iz kliničke smrti i iz doživljaja svega onog o čemu ovdje pripovijedamo,

gotovo svi kažu da je ljubav najvažnija stvar u životu. Mnogi kažu da je ljubav ono zbog čega uopće postojimo. Većina NDE-ovaca shvati da je ljubav vrhunac sreće i punoće življenja, da sve druge vrednote blijede u usporedbi s njom.

Kao što ste zacijelo već i sami pogodili, takva spoznaja korjenito promijeni strukturu vrijednosti većine NDE-ovaca. Oni koji su prije toga bili bogati, sada gledaju na svakog pojedinca kao na osobu vrijednu njihove ljubavi. Dok su prije toga smatrali materijalno bogatstvo najvišim životnim dostignućem, sada u njihovim očima dolazi na prvo mjesto bratska ljubav prema drugim ljudima. Evo što mi je o tome rekao jedan NDE-ovac:

Kako da vam to objasnim? Ovaj doživljaj snažno je djelovao na svaki vid mog svakodnevnog života. Molim vas da mi vjerujete ako vam kažem da obično šetanje ulicom predstavlja sada za mene potpuno nov i drugačiji doživljaj. Nekad sam hodao ulicom začahuren u svoj vlastiti mali svijet, razbijajući sebi glavu s bezbroj malih problema i problemčića, koji su se samo mene ticali. Kad danas hodam ulicom, osjećam se kao da plivam u oceanu ljudstva. Svaku osobu koju sretnem ili prođem pokraj nje, svaku koju vidim, htio bih bolje upoznati. A znam i siguran sam da ću tu osobu, ako je doista upoznam, zavoleti.

Jedan čovjek koji radi u uredu sa mnom zapitao me zašto imam uvijek smiješak na licu. On nije znao što mi se dogodilo, pa sam mu odgovorio da sam sretan zato što sam ostao živ premda je za dlaku nedostajalo da umrem. Jednog će dana i on doživjeti ono što sam ja doživio.

Osjećanje veze sa svim stvarima

NDE-ovci se vraćaju u život s osjećanjem da je sve u svemiru međusobno povezano. Radi se o poimanju koje oni ne znaju riječima objasniti, ali jedno znaju: da im se vratilo poštovanje prema prirodi i svijetu oko njih.

Rječit opis ovog osjećanja dao mi je jedan energični biznismen koji je doživio NDE za vrijeme srčanog napada što ga je pretrpio kad je imao šezdeset i dvije godine i u toku kojeg je bio klinički mrtav:

Prvo što sam vidio kad sam se probudio u bolnici bio je jedan cvijet i ja sam od ganuća zaplakao. Vjerovali ili ne, ja nikad nisam vidio cvijet, svjesno vidio, prije nego što sam se tada vratio iz smrti. Jedna krupna i velika spoznaja do koje sam došao kad sam »umro« je spoznaja da smo svi mi dio jednog velikog života, života univerzuma. Ako mislimo da možemo povrijediti neko drugo živo biće, a da time sami sebe ne povrijedimo, ljuto se varamo. Kad danas gledam šumu, ili cvijet ili pticu, govorim samom sebi: »Oni su ja, oni su dio mene!« Svi smo povezani sa svim bićima, životinjama i stvarima, i, ako emitiramo ljubav prema svemu, mi smo sretni.

Poštovanje znanja

Ljudi koji dožive NDE otkriju u sebi i nov respekt prema znanju. Neki kažu da je to rezultat spomenute retrospektive njihova života. *Biće sazdana od svjetlosti* reklo im je da učenje ne prestaje kad umremo i da je znanje nešto što možemo ponijeti sa sobom. Drugi koji su doživjeli NDE

opisuju čitavo jedno carstvo drugog života, kojemu je namjena i svrha strasno bogaćenje znanjem i dolaženje do novih spoznaja.

Jedna mi je žena opisala to mjesto kao neku vrstu velikog sveučilišta gdje oni koji tamo žive vode dubokoumne konverzacije o svijetu oko sebe. Jedan mi je čovjek opisao to kraljevstvo kao stanje svijesti u kojem možete dobiti sve što želite. Ako, na primjer, pomislite da biste nešto htjeli naučiti, to se odmah pojavi pred vama i to možete odmah naučiti. Taj mi je čovjek ujedno rekao, da mu taj proces izgleda otprilike tako kao da se do novih informacija dolazi u »svežnjevima misli«.

To mogu biti najrazličitije informacije. Ako, na primjer, netko zaželi da sazna kako je to biti predsjednik Sjedinjenih Država, dovoljno je da to samo poželi i želja će mu se ispuniti. Ako poželi da sazna kako je biti kukac, dovoljno je da to »naruči«, tj. da to poželi, i želja će mu se odmah ostvariti.

Taj kratak – iako snažan – doživljaj promijenio je život mnogih NDE-ovaca. Ono kratko vrijeme dok su mogli naučiti i saznati sve (totalno učenje) imalo je kao posljedicu da su oni, kad su se zatim vratili u svoja tijela, osjetili neutaživu žeđ za znanjem.

Mnogi promijene profesiju i započnu sasvim novu karijeru ili nastoje svladati svoju profesiju do kraja. Međutim, nijedan od onih koje sam upoznao i s kojima sam razgovarao nije nastojao da obogati svoje znanje samo znanja radi. Smatrali su da je ono važno samo ako doprinosi stvaranju cjelovite ličnosti. Osjećanje povezanosti i ovdje dolazi u igru: stjecanje znanja je dobro i korisno samo ako pomaže da se nešto kompletira.

Poslovni čovjek kojega sam maloprije citirao, objasnio je to bolje od bilo kojeg znanstvenika:

Doktore, moram vam priznati da sam prije onog srčanog udara, osjećao samo prezir prema učenjacima. Probio sam se u životu s malo škole i radio sam kao konj. Nedaleko od grada u kojem živim nalazi se jedno sveučilište i ja sam često razmišljao o tome kako su profesori koji tamo rade zapravo ljenčine, ljudi koji ne rade ništa što bi imalo praktičnu vrijednost i koji zapravo žive na našoj grbači, na tuđem trudu. Više nego jednom rekao sam im u lice da mi se to nimalo ne dopada, da ja u svom poslu ponekad radim sedam dana u tjednu po deset, dvanaest sati samo zato da bi oni mogli vršiti svoja istraživanja i pisati knjige koje nemaju veze ni sa čim stvarnim.

Međutim, dok su doktori koji su me reanimirali govorili jedan drugom da sam mrtav, ona osoba koja je u tom času bila sa mnom, ono biće sazdano od svjetlosti, onaj Krist, pokazala mi je kakve dimenzije ima znanje, da tako kažem. Ne bih vam to mogao točnije objasniti, ali to zapravo i ne smeta mnogo, jer će to svatko na ovom svijetu prije ili kasnije sam vidjeti, bez obzira na to da li u to već danas vjeruje.

Za mene je taj doživljaj predstavljao nešto što me je »skršilo« i učinilo mnogo skromnijim. Danas mogu iskreno reći da više ne omalovažavam profesore. Znanje je važno. Čitam sve čega se mogu domoći, sve što mi dođe u ruke. Ne mogu tvrditi da mi je žao što sam, prije onog doživljaja, izabrao onakav životni put, ali sam sada sretan što imam vremena da nešto naučim. Zanima me sve: povijest, nauka, književnost. Moja se žena ponekad ljuti zbog nereda što ga u kući stvaram svojim knjigama. Rekao bih da mi neke pomažu da bolje shvatim ono što sam doživio. Pomažu mi zato što, kad doživite ovako nešto, shvatite odjednom da je sve povezano, da je sve dio jedne velike cjeline.

Novo osjećanje kontrole

Svi NDE-ovci bez razlike osjećaju se odgovornijim za tok svog života nego ranije. Osim toga postaju akutno svjesni neposrednih i dalekometnih posljedica svojih čina. Upravo je ona dramatična »retrospektiva života« (koju gledaju kao treće lice) ono što im omogućuje da kasnije na svoj život gledaju objektivno.

NDE-ovci su mi rekli da im ona »retrospektiva« života omogućava da vide svoj vlastiti prošli život, da ga gledaju kao film na ekranu. Oni često osjete emocije koje su u vezi s akcijom koju gledaju, i to ne samo vlastite emocije nego i emocije svih ljudi koji su s tim na bilo kakav način bili povezani. Pred njihovim očima povezuju se naizgled potpuno nepovezani događaji i oni kristalno jasno vide da li su bili u pravu, jesu li postupili pošteno, ili ne.

Još nisam sreo osobu koja je to doživjela i koja bi tvrdila da je zbog toga danas pažljivija u svim svojim akcijama. Međutim, to nipošto ne znači da ovakvi ljudi postanu neurotično »krivi«, odnosno da ih muči neurotično osjećanje krivnje. Osjećanje odgovornosti je pozitivno osjećanje koje se ne manifestira tjeskobom ili strahom što ih izaziva osjećanje krivnje.

Jedna žena, koja je doživjela NDE na svoj dvadeset i treći rođendan, neposredno pošto je diplomirala sociologiju, rekla mi je ovo:

Najvažnije što sam naučila u ovom doživljaju bila je spoznaja da odgovaram za svaki svoj čin. Nikakvi izgovori nisu dolazili u obzir kada sam s onim bićem gledala retrospektivu svog života. To nije sve što sam naučila. Shvatila sam da odgovornost kao takva, sama po sebi, nije ništa loše i da se u životu ne smijemo izvlačiti i prebacivati vlastite greške na tuđa leđa. A sada ću vam reći nešto što će vam možda biti smiješno.

Moje greške postale su mi drage jer su moje i jer znam da ću i od njih nešto naučiti.

Naročito dobro sam zapamtila jedan incident u svom životu koji sam vidjela u onoj retrospektivi. O kakvom se incidentu radilo? Radilo se o tome da sam, na Uskrs, iščupala iz ruku moje male sestre košaru s darovima, i to zato jer sam u njoj spazila igračku koju sam željela za sebe. Dok sam gledala onu retrospektivu tačno sam osjetila sestrine osjećaje razočaranja i žaljenja zbog takvog gubitka.

Šta sve ne činimo drugim ljudima kad to činimo bez ljubavi! Međutim, krasna je spoznaja da nam je sudbina odredila da ubuduće više nećemo biti nesvjesni toga. Ne smeta mi, ako netko ne vjeruje to što sam upravo kazala, jer znam da ćemo se sresti na onom svijetu i da ćemo tada moći o tome diskutirati...

Dok gledate ovu retrospektivu pruža vam se prilika da ocijenite sve što ste ikada u životu uradili. Neki dijelovi toga su neugodni sami po sebi, ali je konačni dojam ugodan, jer time što ste to ocijenili vi ste to iz sebe izbacili. U životu možete samima sebi nalaziti razne izlike za svoje čine, možete neke i zataškati, ali se i pritom osjećate bijedno. Međutim, dok sam gledala onu retrospektivu nikakvo zataškavanje nije dolazilo u obzir. Jer, ja sam, na neki način, postajala ona osoba koju sam povrijedila, ili sam postajala ona osoba kojoj sam učinila neko dobro djelo. Moja je želja da smislim kakav način da protumačim svim ljudima kako je ugodno znati da ste doista odgovorni i kako je ugodno prihvatiti odgovornost i u situacijama kada je nemoguće ne suočiti se s njom.

To je sigurno osjećaj koji čovjeka oslobađa više nego bilo koji drugi osjećaj. Za mene, svaki dan predstavlja stvarni izazov spoznaja da ću, kad jednom umrem, morati još jednom vidjeti sve moje čine i osjetiti kako

su djelovali na druge ljude. To je nešto nad čim se treba duboko zamisliti. Ali, ja se toga ne plašim. Tome se radujem.

Osjećanje hitnosti

»Osjećanje hitnosti« je fraza koja se pojavljuje u mnogim razgovorima koje vodim s NDE-ovcima. Oni se s tim u vezi pozivaju na kratkotrajnost i krhkost njihovog života. Međutim, isto tako osjećaju da treba da poduzmu nešto hitno u svijetu u kojem su goleme moći razaranja u rukama običnih smrtnika.

Ne znam zašto NDE-ovci imaju ta osjećanja. Međutim, čini se da je kod ljudi koji su doživjeli NDE takvo osjećanje jedan od onih faktora koji imaju kao posljedicu da oni duboko cijene život. Ljudi koji dožive NDE pokazuju poslije toga da smatraju da je život »nešto silno vrijedno«, da su u njemu važne »male stvari« i da život treba živjeti što je moguće punije.

Jedna mi je žena rekla da retrospektiva ne obuhvaća samo krupne događaje u životu, već prikazuje i one manje, beznačajnije. Jedan od događaja, koje je ta žena naročito snažno uočila u onoj retrospektivi bio je njen doživljaj u robnoj kući kada je tamo našla malu djevojčicu koja se izgubila. Djevojčica je plakala, a ona ju je posjela na težu i s njom razgovarala sve dok nije došla njezina majka.

Upravo ovakve sitne pojedinosti, u kojima ljudi sudjeluju gotovo automatski, bez razmišljanja, dolaze u retrospektivi do naročito jakog izražaja.

Biće sazdana od svjetlosti zapitalo je mnoge ljude: »Šta je bilo u vašem srcu dok se to događalo?« Zapravo se to

pitanje može shvatiti kao da je *biće sazdana od svjetlosti* htjelo NDE-ovcu dati na znanje da su mali akti dobrote, pod uvjetom da dolaze od srca, najvažniji zato jer su najiskreniji.

Bolji razvoj duhovnosti

Doživljaj NDE-a ima gotovo uvijek kao posljedicu duhovnu radoznalost. Zato mnogi NDE-ovci počinju izučavati i onda prihvaćati učenja velikih religioznih učitelja.

Međutim, to ne znači da oni sada odjednom postaju »stubovi« lokalne crkve. Baš naprotiv, pokazuju sklonost da odbace vjerske doktrine koje su samo to, to jest samo doktrine.

Naročito sažet i misaono izazovan opis ovakvog stava dao mi je jedan čovjek koji je pohađao sjemenište prije nego što je doživio NDE.

Moj doktor mi je kasnije pričao da sam za vrijeme operacije »umro«. Međutim, ja sam odgovorio da sam upravo tada oživio. Ona vizija mi je pokazala kako sam bio glup dok sam slijepo vjerovao u svu onu teologiju s kojom su mi punili glavu, dok sam gledao s visoka na sve ljude koji nisu pripadali mojoj vjeroispovijesti ili se nisu slagali s mojim vjerskim uvjerenjima. Mnogi ljudi koje poznam sigurno će se iznenaditi kad saznaju da Boga ne zanima teologija. Imam dojam da mu je dobar dio teologije smiješan. To sam zaključio po tome što me uopće nije zapitao kojoj religiji pripadam. Zanimalo ga je samo što je u mom srcu, a ne što je u mojoj glavi.

Povratak u »realni« svijet

Neki istraživači su ponovno prilagođavanje na ovaj svijet nazvali »sindrom povratka«. Mislim da je jasno zašto je takvo prilagođavanje potrebno i zašto stvara poteškoće ljudima koji su doživjeli NDE? Jer, shvatljivo je da svakom tko je stupio u spiritualni raj, povratak u ovaj naš svijet mora biti neugodan.

Prije više od dvije tisuće godina grčki filozof Platon obrađio je ovaj sindrom u svojoj *Državi*. U toj knjizi Platon poziva čitaoca da zamisli podzemni svijet u kojem zatvorenici borave još od rođenja, u okovima, okrenuti prema stražnjoj strani jedne pećine, pa zato mogu vidjeti samo sjene predmeta što se miču ispred velike vatre, koja gori iza njih.

Pretpostavimo, kaže Platon, da se jedan zatvorenik oslobodi okova, da se digne uvis tako da potpuno izađe iz pećine i nađe se tako u svijetu u kojem živimo i vidi njegove ljepote. Šta će se dogoditi ako on bude spušten natrag u svijet tmine? Platon kaže da će mu se rugati drugi zatvorenici, oni koji nisu nikad izašli iz pećine, kad im bude pričao o onom što je napolju vidio. Oni se neće zadovoljiti samo ruganjem, nego će on upasti u grdne nevolje kad se bude morao ponovno pomiriti s dogmom koja vlada podzemnim svijetom.

Upravo sam se s takvim problemima suočio u svojoj psihijatrijskoj praksi. Počeo sam se baviti nečim što nazivam »spiritualnom praksom« 1985. godine, kad sam otkrio da se mnogi ljudi koji su doživjeli neobične spiritualne doživljaje kasnije teško uklapaju u svakodnevni život.

Tako, na primjer, ima mnogo ljudi koji naprosto ne žele čuti bilo što o doživljajima NDE-ovaca. Te ljude takve priče zbunjuju i oni možda čak misle da je onaj koji to priča »šenuo«. Međutim, sa stajališta NDE-ovaca dogodilo

se nešto veoma važno, nešto što je promijenilo njihov život, a kad o tome žele pričati, nitko ih ne sluša s razumijevanjem. Zapravo, nastaje situacija da je tim ljudima upravo nasušno potreban netko tko će razumjeti njihov doživljaj i htjeti da ih sluša dok o njemu pričaju.

Zanimljivo je (i zapravo zapanjuje) da NDE-ovci obično dobivaju slabu podršku od svojih bračnih drugova i od vlastite obitelji kad treba izvesti načistac ono što su doživjeli. Često se događa da ne baš male promjene ličnosti koje prate NDE izazovu napetost u obitelji. Tako, na primjer, ljudi koji su godinama potiskivali emocije u svom braku sada odjednom postaju jako otvoreni što kod bračnog druga može izazvati priličnu neugodu. Odjednom im se čini da su u braku s nekom posve drugom osobom.

Jedan mi je čovjek o tome pričao:

Kad sam se »vratio« nitko nije znao što da misli o meni. Prije nego što sam pretrpio srčani udar bio sam veoma koleričan i tvrdoglav tip. Ako nešto nije išlo točno onako kako sam to ja želio, postajalo je naprosto nemoguće sa mnom živjeti. To je vrijedilo u kući, u obitelji, kao i na radnom mjestu. Ako moja žena nije bila od glave do pete odjevena i spremna za polazak u času kad je trebalo da nekud krenemo, ja bih naprosto »eksplodirao« i mučio ju čitavo veče predbacivanjima.

Zašto se ona s tim pomirila, ne znam; vjerojatno se na to tokom godina privikla. Kako bilo da bilo, pošto sam doživio NDE, ona se naprosto nije mogla pomiriti s mojom mekoćom i popustljivošću. Sada se više nisam na nju derao. Nisam ju ni na što primoravao, ni nju ni bilo koga drugog. Postao sam najugodniji čovjek koji se može zamisliti. Ali ova moja promjena bila je za nju gotovo nepodnošljiva. Morao sam biti veoma strpljiv – dakle nešto što nisam ranije nikada bio – da

nekako održim naš brak. Ona mi je svakog dana govorila: »Poslije srčanog udara nekako si drugačiji!« Mišlim da je zapravo htjela reći: »Poludio si!«

Da svojim pacijentima olakšam sve stresove običavam s vremena na vrijeme skupiti grupu NDE-ovaca i njihovih bračnih drugova da im pomognem da, u neku ruku, podijele teret posljedica NDE-a u području obiteljskog života. Oni tako saznaju da drugi ljudi imaju iste probleme kao oni i nauče kako će izlaziti na kraj s novom ličnošću svog bračnog druga.

Još nešto što se obično događa NDE-ovcima jest da oni gotovo čeznu za onim stanjem blaženstva koje su otkrili doživljavajući NDE. Kad se vrate u ovaj svijet, njima nedostaje onaj drugi i oni čeznu za njim. Zato moraju naučiti kako da s tim porivom izlaze na kraj.

Godine 1983. vodio sam jednu konferenciju posvećenu problemu tretmana NDE-ovaca. Na konferenciji je bilo nekoliko desetaka liječnika koji su imali iskustva o tome. U toku ovog trodnevnog skupa dogovorili smo se o nekoliko smjernica, koje se odnose na tretman ovakvih duševnih kriza. Navodim ih da vidite neke vidove postupanja s NDE-ovcima.

- *Pustite ih da slobodno govore o onom što su doživjeli.* Slušajte ih sa simpatijom i pustite ih da pričaju o svom doživljaju koliko im drago. Nemojte iskoristiti ovu priliku da ublažite vašu vlastitu zabrinutost zbog života nakon smrti ili da dokažete bilo kakvu svoju teoriju o tome. NDE-ovac je doživio jedan psihički, veoma intenzivan doživljaj i njemu je potrebno uho koje je spremno da čuje kako je to izgledalo.

- *Uvjerite ih da nisu ni jedini ni sami.* Objasnite im da su ovakvi doživljaji veoma česti. Recite im da učenjacima još uvijek nije potpuno jasno zašto se to događa, ali da je

mnogima koji su doživjeli NDE taj doživljaj mnogo koristio u duhovnom pogledu.

- *Recite im o kakvom se doživljaju radi.* Premda milijuni ljudi dožive NDE, malo ih je koji znaju kako se to zove. Zato im recite da je ono što su doživjeli fenomen »tik do smrti«. Ako NDE-ovcu reknete kako glasi klinički, medicinski naziv onog što je doživio, on će tako naći oslonac za razumijevanje tog zbudjućeg i neočekivanog događaja.

- *Objasnite članovima obitelji što se dogodilo.* Promjene što ih NDE izaziva kod ljudi često su takve da ih članovi njihove obitelji teško prihvaćaju i teško s njima izlaze na kraj. Neki otac, glava obitelji, koji je prije NDE-a bio energičan i svojeglav tip A, odjednom će postati blagi i »mlitavi« tip B. Takva promjena može teško pasti obitelji koja je navikla na to da »glava obitelji« od svakog traži maksimum i da »plane zbog svake sitnice«.

Važno je poticati obiteljski dijalog da bi se na taj način postiglo da svatko izrazi svoje osjećaje prema tome, prije nego što dođe do loma obiteljske strukture.

- *Sastanci s drugim NDE-ovcima.* Često običavam da novog NDE-ovca upoznam s drugim NDE-ovcima. Tokom godina vodio sam nekoliko grupnih terapija s NDE-ovcima. Idealna je grupa od četiri člana koji jednostavno jedan drugom pričaju o problemima koje im je donio NDE.

Ove grupne sesije ubrajaju se među najzanimljivije koje sam ikada vidio. Njihovi učesnici jednostavno pričaju o jednom njima zajedničkom doživljaju, a ne o nekakvoj iluziji, fantaziji ili snu. Gotovo bi se reklo da pričaju o zajedničkom izletu u neku stranu zemlju.

Na ove grupne sesije često pozivam i bračne drugove NDE-ovaca. To činim zato jer mi je jasno (a i rezultati to pokazuju) da upoznavanje drugih NDE-ovaca i njihovih bračnih drugova (ili družica) koristi, jer ih ohrabruje i bodri. Istraživanja pokazuju da za NDE-om često slijedi

razvod braka, jer su se kod jednog bračnog druga pojavile znatne promjene ličnosti. Našavši se s ljudima koji su bili u istoj situaciji, novopečeni NDE-ovci i njihovi bračni drugovi mogu vidjeti kako su ti drugi uklopili ove epizode u svoj obiteljski život.

Razumije se da je nekim ljudima drago, da su čak oduševljeni, kad vide da im je sada u kući mnogo »pitomija« bračna družica ili drug. No, mnogima to nije drago. Premda su godinama govorili svom bračnom drugu kako bi bilo dobro da se već jednom smiri, kad on to uradi oni (ili one) nisu zadovoljni. Zašto? Može se dogoditi da ovu promjenu protumače kao simptom psihoze, duševnog oboljenja, ili kao znak smanjene vitalnosti.

Međunarodno udruženje za istraživanje fenomena »tik do smrti« (IANDS – *International Association for Near-Death Studies*) financijski pomaže grupe koje se time bave u gotovo trideset gradova. Ako želite s njima stupiti u kontakt, evo njihove adrese: »Friends of IANDS«, Department of Psychiatry, University of Connecticut Health Center, Farmington, CT 06032, USA.

● *Potaknite NDE-ovce da čitaju o svom doživljaju.* Ovaj tip terapije zove se *biblioterapija*, a psihijatri i psiholozi ga obično ne preporučuju svojim pacijentima. Zašto? Zato što većinu pacijenata ne smiruje čitanje o njihovim psihičkim problemima. Ako ćemo pravo, bolesnike od shizofrenije sigurno ne bi smirilo kad bi im se dala prilika da vide opis vlastitih simptoma tiskan crno na bijelom. No NDE-ovci su nešto sasvim drugo. Ono što su doživjeli smatra se spiritualnim doživljajem a ne simptomom neke bolesti.

Otkrio sam, tokom vlastitih istraživanja, da kasnije, pošto im se dade vremena da se uklope u novu situaciju, izazvanu onim što su doživjeli, postaje veoma važno da ih se upozori na dobre knjige napisane o ovoj temi. Tako im

se pruža prilika da steknu uvid u sve moguće tipove ovog doživljaja kao i mišljenja o njemu.

Krajnja je svrha svega toga da se pacijentu pomogne da ono što je doživio uklopi u svoj život i da bude siguran da je kasnija promjena koja se u njemu dogodila pozitivna i korisna.

Ono malo istraživanja koja su o tome obavljena pokazuju da su promjene doista sasvim pozitivne. Istraživanja pokazuju da bez obzira na to da li je NDE putovanje na drugi svijet ili nešto manje od toga, on snažno djeluje na ljude koji ga dožive. Odnosno, kako je to jednom rekao neki psiholog: »Pojave su stvarne kada imaju stvarne posljedice.«

Djeca i NDE: Sastanak s anđelom čuvarom

KAD DJECA DOŽIVE NDE, fenomen »tik do smrti« dobiva posebno značenje. Baveći se ovim nedužnim stvorenjima, istraživači imaju mogućnost da ispituju bića koja su potrošila malo vremena na razmišljanja o životu, smrti i onom svijetu. Budući da ne znaju gotovo ništa o spekulacijama odraslih, o njihovim nagađanjima, djeca prije doživljaja NDE-a ne znaju ni za što slično.

Kako su djeca slobodnija od utjecaja kulturnog uvjetovanja, manje njime sputana nego odrasli, ono što dožive kad se nađu »tik do smrti« ima »veću težinu« od onog što dožive odrasli; nekako je »autentičnije«.

Zato je važno da čak i kad su još sasvim mala – kao što će se vidjeti neka od njih dožive NDE u dobi od samo šest mjeseci – djeca iskazuju iste simptome povezane s NDE-om kao i odrasli iz bilo koje kulture: govore o osjećaju da gledaju vlastito tijelo s neke točke izvan njega; o panoramskoj retrospektivi svog života; pričaju o prolasku kroz onaj tunel; o susretima s drugim ljudima, među kojima su njihovi živi i mrtvi rođaci; pričaju o susretu s *bićem sazdanim od svjetlosti*, o tome kako su osjetili prisutnost božanstva i kako su se vratili u svoje tijelo.

»Mudrost dolazi iz dječjih usta!« aksiom je koji vrijedi i za djecu koja su doživjela NDE.

Moje prvo dijete koje je doživjelo NDE

Susret s tim djetetom došao mi je kao iznenađenje u vrijeme dok sam radio kao liječnik u jednoj bolnici u Georgiji. Upravo sam obavljao rutinski pregled pacijenta kojega ću zvati Sam, devetogodišnjeg dječaka koji prethodne godine umalo nije umro uslijed zastoja srca zbog bolesti nadbubrežne žlijezde.

Časkao sam s njim o njegovoj bolesti kad mi je on odjednom plaho rekao: »Prije otprilike godinu dana sam umro.«

Počeo sam ga nukati da mi o tome priča. Rekao mi je da je pošto je umro »izlebdio« iz svog tijela i gledao odozgo, lebdeći nad svojom posteljom, kako liječnik gura i masira njegov grudni koš da tako ponovo pokrene njegovo srce. Nalazeći se u tom promijenjenom stanju Sam je pokušao nagovoriti liječnika da ga prestane udarati, ali se ovaj nije na to obazirao.

Odmah poslije toga Sam je osjetio kako se diže, kako leti sve više uvis, veoma brzo, i uskoro je vidio kako se Zemlja udaljava od njega.

Zatim je prošao kroz nekakav mračni tunel, a na drugoj strani dočekala ga je skupina »anđela«. Zapitao sam Sama jesu li »anđeli« imali krila, a on je odgovorio da nisu.

»Sjali su, blistali vlastitim sjajem, vlastitom svjetlošću«, rekao je Sam. »Činilo se da me svi veoma vole.«

Prostor u kojem se našao bio je ispunjen svjetlošću, kroz koju su se vidjele krasne, pastoralne scene. Ovo nebesko mjesto bilo je okruženo ogradom. Anđeli su mu rekli da ako pređe onu ogradu više se neće moći vratiti u život. Zatim mu je *biće sazdan od svjetlosti* (Sam tvrdi da je to bio Bog) saopćilo da se mora vratiti i ponovo ući u svoje tijelo.

»Nisam se htio vratiti, ali me on prisilio!« rekao je Sam.

Ovaj me razgovor naročito uzbudio, više nego drugi slični razgovori. Kad pojedinci dožive NDE u veoma ranoj životnoj dobi, ovaj doživljaj kao da se »inkorporira«, u njihovu ličnost. On postaje nešto s čim oni žive do kraja života i on ih promijeni. Ne boje se više smrti kao ljudi koji su im inače u mnogočemu slični, doimaju se kao da su vidjeli ono što čeka svakog od nas.

To ih čini veoma senzitivnim i zrelim osobama, koje neobično zrelo pristupaju životu. Često godinama govore o nostalgiji koju u njima izaziva sjećanje na njihov doživljaj. A kad im se u životu dogodi nešto gadno, kad on postane težak, oni se tješe, kako mi je to jedan od njih rekao, »spoznajom da su bili na drugoj strani«.

Jedan čovjek koji je doživio NDE kao dijete rekao mi je da mu je kasnije dva puta zaprijetila smrt. Prvi put se to dogodilo u ratu. Drugi put ležao je na podu jedne samoposluge našto ga je prisilio napola ludi razbojnik naoružan revolverom koji je rekao da će njega ubiti »za primjer« drugima koje je zarobio.

Međutim, on se ni u jednom od ova dva slučaja nije uplašio. Strah koji bi inače vjerojatno osjetio potpuno su iz njegove svijesti istisnula sjećanja na susret s *bićem sazdanim od svjetlosti*.

»Svjetlost je bila veoma blistava«

Neki su istraživači zaključili da je NDE zapravo obrambeni mehanizam kojim se čovjek brani od straha da će umrijeti. Međutim, ovu teoriju obaraju dječji doživljaji NDE-a, jer djeca imaju drugačije predodžbe o smrti od odraslih.

Na primjer, djeca mlađa od sedam godina obično gledaju na smrt kao na nešto privremeno, kao na kakav izlet ili ljetovanje, to jest, smrt za njih predstavlja nešto odakle će se vratiti. Od sedme do desete godine smrt je za djecu magični pojam. Tek u toku narednih nekoliko godina djeca shvate da smrt znači organsko raspadanje tijela. Od sedme do desete godine djeca personificiraju smrt. Zamišljaju je kao neku vrstu nemani koja će ih pojesti. Misle da se smrt šunja i skriva u mraku i da se od nje, kad dođe, može pobjeći.

Bilo kako bilo, dječje poimanje smrti veoma se razlikuje od poimanja odraslih. Tako se, na primjer, mnogi stariji ljudi boje potpunog gašenja i nestanka svijesti, dok druge najviše plaši bol za koju vjeruju da će je doživjeti dok budu umirali. Neki se boje biti sami ili biti daleko od svojih rođaka i prijatelja, dok se drugi plaše paklenog ognja i vječnog prokletstva. Neki ljudi se boje gubljenja kontrole koju donosi smrt, boje se da više neće moći upravljati svojom firmom, neće moći voditi svoju obitelj i tako dalje. Neki osjećaju primitivan strah od raspada vlastitog tijela.

Djeca još nisu tako kulturno uvjetovana. Međutim, odrasli ili djeca, koji su doživjeli NDE, u pravilu kasnije ne osjećaju ni jedan od spomenutih strahova. Malo se boje smrti i često s nostalgijom govore o onom što su doživjeli kad su dospjeli »tik do smrti«. Neka djeca s kojom sam razgovarao rekla su mi da bi se htjela »vratiti svjetlosti«.

Jedno od ove djece bila je devetogodišnja djevojčica kojoj ću dati ime Nina. Ona je doživjela NDE za vrijeme operacije slijepog crijeva. Kirurzi su se odmah bacili na posao da je reanimiraju, a ona je sve to gledala s jedne točke izvan vlastitog tijela.

Čula sam kako su liječnici rekli da se moje srce zaustavilo, ali sam se u tom trenutku nalazila ispod

samog stropa i gledala ih odatle. S tog mjesta sve se moglo lijepo vidjeti. Lebdjela sam ispod samog stropa i kad sam spazila vlastito tijelo nisam ga odmah prepoznala. To se desilo malo kasnije. Otišla sam u predvorje i tamo vidjela majku kako plače. Zapitala sam je zašto plače, ali me ona nije čula. Liječnici su mislili da sam mrtva.

Malo kasnije prišla mi je neka lijepa gospođa i pomogla mi, jer je znala da sam uplašena. Prošle smo zajedno kroz tunel i popele se na nebo. Tamo ima prekrasnog cvijeća. Srela sam Boga i Isusa. Oni su mi rekli da se moram vratiti majci, jer je nesretna. Također su mi rekli da moram dovršiti svoj život. I tako sam se vratila i probudila.

Tunel kroz koji sam prošla bio je veoma dug i veoma mračan. Ali kroza nj sam prošla veoma brzo. Na drugom kraju tunela bila je svjetlost. Kad sam je ugledala bila sam jako sretna. Još dugo poslije ovog doživljaja željela sam da se tamo vratim. I danas želim da se vratim toj svjetlosti kad jednom umrem... Svjetlost je bila veoma blistava.

Drugo dijete koje s nostalgijom priča o svom doživljaju NDE-a je dječak kojemu ću dati ime Jason. On je doživio NDE pošto ga je pregazio automobil dok se vozio biciklom. Njegov je doživljaj zanimljiv najviše zbog svoje »kompletnosti«. On je naime doživio gotovo sve simptome NDE-a i to veoma intenzivno.

S njim sam razgovarao kad je imao četrnaest godina, tri godine poslije njegova doživljaja. Premda je nesreća kojoj je bio žrtva bila teška, testovi pokazuju da nije pretrpio nikakve povrede mozga. Uostalom, kako ćemo odmah vidjeti, svi njegovi odgovori na moja pitanja su vrlo lucidni.

Jason: To se dogodilo kad sam imao jedanaest godina. Dobio sam za rođendan novi bicikl. Kad sam se sutradan vozio na tom biciklu, nisam vidio da nailazi automobil i bio sam pregažen.

Ne sjećam se samog gaženja, odnosno udarca. Sjećam se samo da sam odjednom gledao iz visine na samoga sebe. Vidio sam vlastito tijelo ispod bicikla i vidio sam da mi je jedna noga slomljena i da krvari. Točno se sjećam da sam vidio da su mi oči zatvorene. Sve to gledao sam odozgo.

Lebdio sam u zraku otprilike metar i pol iznad vlastitog tijela oko kojega se okupilo prilično mnogo ljudi. Jedan čovjek iz te gomile pokušao je da mi pomogne. Malo kasnije stigao je automobil prve pomoći. Čudio sam se zašto su svi ti ljudi tako zabrinuti, jer sam se dobro osjećao. Gledao sam kako stavljaju moje tijelo u automobil prve pomoći. Pokušao sam im reći da to nije potrebno jer se dobro osjećam, ali me nitko nije čuo. Čuo sam što govore. »Pomognite mu«, rekao je jedan. »Mislim da je mrtav, ali pokušajmo ipak.«

Automobil je krenuo, a ja za njim. Nепrestano sam ga slijedio lebdeći iznad njega. Mislio sam da sam mrtav. Malo kasnije našao sam se u jednom mračnom tunelu na čijem se drugom kraju vidjela svjetlost. Dobio sam dojam da se tunel strmo uspinje. Najzad sam izašao na drugu stranu tunela.

U svjetlosti koja je vani vladala bilo je mnogo ljudi, ali nijednog nisam poznavao. Rekao sam im što mi se dogodilo, a oni su mi rekli da se moram vratiti. Kazali su mi da još nije došlo vrijeme da umrem i da se moram vratiti mojim roditeljima i sestri.

Ostao sam u svjetlosti dugo vremena; ili mi se barem tako činilo. Osjećao sam da me tamo svi vole, da su svi sretni. Mislim da je ona svjetlost bila Bog. Onaj se

tunel spiralno dizao poput kakva vrtloga. Nisam znao zašto sam u tunelu i kuda idem. Moja jedina želja bila je da dođem u onu svjetlost. A kad sam došao, više se nisam htio vratiti. Gotovo sam zaboravio na svoje tijelo.

Dok sam se uspinjao onim tunelom pomagale su mi dvije osobe. Vidio sam ih tek kad su zajedno sa mnom izašle na svjetlost. Bile su sa mnom na čitavom putu.

Rekle su mi da se moram vratiti tamo odakle sam došao. Vratio sam se kroz onaj tunel i tako stigao u bolnicu gdje su se dva liječnika trudila da me ožive. Vidio sam vlastito tijelo na bolničkom stolu i bilo je modro. Ali, ja sam znao da ću se vratiti u život jer su mi to rekla ona bića svjetlosti.

Liječnici su bili zabrinuti, pa sam im pokušao reći da sam u redu, da nema razloga da budu zabrinuti. Jedan liječnik prislonio je na moj grudni koš nešto nalik na dvije lopatice i moje se tijelo trgnulo od udara struje.

Kad sam se probudio rekao sam tom liječniku da sam vidio kako je one lopatice prislonio na moj grudni koš. Pokušao sam to isto reći i mojoj majci, ali me nisu htjeli saslušati. Naprosto mi nisu vjerovali. Jednog dana ispričao sam to mom razredniku i on je to rekao vama.

Moody: Jasone, što ti misliš o svemu tome? To se dogodilo prije tri godine, pa mi sada reci da li te je to što si doživio na neki način promijenilo. Šta misliš, šta je sve to značilo?

Jason: Dakle, moram priznati da o tome mnogo razmišljam. Mislim da sam tada doista umro, pa mi se pružila prilika da vidim mjesto gdje svi odlaze kad umru. Ja se ne bojim umrijeti. Tamo sam shvatio da je od svega najvažnije da volite druge ljude dok živite.

Lani je umro jedan dječak iz mog razreda. Imao je leukemiju. Nitko nije htio o tome razgovarati, ali sam im ja rekao da je Donu dobro tamo gdje je sada i da smrt nije ništa veliko. Ispričao sam im što sam doživio kad sam umro. To je saznao moj razrednik i rekao vama.

Moody: Jasone, jesi li zapazio bilo što u vezi s ono dvoje ljudi koji su te vodili kroz onaj tunel?

Jason: Oni su me dočekali u tunelu i pomogli mi da prođem kroza nj. Zapravo nisam znao gdje se nalazim, a svakako sam htio stići do svjetlosti koja se nazirala na drugom kraju tunela. Moji vodiči su mi rekli da će sve biti u redu i da će me oni odvesti do svjetlosti. Osjetio sam veliku ljubav prema njima. Nisam im vidio lica nego samo siluete. Njihova lica vidio sam tek kad smo izašli iz tunela. Ono što sam tamo ugledao teško je objasniti jer se jako razlikuje od ovoga svijeta. Nemam riječi kako da to opišem. Ti ljudi izgledali su kao da na sebi imaju jako bijele halje. Sve je bilo jarko obasjano.

Moody: Rekao si da si s njima razgovarao. Što su ti rekli?

Jason: Zapravo uopće nismo razgovarali. Stvar je u tome da sam pogađao njihove misli, a oni su pogađali moje.

Moody: Rekao si mi, u jednom našem razgovoru, da si tada umro. Možeš li mi kazati nešto поближе o tome?

Jason: Mislite onda kad sam lebdio iznad automobila hitne pomoći? Dakle, gledao sam prema dolje, lebdeći iznad tog automobila. Znao sam da se moje tijelo nalazi u automobilu, a da sam ja iznad njega. Jedan od ljudi hitne pomoći rekao je da mu se čini da sam mrtav, a kad sam pokušao s njima razgovarati, nitko me nije

čuo, pa mi je bilo jasno da sam doista mrtav. Čim sam shvatio da sam mrtav, otvorio se ispred mene onaj tunel i ugledao sam onu svjetlost na njegovom drugom kraju. Čim sam ušao u tunel začulo se ono šištanje zraka. Unutra je bilo zabavno. Lijepo je bilo biti u tunelu.

Dječja, očito lijepa i ugodna sjećanja na doživljaj NDE-a su dobar znak. Ova djeca često zavole one s kojima su se sreli »na drugoj strani«. Kad se vrate u život pričaju o prekrasnoj ženi koja se za njih brinula kad su umrli.

Za mene sve to predstavlja samo još jedan znak pozitivnosti efekata NDE-a, čak kad se radi o »kulturno neuvjetovanim« segmentima društva. Ovakav doživljaj nema kao posljedicu ni strah niti djeluje na djecu kao duševna bolest. Zapravo mali NDE-ovci obično postanu na neki način privrženi onom što su doživjeli. Ova »čežnja za prekrasnom svjetlošću« (objasnio mi je jedan od mojih pacijenata) ima za posljedicu da većina djece koja su doživjela NDE postanu bolji ljudi kad jednom odrastu. Zapravo se može ponovo reći da je upravo njihovo specijalno znanje ono što ih čini boljim i strpljivijim, tolerantnijim ljudima.

Jedan stariji pacijent koji je kao dijete doživio NDE rekao mi je:

Nikad ne sudjelujem u obiteljskim svađama i svađicama kao moja braće i sestre. Moja majka kaže da se ja tako ponašam zato što posjedujem »više predodžbe«. Možda ima pravo.

Zapravo ja naprosto znam da ništa zbog čega se prepiremo nema nikakvo stvarno značenje, nema nikakvu stvarnu važnost. Nakon susreta s bićem sazdanim od svjetlosti ja znam da nikakve svađe nemaju smisla. I zato kad u obitelji izbije svađa ili prepirka, ja se

naprosto povučem i čitam neku knjigu, puštajući druge da bez mene rješavaju svoje probleme. Moj problem je već riješen. Tako se ponašam i tako postupam i danas – više od trideset godina nakon onog doživljaja.

Zaključci drugih istraživača

Postoji malo medicinskih istraživanja djece koja su doživjela NDE. Međutim, radi se o temi koja zaslužuje da bude temeljito istražena jer svaki istraživač dolazi do vlastitih zaključaka o značenju NDE-a za život (veoma) mladih osoba, a ti se zaključci razlikuju.

Jedan od tih istraživača je dr David Herzog, koji radi u Općoj bolnici Massachusettsa u Bostonu. U saopćenju što ga je objavio pod naslovom »Doživljaji fenomena 'tik do smrti' kod veoma mladih osoba«* Herzog opisuje slučaj bebe od šest mjeseci koja je bila primljena na Odjel za intenzivnu njegu s teškom bolešću. Odmah su joj dali potrebnu terapiju, između ostalog kisik za stabilizaciju stanja, i ona se nakon kratkog vremena oporavila.

Međutim, poslije nekog vremena kad je dorasla do igre, djevojčicu je uhvatio panični strah kad su je braća i sestre, u jednoj robnoj kući, pokušali natjerati da se provuče kroz tunel namijenjen zabavi djece. Dr Herzog, koji je identificirao djevojčičin strah kao »tunelsku paniku«, kaže da se to s njom dogodilo još nekoliko puta.

»Sudeći po izjavi njezine majke«, kaže Herzog, »u takvim epizodama mala pacijentica govori grozničavom brzinom, pokazuje da je veoma uplašena i dobiva se dojam da ona taj ili nekakav drugi tunel dobro poznaje otprije. Kad

* Herzog »Near-Death Experiences in the Very Young«, objavljeno u časopisu *Critical Care Medicine*, Sv. 13, br. 12, str. 1074.

je djevojčica imala tri i pol godine i kad joj je majka rekla da je baka na samrti, djevojčica ju je zapitala: »Hoće li baka morati da prođe kroz onaj tunel u robnoj kući da vidi Boga?«

Premda dr Herzog priznaje da je predodžba o onom tunelu kod ove djevojčice manje-više ista kao predodžba odraslih osoba koje su doživjele NDE, on ne želi protumačiti značenje i pozadinu ove epizode. Umjesto toga upozorava na to da liječnici i roditelji malih NDE-ovaca moraju odmah pokazati da ih razumiju, moraju ih smiriti, tješiti i bodriti.

»Ako djetetu pomognete da izrazi svoje emocije i shvati svoje reakcije na prošle traumatične doživljaje to će mu omogućiti da razriješi svoje strahove i oslobodi se posljedica traume.«

Drugi zanimljiv slučaj iznosi dr Melvin Morse liječnik Dječje ortopedske bolnice Medicinskog centra u Seattlu. Radi se o sedmogodišnjoj djevojčici koja umalo da se nije udavila u bazenu.

Morse ju je prvi puta vidio kad su je donijeli u sobu za hitne intervencije. Pružio joj je potrebnu terapiju i stavio je tri dana na respirator (uređaj za umjetno disanje).

Otprilike dva tjedna nakon tog događaja, na kontrolnom pregledu, ona je priznala da je doživjela NDE. Na pitanje da li se sjeća onog što je doživjela, djevojčica je rekla samo to da je »razgovarala s božanskim ocem«, a zatim joj je postalo neugodno da dalje o tome priča.

Nedjelju dana poslije toga Morse ju je saslušao. Bilo joj je neugodno kad je on spomenuo njen doživljaj, ali je zatim odlučila da ipak s njim o tome razgovara »jer je o tome ugodno govoriti«. Nije dopustila da se razgovor snimi na magnetofon i pristala je da opiše svoj doživljaj tek pošto je nacrtala ono što je vidjela. Morse je zabilježio:

Pacijentica je izjavila da je prvo čega se sjeća u vezi s njezinim utapljanjem bila spoznaja da se nalazi u vodi. Rekla je: 'Bila sam mrtva. Onda sam bila u tunelu. Tamo je bilo mračno i ja sam se bojala. Nisam mogla hodati.' Tada se pojavila neka žena koja se zvala Elizabeth i u tunelu je postalo manje mračno. Ta žena bila je visoka i imala je svjetloplavu kosu. Zajedno su otišle na nebo. Djevojčica je izjavila: 'Tamo je bilo lijepo. Bilo je veoma blistavo i posvuda je bilo mnogo cvijeća.' 'Nebo' je bilo okruženo granicom preko koje se nije moglo vidjeti. Djevojčica je tamo srela mnoge ljude, među kojima su bili njeni mrtvi djedovi i bake, pokojna tetka po majci i Heather i Melissa, koji su čekali da se ponovo rode. Zatim je srela 'Nebeskog oca i Isusa'. Oni su je zapitali da li se želi vratiti na zemlju. Odgovorila je da to ne želi. Tada ju je Elizabeth zapitala da li bi htjela vidjeti svoju majku. Djevojčica je odgovorila potvrdno i probudila se u bolnici. Na kraju svoje izjave rekla je da je vidjela mene u sobi za hitne intervencije. To su bile sve pojedinosti kojih se sjećala u vezi s ona tri dana koje je provela u komi.

Morse je uzeo u obzir i vjersku pripadnost i vjerski odgoj svoje male pacijentice. Kao mormonki bilo joj je rečeno da je zemlja samo stanica na putu koji vodi u *nebo*. Također joj je bilo rečeno da će se, kad jednom bude umrla, ponovno sresti sa svojim mrtvim rođacima, pa tako i s onom tetkom koja je umrla dvije godine prije nego što se ona umalo utopila.

Djevojčicina majka opisala je djevojčici smrt kao »oproštaj s ljudima na brodu. Možemo doći samo do ruba gata i mahati im.« Duša joj je bila opisana kao rukavica koja se u času smrti skida s ruke i ponovo na nju vraća na *nebu*.

Morse priznaje da se ono što je djevojčica doživjela u toku svog NDE-a – sastanak s Isusom, susret s umrlim rođacima – poklapa s vjerskim odgojem kojemu je bila izložena. Međutim, bitno je nešto drugo. Naime, unatoč takvom vjerskom odgoju djevojčica je doživjela isto što su doživjeli mnogi nereligiozni ljudi koji su doživjeli NDE. Jednako kao ona i oni su prošli kroz onaj tunel, vidjeli *bića sazdana od svjetlosti*, razgovarali s božanstvom i vidjeli *nebo*.

Zato Morse zaključuje isto što i drugi istraživači: da vjerski odgoj ne djeluje na doživljaj nego samo na njegovu interpretaciju, tumačenje.

Još ponešto od dra Morsea

Pošto je objavio ovaj slučaj 1983, dr Morse je nastavio s istraživanjem NDE-a kod djece.

Godine 1985. objavio je studiju »Doživljaji NDE-a u pedijatrijskoj populaciji« u kojoj je iznio rezultate razgovora sa sedmoro djece koja su bila stara od tri do šesnaest godina kad su se »kritično razboljela« (tj. našla se u stanju kojemu je karakteristika visoki mortalitet). U većini ovih slučajeva radilo se o prestanku rada srca izazvanom traumom ili utapljanjem. Morse je razgovarao i s drugim pacijentima iste dobne skupine, koji su se našli u veoma ozbiljnim (ali ne za život pogibelnim) stanjima. Pripadnici druge skupine nisu doživjeli NDE.

Sva ova djeca bijahu saslušana otprilike dva mjeseca po izlasku iz bolnice. S njima su na razgovore došli i njihovi roditelji od kojih je bilo zatraženo da iznesu svoje dojmove o medicinskom historijatu svoje djece. Zatim su djeca i roditelji odgovarali na pitanja o sjećanjima djece na bora-

vak u bolnici i na sve s tim u vezi. Bila su im postavljena pitanja poput ovih: »Jesi li snivao?«, »Čega se sjećaš u vezi s razdobljem kada si bio bez svijesti ili kada si spavao?« Djeca su ujedno bila poticana da crtaju crteže u vezi sa svojim doživljajem.

Gotovo pred sam kraj razgovora djeci je bila postavljena serija pitanja na koja su mogla odgovoriti samo sa »Da« ili »Ne«, na primjer: »Jesi li vidio tunel?« ili »Jesi li vidio *bića sazdana od svjetlosti*?«

Četvoro od sedmoro kritično oboljelih pacijenata tvrdilo je da su doživjeli NDE. Dvoje od tih četvoro djece izjavilo je da je NDE na njih djelovao smirujuće, dvoje su doživjeli izlazak iz vlastita tijela, jedno je vidjelo sjajan tunel, jedno je vidjelo mračno stepenište. Dvoma je *biće sazdana od svjetlosti* postavilo pitanje da li žele ostati na onom božanskom mjestu, ali su odlučila da se vrate.

Neki razgovori bili su veoma uzbudljivi. Jedan od malih pacijenata koji je »umro« kad mu je na stolu za operacije prestalo raditi srce, rekao je kasnije svojim roditeljima: »Mogu vam kazati jednu krasnu tajnu. Došao sam na pola puta do *neba*.« Objašnjavajući pitanje svoj doživljaj rekao je da se našao »na nekakvom mračnom stepeništu« po kojem se »penjao«. Stigavši na pola puta do vrha stepeništa, odlučio je da se ipak vrati, jer je njegov mlađi brat umro pa je zaključio kako se mora vratiti roditeljima da oni ne ostanu sami na svijetu.

Morse je na temelju svojih istraživanja zaključio da djeca doživljavaju gotovo isti NDE kao i odrasli. U studiji o tome Morse je iznio nadu da će to »alarmirati« druge liječnike i upozoriti ih da se »ovo događa značajnom postotku kritično oboljele djece«. Ovaj istraživački rad potaknuo ga je također da pokuša pronaći odgovor na još jedno intrigantno pitanje: Da li se čovjek ili dijete moraju sasvim približiti smrti da bi doživjeli NDE ili takav doživljaj mogu

imati i osobe oboljele od bolesti koja ne ugrožava njihov život?

Na to pitanje Morse je pokušao odgovoriti novom studijom, novim istraživačkim projektom. On i članovi njegove ekipe pretražili su 202 medicinska dosjea i pronašli jedanaest pacijenata koji su preživjeli »kritična oboljenja« (kao »kritično« bilo je definirano takvo oboljenje kod kojeg, gledano statistički, stopa mortaliteta iznosi više od 10 posto). Također su ispitani i istraženi slučajevi 29 dječjih pacijenata koji su preživjeli neku »ozbiljnu bolest« (bolest s niskom stopom mortaliteta).

Premda nijedan od »ozbiljno oboljelih« nije doživio NDE, sedmero »kritično oboljelih« imali su sjećanja na takve doživljaje kao izlazak iz vlastitog tijela (šestoro pacijenata), ulazanje u mračni prostor (petoro pacijenata), umirujući ili pozitivni efekti (troje pacijenata), susret s osobama ili bićima odjevenim u bijelo (troje pacijenata), viđenje ili susreti s umrlim drugovima iz razreda ili nastavnica (dvoje pacijenata), viđenje umrlih rođaka (jedan pacijent), dolazak na neku granicu (jedan pacijent), prolazanje kroz mračni tunel (četvoro pacijenata) i odluku da se vrate u svoje tijelo (troje pacijenata).

Razgovori su bili vođeni na sličan način kao i oni koje je dr Morse obavio u ranijem projektu istraživanja odnosa djece i NDE-a. Odgovori koje je dobio u ovom istraživanju bili su mnogo zanimljiviji. Jedan jedanaestogodišnji dječak pretrpio je srčani udar u predvorju jedne bolnice i srce mu se zaustavilo. Evo što se zatim događalo:

On se sjeća da je bio u bolničkom predvorju i da je odjednom osjetio kao da pada 'kao kada automobilom pređete preko neke izbočine na cesti i onda osjetite kao neku prazninu u trbuhu'. Začuo je kao neko šištanje i

čuo kako ljudi nešto govore. Odmah poslije toga lebdio je ispod samog stropa predvorja i gledao odozgo svoje vlastito tijelo. Čuo je kako je neka medicinska sestra rekla: »Bila bih sretna da ovo ne moram raditi!« a onda je vidio kako ga tamo dolje reanimiraju nastojeći da mu pokrenu pluća i srce. Vidio je kako je jedna od medicinskih sestara 'premazala moj grudni koš nekakvom mašću' i kako je zatim pružila liječniku 'nešto kao dvije lopatice'. Liječnik ih je prislonio na njegovo (dječakovo) tijelo i 'kad je doktor pritisnuo jedno dugme, ja sam se odjednom našao ponovo u mom tijelu i gledao liječnika koji se nagnuo nada mnom'.

Kad mu je električni udar prodrmao čitavo tijelo, osjetio je jaku bol. Kasnije je pričao da mu se u mòmrama koje doživljava vraćaju bolna sjećanja na bol koju izaziva ova tehnika oživljavanja poznata kao kardioverzija.

Medicinske sestre koje su prisustvovala ovom događaju, rekle su dru Morseu da je dječak odmah nakon kardioverzije otvorio oči i rekao: »To je bilo zbilja čudno, upravo sablasno. Još malo prije lebdio sam iznad svog tijela, a onda sam bio kao usisan u nj.« Dječak se kasnije nije sjećao da je to rekao.

Drugi dječak koji je razgovarao s drom Morseom sjetio se nekog bića visokog otprilike osam stopa (2,5 m) koje ga je vodilo kroz tunel. »To biće nije bio Krist«, tvrdio je dječak. »Možda je to bio samo neki anđeo koji me vodio Kristu.«

Morse je zaključio da glavne, ključne epizode NDE-a dožive samo oni ljudi koji prežive neko kritično oboljenje i ljudi izloženi stresnoj situaciji opasnoj po život.

»Vidio sam samoga sebe kao odraslog«

Posljednje dvije-tri godine pitam djecu koliko su imala godina u vrijeme trajanja NDE-a. Zapravo me zanima da li je njihovo duhovno »tijelo« bilo tijelo djeteta ili odrasle osobe. Iznenađujuće velik postotak ispitanika odgovara da su za vrijeme samog tog doživljaja bili *odrasle* osobe, ali ne znaju kazati po čemu su to znali ili zašto su imali taj dojam.

Ako vjerujete da se fenomen NDE-a zapravo sastoji u tome da duh napusti svoje fizičko tijelo, onda to možda znači da je duh, sam po sebi, entitet, jedinka, koji je izvan vremena koje mijenja tijelo u kojem biva smješten. Kad se jedno tijelo istroši, taj duh ode u jedan drugi svijet.

Drugo objašnjenje koje dolazi u obzir glasi da je ovoj djeci tako ugodno biti s *bićima* sazdanim od svjetlosti da se zbog toga osjećaju kao da su se našla među sebi ravnima. A to ih može potaknuti da zaključe da su jednako stari kao oni oko njih.

Jedna mi je žena pričala o takvom NDE-u koji je doživjela kao dijete.

Dogodilo se to u vrijeme kad sam imala sedam godina, jednog dana, otprilike u podne. Vraćala sam se iz škole da ručam kod kuće. Spazila sam jednu zaleđenu plohu usred ceste i nisam mogla odoljeti želji da se po njoj kličem. Zaletjela sam se i skočila na tu plohu, ali sam izgubila ravnotežu, pala natraške i svom snagom udarila glavom o led. Digla sam se i otišla kući, ali sam osjećala kao neku vrtoglavicu.

Majka me je zapitala što se to sa mnom dogodilo i ja sam joj rekla. Smjestila me u krevet i dala mi tabletu aspirina, ali kad sam je pokušala progutati nisam mogla pronaći usta.

Majka je odmah pozvala liječnika. Malo kasnije sam izgubila svijest. U nesvijesti sam bila dvanaest sati i za to vrijeme oni nisu znali hoću li preživjeti ili umrijeti.

Naravno, ja se svega toga ne sjećam. Jedino čega se sjećam je da sam se probudila u nekom vrtu punom velikog cvijeća. Ako tražite da opišem to cvijeće jedino vam mogu reći da su ti cvjetovi izgledali kao velike i visoke dalije. U vrtu, koji je bio naprosto prekrasan, bilo je toplo i svijetlo.

Stala sam se ogledavati oko sebe i tako spazila ono biće. Vrt je bio prekrasan, ali dojam o njemu je blijedio u usporedbi s dojmom što ga je stvaralo to biće. Osjećala sam da me ono potpuno voli i da me njegova prisutnost duševno hrani. Bio je to najljepši osjećaj što sam ga ikad doživjela. Iako se sve to dogodilo prije nekoliko godina ja i sada osjećam to raspoloženje.

Biće mi je reklo (bez riječi): »Dakle, ti ćeš se vratiti!« Odgovorila sam, na isti način: »Da.« Biće me je tada zapitalo zašto se želim vratiti u svoje tijelo. Odgovorila sam: »Zato što me moja majka treba.«

Sjećam se da sam se odmah poslije toga spuštala kroz nekakav tunel i da je svjetlost postajala sve slabija. Kad je potpuno nestala, ja sam se probudila.

Digla sam se iz kreveta, ogledala oko sebe i rekla: »Zdravo, mama!«

Kad se danas sjećam ovog doživljaja postaje mi jasno da sam bila potpuno zrela i odrasla kad sam se našla s onim bićem. Imala sam samo sedam godina, ali sam bila odrasla.

Možda ćemo u daljnjim istraživanjima ustanoviti koliko je rasprostranjen ovaj fenomen.

Mnogi misle da je fenomen doživljavanja NDE-a kod djece još jači dokaz o postojanju života poslije smrti nego doživljavanje ovog istog fenomena kod odraslih. To nije teško razumjeti. Stariji ljudi imali su više prilika da budu izloženi kojekakvim životnim iskustvima i religijskim vjervanjima, i to sve bi moglo djelovati na njih.

Što se tiče djece ona NDE doživljavaju sa stanovitom duhovnom svježinom. Nije bilo vremena da na njih djeluju kulturni sadržaji kojima brzo bivaju okruženi.

Međutim, na kliničkoj razini najvažniji aspekt dječjeg NDE-a je onaj pogled u »svijet na drugoj strani« što ga djeca dožive. To je najvažnije zajedno s onim kako taj doživljaj na njih djeluje kasnije, u cijelom njihovom životu. Oni postaju sretniji i gledaju na život s većom nadom nego ljudi oko njih. Oni tako učenjacima pružaju još čvršći dokaz da NDE izaziva pozitivne promjene kod onih koji ga dožive.

Zašto nas fenomeni »tik do smrti« toliko zanimaju

DOSAD SMO RAZMATRALI EFEKTE što ih doživljaj »tik do smrti« izaziva kod onih koji ga dožive. Međutim, kako on djeluje na ljude u okolini NDE-ovaca? Zašto je javnost tako fascinirana ovim fenomenom?

Moram priznati da u vrijeme kada sam pisao *Život poslije života*, ima tome više od deset godina, nisam mislio da će zanimanje za ovaj fenomen trajati tako dugo i da će biti tako veliko. Mislio sam da će sve to postati jedno od onih područja znanstvenih istraživanja što nestanu u istraživačkim laboratorijima i medicinskim učionicama, a odatle izrone samo kad neki pacijent doživi NDE, i tako se ukaže potreba da se to objasni i da se pacijentu dadu potrebni savjeti.

Međutim premda objašnjenja fenomena NDE-a nisu postala jasnija, zanimanje javnosti se ne smanjuje. Na mojim putovanjima po raznim zemljama i u mojim nastupima na javnim skupovima, ljudi dalje traže od mene odgovore na mnoga bazična pitanja o NDE-u:

- Jesu li NDE-ovci doista umrli?
- Kako su mogli vidjeti vlastito tijelo?
- Da li se fenomen NDE-a može tumačiti kao potvrda točnosti nekih religijskih vjervanja?

- Da li se slučajevi NDE-a spominju u medicinskoj literaturi?
- Kako objasniti NDE izazvan sudjelovanjem u bitkama, to jest kako objasniti takozvani »bojni NDE«?
- Može li NDE pružiti nadu i utjehu ljudima koje je zadesila neka nesreća?
- Kako NDE djeluje na ljude sklone samoubojstvu?
- Da li bi došlo do neke promjene u nauci kao takvoj da se dokaže postojanje NDE-a?
- Da li NDE pobuđuje tako golemo zanimanje naprosto zato što se radi o nečem novom i »pomodnom«?

U ovom poglavlju pokušat ću odgovoriti na ova pitanja koliko god mi to budu omogućile moje sposobnosti. Međutim, prije toga ću vam pokazati kako NDE može živu ljude uzbuditi više nego sama smrt.

Prije nekoliko godina jedan mi je psihijatar opisao incident koji se dogodio u avionu kojim se on vraćao iz Indije u Ameriku.

Dok su stjuardese servirale večeru, jednom je putniku pozlilo. Među putnicima nalazilo se nekoliko liječnika, koji su se odmah ponudili da pomognu oboljelom, koji je izgubio svijest i prestao disati. Međutim unatoč pokušajima liječnika da ga ožive on je nakon nekog vremena izgledao kao da je umro.

Njegovo tijelo polegnuto je na tri spojena sjedišta i pokriveno ćebadima. Radoznalo uzbuđenje ostalih putnika se smirilo i oni su nastavili da večeraju kao da se nije ništa dogodilo.

Nakon par minuta putnici koji su sjedili u neposrednoj blizini leša opazili su da se ispod ćebadi nešto miče. Upozorili su na to liječnike, koji su se odmah bacili na posao i nakon nekog vremena oživjeli tog čovjeka.

Sada je uslijedilo ono zanimljivo. Naime sada više ni jedan putnik nije nastavio jesti. Pitajući one putnike što su sjedili oko njega zašto ta promjena, naš je psihijatar otkrio da ih je više uznemirila činjenica da se netko vratio od mrtvih nego njegova smrt prije toga.

Poruka je jasna: mi ljudi provodimo život podižući oko sebe svakakve granice. Zato smo spremniji da prihvatimo nečiju smrt nego prividni povratak iz nje. Neke pojave stavljamo na jednu stranu naših mentalnih granica, a neke na drugu. Tako, na primjer, kao djeca otkrivamo razlike između dječaka i djevojčica. Kasnije u životu nas veoma zbunjuju ali i uznemiruju ljudi koji prijeđu granicu između spolova, na primjer, transseksualci ili transvestiti.

Mi vjerujemo da je »jedno tijelo, jedno ja« prirodni zakon. Zato, kad saznamo da postoje ljudi s nekoliko odvojenih ličnosti, kao što su to, na primjer, slavne Eva i Sibila (jedna osoba s dvije ličnosti) naše se mentalne granice ruše, a ruši ih pomisao na mogućnost da više nego jedna ličnost može živjeti u istom tijelu.

Mi isto tako već kao djeca naučimo da smo mi, ljudska bića, jedno, a životinje nešto drugo. Zato kad se negdje pronađu djeca koju su odgojili vukovi ili majmuni, to predstavlja izazov za naše mentalne granice i to nas duboko uznemiri. Zbog istog razloga nas tako silno fasciniraju pojave kao što su sijamski blizanci ili »čovjek slon«. Jer, to je izazov našim predodžbama o tome kako bi svijet trebao izgledati i tjera nas da posumnjamo u vrednote u koje smo uvijek vjerovali. A to uznemirava.

Veza između onog što ste upravo pročitali i pitanja zašto nas NDE tako »intrigira« morala bi sada biti jasna.

Granica između života i smrti je granica koja nas najviše zabrinjava. Mi u životu naučimo (i u tom smislu postajemo uvjetovani) da je smrt nešto što treba izbjeći odnosno izbjegavati dokle god se može. Nastojimo ne misliti na smrt,

nastojimo je držati daleko od naše svijesti, i tako malo po malo usvojimo određeno poimanje smrti.

A upravo je postojanje jasne granice između života i smrti ono što NDE stavlja pod znak pitanja. U posljednjih dvadeset godina često sam imao priliku vidjeti uzbuđenje publike kad bi slušala kako netko opisuje vlastiti doživljaj NDE-a. Čini se kao da mnogi ljudi naprosto ne mogu »proživjeti« pomisao da se osoba koja stoji pred njima i opisuje svoj doživljaj ne samo »vratila od mrtvih« nego je vidjela nešto što mnogi poistovjećuju s »drugim svijetom«, »životom poslije života«.

Jesu li NDE-ovci doista umrli?

Jednom zgodom pošto sam održao predavanje o svojim istraživanjima, pristupila mi je postarija žena iz publike. Rekla mi je da je prije dvije godine izgubila muža koji je umro od srčanog udara premda su se liječnici trudili da ga reanimiraju. Pošto je čula o NDE-ovcima koji su također pretrpjeli srčani udar i pali u komu, ali su ih liječnici uspjeli oživjeti, njoj su se, sada, nametnula ova pitanja: Jesu li liječnici prebrzo odustali? Koliko su se NDE-ovci približili smrti?

Odgovor na njeno prvo pitanje spretno sam izbjegao. Budući da nisam bio prisutan, naprosto ne mogu znati da li su oni liječnici poduzeli sve što je trebalo ili nisu.

Odgovoriti na drugo pitanje – »Jesu li NDE-ovci doista umrli?« – za sada je nemoguće. U mnogo slučajeva se dogodilo da su liječnici prekinuli nastojanje da reanimiraju pacijenta naprosto zato što u njegovom tijelu više nije bilo baš nikakvih znakova života. U drugim slučajevima na ekranu elektroencefalograma vidjela se samo ravna linija,

što znači da je prestala svaka zabilježiva aktivnost mozga. Pa ipak, ponekad takvi pacijenti ožive, a nitko ne zna zašto i kako.

Prema klasičnoj definiciji smrt je stanje iz kojega nema povratka. Ona je, dakle, ireverzibilna. Prema tome budući da su se svi NDE-ovci vratili, to znači da zapravo nisu umrli. Dogodilo se samo to da su bili ispunjeni stanoviti kriteriji za ustanovljavanje smrti. Na primjer, njihovo srce prestalo je kucati i nije radilo neko vrijeme, ili su oni prestali disati. Postoje stanovite (doduše rijetke) okolnosti kad nestanu moždani valovi, a zatim se spontano opet pokrenu. Neki ljudi koji su pretrpjeli hipotermiju (dramatično sniženje tjelesne temperature) ne pokazuju nikakvu električnu aktivnost u mozgu sve dok ih ne počnemo zagrijavati.

Premda se ovi ljudi veoma približe smrti, u skladu s definicijom koja je na snazi, oni ipak nisu mrtvi. Ovakve situacije stavljaju pod znak pitanja takozvano »pravilo pet minuta«, koje kaže da ako srce prestane raditi više od pet minuta nema smisla da se nastave pokušaji da se pacijent oživi naprosto zbog toga što je mozak beznadno oštećen zbog pomanjkanja kisika. Zbog pojave novih metoda oživljavanja možda bi »pravilo pet minuta« trebalo preispitati.

Jedan moj znanac bio je teško povrijeđen u automobilskoj nesreći i s mjesta udesa otpremljen u odjel za hitne intervencije gdje je proglašen mrtvim.

Njegovo je tijelo položeno na kolica i odgurano iza zastora u dnu sobe, dok su liječnici hitne službe prionuli na pružanje pomoći drugim žrtvama iste nesreće. Nekoliko sati poslije, kad su poslužitelji počeli gurati ona kolica prema mrtvačnici, čovjek na njima počeo se micati!

Iako kod njega, u času kad je bio dopremljen u bolnicu, nije bilo vitalno važnih znakova života kao što su kucanje srca i reagiranje zjenica, on je bio živ, a to je i danas.

Drugi jedan moj znanac nosi sa sobom vlastiti nekrolog i sviđa ga pokazuje. Njega su također dopremili u bolnicu, proglasili mrtvim i pokrivši ga otpremili u mrtvačnicu. Nekoliko sati poslije toga on je spontano oživio.

Pouka koju možemo izvući jest da u vezi s fiziologijom umiranja postoje mnoge stvari koje još uvijek ne znamo. I zato, tehnički govoreći, možemo reći da NDE-ovci nisu bili mrtvi nego su se samo primakli smrti mnogo bliže nego većina od nas.

Kako NDE-ovci gledaju na vlastito tijelo?

Jedna je od posljedica doživljavanja fenomena »tik do smrti« u tome je što oni koji to dožive počnu na svoje tijelo gledati na nov i drugačiji način. Većina NDE-ovaca s kojima sam razgovarao smatraju svoje tijelo »kućom svog duha«. Posljedica je ta da ih manje plaši svijet oko njih i da prestanu mariti što drugi misle o njihovom izgledu.

Evo jednog primjera. Jedna NDE-ovka, koja je kasnije postala jedna od mojih najboljih prijateljica, »umrla« je jer joj je prestalo raditi srce za vrijeme operacije mokraćnog mjehura. Kirurg, koji je obavljao tu operaciju, žestoko se trudio punih dvadeset minuta da pokrene njezino srce, a onda je digao ruke od toga i naredio da se napiše smrtnica. Međutim tračak života što se u tom trenutku pojavio na bolesnici potaknuo je kirurga da nastavi pokušaje da pokrene njezino srce i ono je nakon nekog vremena počelo kucati.

Dok se sve ovo zbivalo pacijentica je doživjela odvajanje od vlastitog tijela i gledala je kako kirurg i njegova ekipa pokušavaju da joj spasu život. Kroz jedan tunel digla se u prekrasan svijet svjetlosti i ljubavi u kojem je vidjela de-

taljnu retrospektivu vlastitog života. Tamo je srela rođake i prijatelje koji su umrli prije više godina i čak joj je bilo ponuđeno da sama odluči hoće li se vratiti ili ostati. Iako joj je takva odluka bila teška, odlučila je da se vrati u život zbog kćerke i muža.

Od tog događaja koji se zbio prije deset godina njezino se fizičko zdravlje dalje pogoršavalo. Sada boluje od šećerne bolesti i od kroničnih problema s kičmom zbog kojih se morala nekoliko puta operirati.

Unatoč svemu tome nikad nisam čuo da se žali na svu tu patnju i bolove koje ima. Umjesto da se tuži i jada ona je potpuno smirena.

Nedavno sam saznao da je i »prekoračila« granice koje joj postavlja bolesno tijelo – tako je posjetila jedno zabavište i vozila se na najopasnijim i najvrtoглаvijim vozilima. Za mene je taj njen čin simbolizirao njezinu vjeru u život poslije smrti.

Mnogi ljudi koji dožive odvajanje od vlastitog tijela za vrijeme NDE-a čak ne prepoznaju tijelo koje su napustili (i koje sada vide) kao svoje vlastito. Mnogi NDE-ovci su mi rekli da su prije doživljaja NDE-a znali kako izgledaju samo zahvaljujući onom što su vidjeli u ogledalu ili na fotografijama. Međutim, NDE im je omogućio da vide svoje tijelo onako kako ga drugi vide.

Jedan od najzanimljivijih slučajeva s tim u vezi je slučaj jednog psihijatra koji je doživio NDE. Kasnije mi je o tome pričao: »Dok ste živi, mislite da znate kako zapravo izgledate. Međutim kad izidete iz vlastita tijela i kad ga tako vidite teško ga je prepoznati među drugim tijelima.«

Ovaj je čovjek, izašavši iz vlastita tijela, lutao po jednoj vojnoj bolnici iz sobe u sobu i gledao ljude koji su u njima ležali, ali nikako nije mogao pogoditi koje je od tih brojnih tijela njegovo vlastito. Neposredno pošto je izašao iz svog tijela, on je izašao i iz bolnice sa željom i odlukom da ode

kući. Međutim, kad je shvatio da ga nitko ne može ni čuti ni vidjeti, vratio se u bolnicu s odlukom da pronađe svoje tijelo.

Uspjelo mu je to tek nakon dugog lutanja, a ni onda ne bi prepoznao svoje tijelo da na njegovom prstu nije spazio prsten studentskog udruženja kojem je nekada pripadao.

Drugi moj znanac pao je s postolja za reklame na žice pod visokim naponom. Od opekotina je izgubio obje noge i dio ruke. Izlazak iz vlastita tijela doživio je u sobi za operacije u koju su ga donijeli. Dok je odozgo gledao na tijelo koje je ležalo na stolu za operacije nije ga prepoznao kao svoje vlastito. Pomislio je: »Gledaj ovog jadnika!« Kad je najzad ipak shvatio da je to strašno oštećeno tijelo zapravo njegovo, dogodilo se nešto čudno: opazio je da je njegovo spiritualno tijelo – neoštećeno.

Mnogi fizički hendikepirani ljudi koji su doživjeli NDE otkriju kasnije da je ono što ih je ranije hendikepiralo sada nestalo. U spiritualnom carstvu oni su kompletna, neoštećena i veoma pokretna bića. Moja istraživanja pokazala su mi da doživljaj NDE-a omogućiti hendikepiranim ljudima da lakše prihvaćaju svoje probleme.

Premda mnogi NDE-ovci smatraju da su njihova fizička tijela »dom« njihova duha, to ne znači da oni zbog toga zadobiju sigurnost koja bi ih tjerala da prihvaćaju razne rizike. Oni ne prihvate stav »baš me briga« koji je tipičan za padobrance ili alpiniste. Zapravo se događa nešto sasvim suprotno: oni više paze na svoje tijelo.

NDE kao potvrda religijskih vjerovanja

Iako neki istraživači prihvaćaju teoriju prema kojoj je uzrok NDE-a duboko vjerovanje u Boga i zagrobni život,

ne može se poreći i ne uzeti u obzir činjenica da se NDE događa jednako često i onima koji ne vjeruju ni u šta.

U toku višegodišnjih istraživanja nailazio sam na NDE-ovce s najrazličitijim vjerskim odgojem. Neki su mi rekli da prije ovog doživljaja nisu vjerovali u Boga. Drugi kažu da su bili veoma pobožni.

S ovim u vezi zanimljiva je pojava da je, kako izgleda, učinak NDE-a isti i kod jednih i kod drugih. Ljudi koji nisu bili naročito pobožni prije doživljaja kasnije govore da vjeruju u Boga i u postojanje spiritualnog svijeta, a to isto kažu ljudi koji su i prije u to vjerovali.

Međutim, pripadnici obiju skupina imaju sada stav prema religiji koji se razlikuje od uskogrudnog stava većine crkava. Doživljaj što su ga iskusili omogućio im je da shvate kako se religioznost ne svodi na to da se smatra da samo vlastita religija »ima pravo«, dok su sve druge pogrešne i u zabludi. Ljudi koji dožive NDE izađu iz tog iskustva sa spoznajom da je u religioznosti najvažnija sposobnost da se vole drugi ljudi i da to nije prihvatanje određene doktrine ili pripadanje određenoj vjeroispovijesti. Ukratko, oni misle da je Bog biće koje je mnogo velikodušnije i širokogrudnije nego što su prije mislili i da on ne smatra važnim kojoj religiji netko pripada.

Dobar primjer za to daje nam slučaj postarije žene iz New Hampshirea koja je doživjela NDE kad joj je, nakon srčanog udara, prestalo raditi srce. Još od djetinjstva bila je veoma pobožna i doktrinarna luteranka. Međutim, pošto je doživjela NDE, ona se opustila i postala vedra osoba. Kad su njezini rođaci zatražili od nje da im objasni tu promjenu svoje ličnosti, ona im je odgovorila da se radi naprosto o tome da nakon onog doživljaja bolje razumije Boga i zna da on ne mari za vjerske dogme i doktrine.

U svijetu ima mnogo religija čije se učenje lako poklapa sa shvatanjem NDE-a kao ulaza u spiritualni svijet. U tom

pogledu, među jačim zapadnjačkim religijama, najdalje ide mormonska crkva.

Mormonska doktrina podržava predodžbu o NDE-u kao pogledu u spiritualni svijet. Mormoni naime vjeruju da je svijet duhova dimenzija koju živi ne mogu sagledati, ali u njoj žive oni koji su napustili svoje fizičko tijelo.

Mormonska sveta knjiga *Journal of Discourses*, zbirka komentara mormonskih vjerovanja koje su napisali vođe ove sekte, kaže da spiritualno tijelo (duh) zadržava pet čula fizičkog tijela (vid, sluh, okus, njuh i opip) ali zajedno s tim posjeduje i neke »natprirodne sposobnosti« i sposobnost da istovremeno razmatra po nekoliko ideja. Također se može kretati munjevitom brzinom, gledati i vidjeti istovremeno u nekoliko smjerova i komunicirati ne govorom nego na nekoliko drugih načina. Osim toga takvo tijelo ne može oboljeti i ne može biti onesposobljeno bilo kakvom povredom.

Mormonska doktrina tvrdi da duh ulazi u tijelo u času njegova rođenja i izlazi iz njega u času smrti. Ova doktrina definira smrt »kao običnu promjenu statusa ili sfere postojanja«.

Mi ćemo se okrenuti i pogledati je (dolinu smrti). Mislit ćemo, kad budemo prešli preko te doline, da je to najveća prednost čitavog našeg bivstvovanja, jer smo prešli iz stanja tuge, žalosti, bijede, boli, korote i razočaranja u stanje bivstvovanja u kojem možemo uživati život u punoj mjeri u kojoj je to moguće bez tijela.

Mormonski vođe opisali su mnoga obilježja NDE-a. Jedan kaže da su »sjaj i divota narednog boravišta neopisivi«, što je u biti isto kao i tvrdnja o »kupanju« u svjetlosti koja smiruje i stvara spokojstvo. Drugi mormonski vođa kaže da je »tamo sve prirodno, pa ćete to lako shvatiti kao što

danas shvaćate ono što je ovdje prirodno«. Ta je teza u skladu s tvrdnjom mnogih NDE-ovaca da su tamo naišli na univerzalno razumijevanje.

Doživljaj viđenja umrlih rodaka i prijatelja poklapa se s onim što se tvrdi i iznosi u *Journal of Discourses*:

Imamo više prijatelja na drugoj strani vela nego što ih imamo na ovoj. Oni će vas dočekati s većom radošću i veseljem nego što su vas ikada dočekali vaši vlastiti roditelji i prijatelji na ovom svijetu. A i vi ćete se susretu s njima radovati više nego što ste se ikada radovali susretu s nekim prijateljem na ovom svijetu.

Neki mormonski vođe tvrde da »neki duhovi koji su iskusili smrt bivaju pozvani natrag u svoja fizička tijela. Ti ljudi tako prođu dva puta kroz prirodnu ili ovozemaljsku smrt.«

Možda je najglasovitiji NDE koji se dogodio nekom mormonu bio onaj što ga je doživio Jedediah Grant, a zapisao ga je crkveni vođa Heber Kimball u *Journal of Discourses*:

Rekao mi je: 'Brate Heberu, bio sam u svijetu duhova dvije noći zaredom. Najstrašnije što mi se ikada dogodilo u cijelom životu bilo je što sam se morao vratiti u svoje tijelo. A to sam morao učiniti.'

Grantu je povratak bio tako strašan zato što je u svijetu duhova sreo svoju pokojnu ženu i pokojnu kćerku kao i mnogo umrlih prijatelja.

Vidio je svoju ženu. Ona je bila prva osoba koja mu je pristupila. Vidio je mnoge koje je poznavao, ali je razgovarao samo sa svojom ženom, Caroline. Ona mu je prišla, a on kaže da je divno izgledala i da je nosila

u naručju njihovo malo dijete koje je umrlo kad su putovali prerijom. Žena mu je rekla: 'Gospodine Grant, ovo je naša mala Margaret. Znete da su je pojeli vukovi, ali joj to nije ništa naudilo, kako sami možete vidjeti.

Život poslije smrti spominje i Biblija na mjestu gdje apostol Pavle opisuje kakvo ćemo imati tijelo na drugom svijetu:

»Ali netko će pitati: Kako uskrsavaju mrtvi? S kakvim li se tijelom pojavljuju... Bezumniče! Ono što ti siješ ne oživljuje ako ne umre. I ono što siješ nije lik koji će se pojaviti, već golo zrno, recimo pšenice ili kakva drugog sjemena. A Bog mu daje lik kakav hoće, i to svakom sjemenu njegov vlastiti lik. Tako je i s uskrsnućem mrtvih; sije se u raspadljivosti, uskrsava u neraspadljivosti; sije se u sramoti, uskrsava u slavi; sije se u slabosti, uskrsava sa silom; sije se tijelo zemaljsko, uskrsava tijelo duhovno.

NDE u literaturi

Treba imati na umu da postoji čitav jedan literarni i filmski žanr koji se »bavi«, odnosno, kojemu je tematika vraćanje ljudi iz smrti. Nažalost, najveći dio ove produkcije spada u kategoriju »horora« (pripovijetke, romani i filmovi »strave i užasa«). U tim filmovima mrtvi se vraćaju u svijet živih s opakim namjerama.

Iako je kod NDE-a obično posrijedi neki oblik vraćanja iz mrtvih, rezultati su sasvim drugačiji od »rezultata« koje ima pojava vampira ili Frankensteina. Umjesto da postaju opaki i zloćudni, NDE-ovci su u pravilu dobroćudni. Umje-

sto da nas plaše i izazivaju stravu, oni nam nude nadu i spokojstvo.

U takozvanoj velikoj literaturi (velikoj po vrijednosti) ima nekoliko primjera nečeg što podsjeća na NDE. U Dickensovom romanu *Božićna priča* Ebenezer Scrooge, jedan od glavnih likova, pretvara se iz škrtog i ciničnog udovca u »najboljeg prijatelja, najboljeg gospodara i dobrog čovjeka što ga je poznavao stari grad«, a sva ta silna promjena nastala je kao posljedica doživljaja neke vrste NDE-a.

U ovoj klasičnoj priči Scrooge sreće tri duha – koji predstavljaju prošli, sadašnji i budući Božić. Oni ga vode da gleda panoramu vlastitog života koja završava na njegovom grobu.

Ova panorama koju on gleda zajedno s tri bića *sazdana od svjetlosti* potpuno transformira Scroogea. On poslije toga duboko žali što dotad nije pokazivao više ljubavi prema drugim ljudima. On se potpuno mijenja nakon ovog doživljaja i, potpuno promijenjen, osjeća i pokazuje sućut prema drugim ljudima i čini dobra djela da bi tako nadoknadio ono što je ranije propustio.

Nešto nalik NDE-u spominje se i u krasnom romanu *Jadnici* Victora Hugoa. Junaka romana, Jeana Valjeana, progoni čitav život jedan opaki policajac zato što je pobjegao iz tamnice u koju je bio bačen zbog toga što je ukrao hljeb da nahrani gladno dijete svoje sestre.

U čitavom romanu Valjean čini nebrojene dobrote. Tako, na primjer, vodi brigu o izgladnjeloj trudnici Fantini koja na kraju ipak umire. Evo kako je Hugo opisao njezinu smrt:

Jean Valjean uhvatio je Fantininu glavu i položio je nježno na jastuk, uradivši ono što bi majka uradila svom djetetu... Uradivši to zatvorio je njezine oči.

U tom trenutku lice Fantine se čudno obasjalo. Smrt je ulazak u veliku svjetlost.

A evo kako je Hugo opisao Valjeanovu smrt:

Svakog trenutka Jean Valjean je sve više slabio... Svjetlost nepoznatog već se vidjela u njegovu oku.

Valjeanove posljednje riječi pred smrt glasile su:

Morate se neprestano i uvijek voljeti. U svijetu postoji samo to: ljubav prema bližnjem... Vidim svjetlost... Umirem sretan.

Inspirirana vlastitim sukobom s gotovo fatalnom gripom Katherine Anne Porter napisala je *Blijedi konj, blijedi jahač*, desperantnu novelu čija se radnja događa potkraj prvog svjetskog rata.

U prvom poglavlju knjige koju upravo čitate naveo sam njene komentare koje je dala u jednom intervjuu o svom dodiru sa životom poslije života. Sada ću prenijeti jedan pasus pripovijetke *Blijedi konj, blijedi jahač* u kojem se opisuje susret Mirande, glavnog lika pripovijetke, s njezinim davno umrlim rođacima:

Krećući se prema njoj laganim tempom poput oblaka u zraku koji podrhtava, približavala joj se velika skupina ljudskih bića i Miranda je s iznenađenjem i radošću shvatila da su sve to ljudi koje je poznavala dok su živjeli. Njihova su lica bila doduše izmijenjena, svako je bilo prekrasno na svoj način, drugačije nego što ga se Miranda sjećala, njihove su oči bile bistre i jasne kao lijepo vrijeme i nisu bacali nikakvu sjenu. Bili su čisti identiteti i ona ih je svakog prepoznala i ne dozvavši ih po imenu niti se sjetivši u kakvom je odnosu

bila s njima dok su još živjeli. Okružili su je blago nečujnim koracima, a onda svoja lica, obuzeta transom, ponovo okrenuli prema moru. Krenula je s njima i kretala se lako kao jedan val među drugim valovima.

U literaturi ima mnogo drugih primjera doživljavanja fenomena »tik do smrti«. Tako ih nalazimo u pismima Ernesta Hemingwaya i u pripovjetcima Thorntona Wildera. Poenta onog što sam malo prije iznio je u tome da su NDE-ovci našli mjesto u literaturi koju ne smijemo svesti samo na uzbudljivu literaturu »strave i užasa«.

Kako objasniti »bojni« NDE?

Ponekad se dogodi, u ratu i borbi, da pojedinci zapadnu u egzaltirana stanja a da prije toga uopće nisu bili povrijeđeni. Kako to obično izgleda? Takvi se pojedinci nađu u kakvoj silno pogibeljnoj situaciji – sudjelovanje u bitki je najbolji primjer za to – i odjednom primijete da su se njihove percepcije sasvim izmijenile.

Neki ljudi to brkaju s NDE-om i, naravno, postavljaju logično pitanje: Kako je moguće da fenomen »tik do smrti« doživi netko tko nije ni bolestan ni traumatiziran?

Moj je odgovor da takve osobe *ne* dožive NDE. Situacija je sasvim jednostavna: njihov veoma intenzivni doživljaj ne obuhvata obilježja doživljavanja NDE-a. Oni koji dožive takozvani »ratnički NDE« ne prođu ni kroz kakav tunel i ne stižu, na drugoj strani tunela, u onaj prekrasan prostor svjetlosti. Jedino što većina doživi je kratak uvid u događaje što su ih doživljavali u toku života i dojam da se sva zbivanja oko njih odjednom usporavaju. U nekim od ovih doživljaja prisutna je »želja da se ode negdje drug-

dje«, vjerojatno da bi se tako izbjegla neugodna situacija. Ne javljaju se ekstatična stanja prisutna kod NDE-a.

Evo jednog primjera što mi ga je ispričao jedan veteran drugog svjetskog rata:

Dogodilo se to na Siciliji, za vrijeme naše invazije na Italiju. Moj se vod našao na brisanom prostoru, kad nas je prikovalo jedno njemačko mitraljesko gnijezdo. Budući da sam ja bio komandir voda smatrao sam da upravo ja moram likvidirati to mitraljesko gnijezdo i tako omogućim mojim vojnicima da nastave napredovanje.

Zaobišao sam ih u velikom luku, posluživši se jednim voćnjakom kao zaklonom. Tako sam se našao u pozadini Nijemaca, za njihovim leđima. Bio sam oduševljen svojim uspjehom, naprosto sam pao u ekstazu oduševljenja. Bila su trojica, ukopani u rov na suprotnoj strani jednog mosta. Bili su tako zabavljeni nastojanjem da prikuju moj vod za zemlju da se nijedan od njih nije okrenuo.

Vjerojatno sam im se mogao približiti na udaljenost od samo šest metara a da me ne primijete. Mislio sam to uraditi, ali sam ipak umjesto toga bacio na njih ručnu granatu u trenutku kad sam se popeo na most.

Sjećam se da sam povukao iglu detonatora i pripremio se da bacim granatu na Nijemce s udaljenosti od oko dvadeset metara. Digao sam ruku i neposredno prije nego što ću baciti granatu točno u njihov rov zaurlao sam: »Evo vam frajери!«. Priljubio sam se k zemlji i čekao eksploziju.

Čekao sam i čekao, ali se ništa nije dogodilo. Granata nije eksplodirala, jer je bila mućak, bezvrijedna kao komad kamena.

Prije nego što sam mogao bilo šta poduzeti, Nijemci su okrenuli svoj mitraljez prema meni i otvorili paljbu. Sklupčao sam se i čekao, da me neko zrno pogodi, ali nije nijedno. Možda mi je zaklon dalo nekakvo uzvišenje na mostu, možda sam naprosto imao sreću. Kako bilo da bilo nijedan metak njihova mitraljeza nije me pogodio.

Umjesto toga dogodilo se nešto čudno. Ležeći tako i čekajući da budem izrešetan, odjednom sam napustio vlastito tijelo i zajedno s njim čitavu Siciliju. »Otputovao« sam u jednu tvornicu municije u New Jerseyu, i tamo sam lebdio nad montažnom trakom i radnicama koje su sastavljale granate. Pokušao sam s njima razgovarati i reći im da pažljivije obavljaju svoj posao, ali me nisu čule. Umjesto toga dalje su radile i čavrljale.

Mislim da sam tamo ostao petnaest do dvadeset minuta, a onda sam se odjednom našao opet u Italiji ležeći na onoj uzvisini, živ živcat, ali potpuno nepomičan. Nijemci su očito prije toga zaključili da su me ubili, pa su zato ponovo okrenuli svoj mitraljez. Digao sam se, povukao iglu druge granate i bacio je u njihov rov. Ova druga granata je eksplodirala.

Vojnici mog voda su sve to vidjeli i mislili da sam poginuo, pa su se iznenadili kad su me vidjeli kako hodam. Prema svemu što mi se dogodilo bio sam potpuno miran, tako miran da je to postalo sumnjivo mom komandantu koji me je poslao psihijatru. Rekao sam psihijatru što mi se dogodilo, ali me on proglasio potpuno zdravim i normalnim i poslao natrag u borbu.

Psihijatar mi je rekao, u povjerenju, da je takve priče čuo i od drugih vojnika, koji su mu bili poslani na pregled, ali da o tome što se meni dogodilo ne smijem nikom pričati ako želim da mi se ne dogodi da budem ponovo poslan na pregled kod njega. Poslušao sam ga.

Kao što vidite ovaj se doživljaj jako razlikuje od NDE-a i ne smije se s takvim doživljajima brkati. Međutim, ovu pojavu (jer radi se o pojavi) treba dalje izučavati, jer se to često događa vojnicima u borbi i drugim ljudima koji se nađu u sličnim stresnim situacijama.

Nada za ljude obuzete tugom

Najveća tuga je tuga koju izaziva smrt ljubljene osobe. Mnogi tu tugu mogu veoma ublažiti opisima doživljaja fenomena »tik do smrti«.

Kratko vrijeme pošto sam objavio *Život poslije života* dobio sam pismo od jedne porodice čija je kćerka stradala kao žrtva ubojstva. Radilo se o inteligentnoj mladoj profesorici, koju je ubio provalnik kojega je slučajno zatekla u svojoj kući. Bila je jedinica i njezini su roditelji živjeli u paklenskoj patnji nakon njene smrti.

U pismu koje su mi poslali rekli su da nakon čitanja moje knjige doživljavaju mnogo lakše svoj strašni gubitak.

Svi istraživači ovog fenomena imaju priče o ljudima koji su se pomirili sa smrću ljubljene ili voljene osobe pošto su saznali za nečiji doživljaj NDE-a. Mislim da NDE tjera mnoge ljude obuzete tugom da shvate da je smrt odlazak na neko drugo mjesto, da čak i kad je ono što prethodi smrti bolno, bol prestaje čim smrtnik izađe iz vlastita tijela i tada osjeti golemi osjećaj olakšanja. Osim toga, sudeći po iskazima brojnih NDE-ovaca, on se tamo, u svijetu duhova, sreće s onima koje je volio za života. A to je utjeha za mnoge ucveljene.

Djelovanje NDE-a na osobe sklone samoubojstvu

Najpodesniji način da pristupimo ovom problemu sastoji se u tome da istražimo kako je NDE djelovao na one ljude koji su doživjeli NDE upravo zbog toga što su pokušali izvršiti samoubojstvo.

Dr Bruce Greyson izvršio je opsežna ispitivanja takvih ljudi. Otkrio je da ne samo vlastiti doživljaj NDE-a, nego i spoznaja da on postoji, praktički brišu svaku želju za samoubojstvom.

Dr Greyson je liječnik hitne psihijatrijske službe na klinici Medicinskog fakulteta Sveučilišta Connecticut i on svaki dan »ima posla« s ljudima koji su pokušali izvršiti samoubojstvo. Evo što je ustanovio. Ako usporedite skupinu ljudi koji su doživjeli NDE kao posljedicu pokušaja samoubojstva sa skupinom ljudi kojima se pri pokušaju samoubojstva to nije dogodilo, ustanovit ćete da gotovo nijedan NDE-ovac kasnije ne ponovi pokušaj samoubojstva dok s druge strane velik postotak onih koji nisu doživjeli NDE učini drugi pokušaj. Drugim riječima, doživljaj NDE-a otklanja sklonost k samoubojstvu.

Jedan njujorški istraživač opisao je slučajeve NDE-a pacijentima koji su pokušali samoubojstvo. Otkrio je da je to kod njih otklonilo ideju o samoubojstvu kao rješenju njihovih problema. Ovaj je eksperiment ponovljen nekoliko puta i uvijek s istim rezultatom. Svaki puta se pokazalo da upoznavanje NDE-a (vlastitog ili tuđeg) sprečava ljude da dižu ruku na sebe.

Mene ovi rezultati ne iznenađuju. Gubljenje nade često je razlog zbog kojeg se ljudi pokušaju ubiti. Život im postaje preteško breme i lišen je spiritualnih vjerovanja. NDE ispunjava tu prazninu. Dok su prije toga ti ljudi smatrali da njihov život ne vodi nikud, da nema cilja, sada znaju da ih na onom svijetu čeka sadržajan i smisao život ispu-

njen zadovoljstvom. A ta spoznaja olakšava njihove muke. Shvate da vrijedi živjeti.

Jedan moj prijatelj zapazio je tu reakciju kod jedne susjede koja je, recimo tako, činila samoubojstvo tako da je samu sebe potpuno zanemarivala. Jednog dana oko podne pokvario se njegov telefon. Budući da su njegovi najbliži susjedi bili na poslu, otišao je nekoliko kuća dalje do stana jedne veoma povučene stare gospođe da pokuša s njenog telefona nazvati centralu.

Pokucao je na njezina vrata i doskora čuo njene nesigurne korake kako se približavaju. Pustila ga je u stan, a onda, potpuno iscrpljena, sjela za kuhinjski stol i počela udisati kisik iz jednog velikog zelenog rezervoara.

Pošto je obavio razgovor s telefonskom centralom, moj je prijatelj stupio u razgovor sa starom gospođom i tako saznao da joj u medicinskom pogledu ništa ne fali, da je zdrava. Rekla je da se radi samo o tome da je stara i podložna depresiji i da je od silnog sjedenja u kući tako oslabila da joj je njen liječnik dao bocu s kisikom da bi joj olakšao i zapravo omogućio ono malo pokreta.

Moj je prijatelj odbio da prihvati takvo objašnjenje. Zaključio je da ona naprosto umire zbog posljedica nekretanja i odlučio da joj pokuša dati nešto što će promijeniti njezino raspoloženje. Skoknuo je kući i vratio se s primjerkom *Života poslije života* da ga ona pročita.

Nekoliko dana poslije toga sreo ju je na ulici s tom knjigom u ruci. Počela mu se zahvaljivati i rekla da je ovo njen prvi izlazak iz kuće nakon godinu dana, i to potaknut njenom željom da izađe van, među ljude. Rekla je, također, da je više ne smeta spoznaja da je tako stara i da joj ne smetaju misli na neizbježan kraj. Nada da postoji život nakon života učinila ju je spremnijom da prihvati ovaj život kakav je.

Moj prijatelj danas priča da se ova žena sada aktivno rekreira vrtlarstvom i da joj više nisu potrebne one velike, zelene boce s kisikom.

Da li bi dokaz o postojanju NDE-a izmijenio nauku?

Znanstvenici smatraju da svijetom upravlja niz prirodnih zakona. Tako je, na primjer, predodžba da nas gravitacija drži na ovoj planeti pojednostavljenje zakona gravitacije. Drugi jedan prirodni zakon kaže da su sva živa bića na Zemlji sazdana od kemijskih tvari čija je glavna sastojina ugljik. Svijet nauke počiva na ovim i mnogim drugim pretpostavkama, a mi smo ostvarili golemi progres zato što poznajemo te zakone i jer ih iskorištavamo.

Ako bismo dokazali postojanje života poslije života time bismo otvorili jednu novu dimenziju, što bi svakako revolucioniralo nauku.

Na primjer, ako bi se dokazalo da neka osoba može napustiti vlastito tijelo i prolaziti kroz zidove samo djelovanjem misli, to bi promijenilo poglede nauke na komuniciranje i kretanje, da i ne spominjemo poglede na svojstva života.

Bio bi to dokaz o postojanju jednog sasvim drugog univerzuma, koji je sigurno razvijeniji od onog u kojem danas živimo. Implikacije ovakvog otkrića naprosto su neopisive. Možete li zamisliti mogućnost da se pređe u neku drugu dimenziju i razgovara s pripadnicima odavno nestalih civilizacija? Ili: pokušajte zamisliti kako bi dokaz o postojanju duhovnog svijeta djelovao na nauku o ratovanju? Mislim da bi rat postao suvišan kao nešto zastarjelo.

Ako bismo saznali da postoji svijet duhova u kojem su važni samo ljubav i znanje i ako bismo saznali da su stvari za koje se borimo – novac, teritoriji, politička moć – važni samo na ovom svijetu, to bi sigurno promijenilo naše predodžbe o ljudima koje smatramo neprijateljima.

Odjednom bismo ih vidjeli u sasvim novom i drugačijem svjetlu. Jer, spoznaja o postojanju svijeta duhova, značila bi ujedno spoznaju da ćemo s tim ljudima vječno živjeti. To bi isto tako značilo da bismo u našem životu poslije života točno saznali šta su oni mislili o životu na zemlji i o nama. Sasvim je sigurno da bi nas spoznaja o postojanju tog svijeta učinila tolerantnijim prema drugima.

U vezi s problemom postojanja NDE-a još nije riješen jedan problem. Naime, svaka spoznaja o NDE-u temelji se samo na anegdotskim dokazima. Zasad je još nemoguće znanstveno duplicirati tu pojavu i izučavati je na »prisnijoj razini« od razine »rekla-kazala«. Sve dok se fenomen NDE-a ne bude mogao po volji duplicirati, nauka neće moći prihvatiti sve te silne priče kao dokaz postojanja bilo čega osim nečeg što se događa ljudima koji *gotovo* umiru.

Iako su lično meni kao i mnogim drugima ove anegdote krajnje uvjerljive, ostaje činjenica da će NDE biti pod sumnjom sve dok ga ne budemo mogli po volji duplicirati, to jest umjetno izazivati.

Da li NDE pobuđuje radoznalost zato što se radi o nečem »pomodnom«?

Neki ljudi tvrde da NDE zanima javnost zato što predstavlja »nešto novo«. Ima ljudi koji tvrde da je moja knjiga *Život poslije života* prvi objavljeni historijat fenomena »tik do smrti«. Zbog toga mnogi misle da će s vremenom zanimanje za nju splasnuti i da će NDE doživjeti sudbinu »hulahupa« ili Fordovog automobila »edsel«.

U stvari ništa od toga nije točno. Ima slučajeva NDE-a koji su zabilježeni u dalekoj prošlosti, čak u Platonovoj *Državi*, napisanoj još u staroj Grčkoj.

Danas ima više izvještaja i opisa NDE-a nego prije dva desetljeća zahvaljujući golemom razvoju kardiopulmonar-

nih postupaka spašavanja života. Ova nova tehnika omogućava da se danas spašavaju sa samog ruba smrti bolesnici koji u prošlosti ne bi preživjeli.

Velika većina ljudi s kojima sam razgovarao umrla bi da im se to dogodilo prije trideset ili četrdeset godina. I zato umjesto da NDE-ovci budu bizarni kurioziteti o kojima pišu opskurni medicinski časopisi (što im se događalo još prije samo nekoliko godina), danas možemo naći na stotine i tisuće ljudi koji su doživjeli NDE.

Još jedna razlika u usporedbi s nekadašnjom situacijom je u tome da su ljudi danas spremniji da otvoreno govore o ovakvim doživljajima. Danas se ljudi manje plaše da će ih liječnici ožigosati kao »šašavce« ili »ćaknute«. Još nešto: danas se nitko od ovih ljudi ne mora bojati da će biti strpan u ludnicu, što bi se mnogima dogodilo prije trideset godina.

Danas oni spremno govore o svojim neobičnim doživljajima. A kad to čine, imaju društvenu podršku drugih NDE-ovaca.

Međutim, ako vas zanimaju historijske paralele, prvi opis »života poslije smrti« za koji znam dao je papa Grgur koji je živio u šestom stoljeću, u zbirci teoloških napisa *Dijalozi*.

U posljednjem svesku *Dijaloga* papa Grgur iznosi četrdeset i dvije anegdote koje, po njegovu mišljenju, služe kao dokaz besmrtnosti duše. Tu se radi o raznim vizijama iz samrtne postelje, o pričama o duhovima i o opisima doživljaja »tik do smrti«. Grgur je mnoge priče uljepšao kako bi opravdao svoje silno moraliziranje.

U prikazu koji navodimo radi se o nekom vojniku koji je »umro«, ali se vratio s »drugog svijeta« sa upečatljivom pričom o tom svijetu, te pričom o sudbini nekog Stefana, poslovnog čovjeka u Konstantinopolu, danas Carigradu.

Nekog vojnika, koji je živio u našem gradu, pogodila je kuga. Izašao je iz svog tijela koje je ostalo ležati bez života, ali se uskoro vratio i onda pričao što mu se

dogodilo. U to vrijeme to se događalo i mnogim drugim ljudima. Vojnik je pričao da je naišao na nekakav most ispod kojeg je tekla crna, turobna rijeka iz koje se isparavao nepodnošljiv smrad. Na drugoj strani rijeke vidjele su se krasne livade, obrasle zelenom travom i mirisavim cvijećem. Izgleda da je to bilo sastajalište ljudi odjevenih u bijelo. Zrak iznad livade bio je ispunjen tako krasnim mirisom da je sam taj miris bio dovoljan da se zadovolje sve potrebe stanovnika što su tamo šetali. Tamo je svatko imao svoj zasebni stan, ispunjen divnom svjetlošću. Upravo se gradila ogromna kuća, po svemu sudeći od zlatnih opeka, ali za koga se gradila vojnik nije uspio saznati. Na obali rijeke također su se nalazile kuće. Neke su bile zagađene smradom što se dizao s rijeke, ali su druge ostale nedirnutе.

Na samom mostu obavljao se ispit. Ako je neka nepravedna osoba pokušala da pređe preko mosta, okliznula bi se i pala u mračnu i smradnu rijeku. Međutim pravednici, koji nisu bili opterećeni krivnjom, lako su prelazili na drugu stranu, u područje uživanja. Vojnik je rekao da je tamo vidio Petra, starješinu jedne svećeničke obitelji, koji je umro četiri godine ranije. Ležao je u groznom mulju ispod mosta, vezan ogromnim željeznim lancem. Kad je vojnik zapitao zašto se tako s njim postupa, dobio je odgovor koji ga je odmah podsjetio na postupke tog čovjeka: »On sve ovo mora trpjeti zato jer kadgod mu je bilo naređeno da nekog kazni, on je žrtvu tukao potaknut više okrutnošću nego poslušnošću.« Svi koji su ga poznavali znaju da se on upravo tako ponašao.

Vojnik je isto tako vidio kako je preko mosta sigurnim korakom prešao jedan svećenik-hodočasnik. Koraćao je isto tako sigurno kao što je bio iskren u životu.

Na istom mostu vojnik je, kaže, prepoznao onog Stefana o kojem smo govorili maloprije. Dok je pokušavao preći preko mosta, Stefan se okliznuo, pa mu je donja strana tijela visila s mosta, a gornja je bila na mostu. Iz rijeke su se digla nekakva odvratna stvorenja, nekakvi grozni ljudi, koji su zgrabili Stefana za bokove i počeli ga vući dolje. No, istovremeno su Stefana vukli prema gore, držeći ga za ruke, neki vrlo pristali ljudi odjeveni u bijelo. Dok se vodila ta borba za Stefana u kojoj su ga dobri dusi vukli prema gore a zli prema dolje, vojnik koji je sve to gledao bio je vraćen u svoje tijelo. Tako on nikad nije saznao ishod ove borbe.

Šta se dogodilo sa Stefanom može se objasniti polazeći od njegova života. U njemu su se zla puti borila s dobrim djelima milosrđa. Budući da su ga prema dolje vukli držeći ga za bokove, a prema gore držeći ga za ruke, postaje jasno da je on rado davao milodare ali nije zazirao od bludnih grijeha, što ga je sada vuklo prema dolje. Očevidac nije saznao koja je strana pobijedila u ovoj borbi. Ni mi ne znamo i ne možemo znati više od čovjeka koji je sve to vidio i zatim se vratio u život. No, jedno se ipak može naslutiti. Iako je bio u paklu i vratio se iz njega, Stefan nije potpuno popravio svoj život. I zato, kad je mnogo godina kasnije, ponovo izašao iz svog tijela, morao se opet suočiti s onom borbom na život i smrt.

Zaključak

Odmah pošto je objavljen *Život poslije života* postalo je jasno i očito da se radi o jednoj tako silno popularnoj temi da moj život neće više nikad biti onakav kakav je bio prije

toga. Brzo sam shvatio da je smrt naša najveća misterija i da svakog zanima rješenje zagonetke koju ona pred nas postavlja.

NDE nas tako zanima i pobuđuje našu znatiželju zato što predstavlja najopipljiviji dokaz o postojanju spiritualnog svijeta koji danas možemo pronaći. NDE je doista svjetlost na drugoj strani tunela.

Zašto NDE nije simptom duševnog oboljenja

PO ZAVRŠETKU JEDNOG OD PREDAVANJA dra Michaela Saboma, digao se jedan kardiolog i ljutito se obratio predavaču. Rekao je za sebe da je liječnik već trideset godina i da je u toku svoje dugogodišnje karijere reanimirao, vratio u život nekoliko stotina pacijenata što su se našli na samom rubu smrti.

»Dakle, godinama sam bio u samoj žiži zbivanja, dragi kolega«, rekao je ljutito, »ali se nisam namjerio ni na jednog pacijenta koji je doživio fenomen 'tik do smrti' o kojem nam vi ovdje pričate!«

Prije nego što je Sabom stigao odgovoriti, digao se jedan slušalac koji je sjedio točno iza ljutitog doktora. »Ja sam jedan od pacijenata koje ste spasili, ali vam nažalost moram reći da ste posljednja osoba kojoj bih pričao o svom doživljaju fenomena 'tik do smrti'!«

Poruka je jasna. Mnogi liječnici i pripadnici medicinskog osoblja ne pokazuju simpatije prema NDE-ovcima, naprosto zato što ne znaju kako da se prema njima postave i nisu spremni da ih saslušaju. Mnogi NDE-ovci s kojima sam razgovarao u toku mnogo godina, rekli su mi da su im njihovi liječnici savjetovali da naprosto ignoriraju ono što su doživjeli kao da se to naprosto nije dogodilo. Ako bi ih čak saslušali, rekli bi im da se radilo o ružnom snu,

o nečem što treba da što brže zaborave. Ili bi im dali na znanje kako misle da je posrijedi nekakav oblik duševnog oboljenja i da se zato trebaju obratiti psihoterapeutu ili otići u duševnu bolnicu, da se tamo lijepo izliječe. Ovi liječnici naprosto se nisu obazirali na činjenicu da su im pacijenti opisali NDE kao pozitivan doživljaj, kao nešto što je popravilo njihovo psihičko stanje, što ih je uzdiglo. Za mnoge liječnike NDE je simptom ludila.

Mnogo većem broju NDE-ovaca s kojima sam razgovarao naprosto se »nije htjelo« pričati svom liječniku o tome što su doživjeli, a isto tako nisu htjeli o tome pričati ni svojim rođacima i prijateljima. Bilo im je jasno da će ih smatrati »ludim« ako zucnu bilo što o onom »tunelu« ili o *biću sazdanom od svjetlosti*. Zato su sjećanje na taj divni doživljaj zadržali za sebe i nikom nisu pričali o događaju koji ih je tako kompletno promijenio. Neki ljudi koji su o tome pričali doživjeli su razne neugodnosti.

To se dogodilo, na primjer, Marthi Todd, uglednoj profesorici engleskog na jednom koledžu na jugu Sjedinjenih Država. Prije nekoliko godina ona je doživjela veoma intenzivan NDE za vrijeme rutinske operacije amputiranja ciste.

Gotovo neposredno pošto joj je bio ubrizgan anestetik nastupila je alergijska reakcija zbog koje se njezino srce zaustavilo. Sjeća se da je čula kako glavni kirurg više da mu odmah donesu opremu za reanimaciju. Martha Todd danas kaže da je u tom času postala svjesna da se našla u »grdnoj nevolji«, ali je istovremeno bila »tako relaksirana, smirena« da je to »uopće nije uzrujavalo«. Čula je kako je netko u sobi za operacije rekao: »Srce je prestalo raditi!«, a onda se dogodilo »ono«:

Odjednom sam otkrila da lebdim, dižući se prema stropu. Točno sam vidjela ljude okupljene oko kreveta

na kojem sam ležala, a vidjela sam čak i vlastito tijelo. Pomislila sam kako je čudno što se ti ljudi tako uzbuđuju zbog mog tijela. Osjećala sam se lijepo i ugodno i htjela sam im to saopćiti, ali nije bilo načina da to uradim. Bilo je to kao da se između njih i mene ispriječilo nekakav veo ili zavjesa.

A onda sam spazila nešto kao izlaz, nešto jako dugoljasto i mračno. Jurnula sam kroz taj otvor, da tako kažem. Bila sam zbunjena, ali i oduševljena. Iz tog tunela izašla sam u prostor nježne blistave ljubavi i svjetlosti. Ljubav je bila svugdje, posvuda oko mene, i činilo mi se kao da ju moje tijelo upija kao spužva. U jednom trenutku vidjela sam, ili su mi bili pokazani svi doživljaji mog života. Vidjela sam ih kao u nekoj velikoj panorami. Sve to bilo je naprosto neopisivo. Ljudi koje sam poznavala prije nego što su umrli sada su bili sa mnom u toj svjetlosti: jedan moj prijatelj, koji je umro dok smo još bili na koledžu, moj djed, jedna moja pratetka, i mnogi drugi. Bili su sretni i sjali su od zadovoljstva.

Nisam se htjela vratiti, htjela sam ostati, ali mi je jedan čovjek u toj svjetlosti rekao da se moram vratiti, jer nisam dovršila ono što sam morala uraditi u životu.

Odjednom sam se vratila u svoje tijelo.

Gotovo neposredno nakon ovog doživljaja Martha je jasno vidjela da se njen život potpuno promijenio, da se pred njom otvorila nova realnost i da ona neće više nikad biti onakva kakva je bila prije nego što joj se ovo dogodilo. Htjela je da o svom doživljaju priča članovima svoje obitelji i prijateljima – čak svom liječniku – ali dok je smišljala, tražila prave riječi da sve to opiše, odjednom je shvatila strašnu istinu. Umjesto da na licima onih što su se okupili

oko njezina kreveta vidi zanimanje, radoznalost i radost, vidjela je brigu i strah.

»Bilo je očito da oni misle da sam poludjela«, kaže Martha. »Moja vlastita majka postala je jako zabrinuta. Prvo mi je pokušala održati prodiku. Pokušala me je uvjeriti da se ljudima lako dogodi da ih ponese ono što su pročitali u Bibliji, i da moram gledati i misliti trezveno. Ja sam joj pokušala reći da ne govorim ni o čemu što sam pročitala ili čula u crkvi nego o nečem što mi se doista dogodilo.«

Liječnik je još gore reagirao.

»Rekao je mojim roditeljima da sam pala u delirij i da haluciniram, pa me zato treba odmah poslati psihijatru. Mislili su da sam šenula i poslali su me na liječenje u jednu bolnicu za duševne bolesti. Naprosto nisam mogla vjerovati da mi se to događa, da se sa mnom tako postupa.«

Vjerujem da bi situacija bila sasvim drugačija da Martha Todd doživi NDE danas. U prvom redu psiholozi i psihijatri danas znaju za NDE, pa osoba koja bi ga danas doživjela ne bi završila na odjelu za psihijatriju. Na žalost još i danas ima mnogo liječnika koji znaju malo o NDE-u i o tome po čemu se on razlikuje od duševne bolesti. A budući da su upravo oni prvi ljudi s kojima se NDE-ovac sretne nakon svog doživljaja, lako se dogodi da ostane posramljen.

To je velika šteta, jer, za razliku od duševnog oboljenja, NDE može imati kao posljedicu psihičko smirenje, što pacijenta bolje prilagođava životu. S druge strane, duševna bolest ima kao posljedicu nezadovoljstvo samim sobom, nesreću, očaj, depresiju i beznade.

Neki liječnici čak i danas misle da je NDE jedan oblik duševnog oboljenja. Oni se prema njemu tako postavljaju i tako misle zbog toga što (ali sasvim površno) tipični NDE nalikuju na neke oblike duševne bolesti. Naglašavam: samo površno gledajući. Kad ovaj problem pomnije razmotrimo,

a to ćemo sada uraditi, vidjet ćemo da duševna bolest nije ništa sličnija NDE-u nego što je janje slično lavu.

Tipovi mentalnih poremećaja koji se najčešće, i to pogrešno, povezuju s NDE-om su slijedeći poremećaji: 1. teže psihoze kao što su shizofrenija i paranoja; 2. stanoviti organski poremećaji u funkcioniranju mozga, kao što su delirij, demencija i oboljenje poznato kao »epilepsija čeonog režnja«.

Sada ćemo vidjeti kako se ovi poremećaji brkaju s NDE-om i, što je još važnije, kako su zapravo potpuno drugačiji od njega.

Psihoza koja je povezana sa shizofrenijom

Najjednostavnije rečeno, psihoza je stanje u kojem bolesnik izgubi vezu sa stvarnošću. Ovaj se problem manifestira s nekoliko simptoma:

- *Halucinacije*. Bolesnik vidi ljude ili stvari koji ne postoje.
- *Deluzije*. Radi se o lažnim uvjerenjima od kojih bolesnik ne može biti razuvjeren; na primjer, ako vjeruje da je Napoleon.
- *Divlje asocijacije*. To je stanje u kojem bolesnik »skače« s jedne misli na drugu na »dezorganiziran« način koji se često ne može dešifrirati.

Premda postoji čitav niz psihoza, shizofrenija je vjerojatno najpoznatija i najrasprostranjenija. To je oboljenje koje za sobom povlači simptom koji se izražava tako da bolesnik »čuje glasove« (slušne halucinacije), da očituje bizarne manirizme, da ima »divlje asocijacije«, što se često izražava u upotrebi bizarnih riječi i fraza što su besmislene (a zovu se neologizmi) te u sve većoj apatiji.

U toku napada, shizofreničara muče glasovi i kaotične, nepovezane misli, što tako debilitantno djeluje na njegovu ličnost da je u mnogim slučajevima tok bolesti silazan. Shizofrenici se često izoliraju od okoline, postaju nesposobni da s bilo kim stupaju u suvisli odnos. Ukratko, oni postaju nesposobni da funkcioniraju u društvu.

Vjerojatno ste već sami shvatili kako je velika razlika između ove strašne duševne bolesti i doživljavanja fenomena »tik do smrti«, koji obično psihički uzdigne onog tko ga doživi. Premda mnogi NDE-ovci čuju glasove u toku svog doživljaja, ti glasovi izriču suvisle riječi i rečenice, a ne izriču besmislenosti.

Dok shizofrenici »idu nizbrdo« u pogledu svoje sposobnosti da izlaze na kraj s okolinom i društvom, NDE-ovci obično nakon svog doživljaja funkcioniraju bolje u svijetu koji ih okružuje. Oni doduše vide *biće sazdana od svjetlosti*, ali im ne pada na pamet da sebe zbog toga smatraju »Napoleonom« ili »Bogom«. NDE je koherentni, suvisli doživljaj koji se dogodi, završi i koji pozitivno djeluje na daljnji život. Shizofreniju tvore nesuvisli, nekoherentni doživljaji koji mogu trajati veoma dugo – u nekim slučajevima do kraja života – i obično vuku bolesnika prema dolje.

Iskustvo što sam ga stekao kao psihijatar, pokazuje mi da je sličnost između NDE-a i shizofrenije samo površna i brzo nestaje čim neki slučaj dublje istražimo. Da vam to zorno ilustriram citirat ću dva razgovora: prvi s jednim shizofreničarom, a drugi s osobom koja je doživjela fenomen »tik do smrti«. Svaki od ovih razgovora tipičan je za svoju kategoriju. Ovi će vam primjeri sigurno pomoći da samostalno odlučite da li NDE-ovce možemo smatrati duševnim bolesnicima.

Shizofreničar

Ovo je dio razgovora vođenog u jednoj duševnoj bolnici s jednom 58-godišnjom ženom koja kronično boluje od shizofrenije. Liječnik, koji je vodio ovaj razgovor, htio je pomoću njega stvoriti predodžbu o tome što je sve ova žena prošla u svom životu i šta se zapravo događa u njezinoj glavi.

Liječnik: Dobar dan. Rado bih saznao što vas je dovelo u našu bolnicu. Zašto ste došli k nama?

Helen: Ja uopće ne znam zašto su me ovamo doveli.

Liječnik: Imate li danas bilo kakve poteškoće? Da li vas nešto uznemirava?

Helen: Znam da ti ljudi šalju radio valove u moju glavu... na frekvenciji koja ne pripada našem svijetu.

Liječnik: Kakvi su to ljudi? Tko su?

Helen: Ne znam tko su. Udaljeni su od nas najmanje tisuću milja. Neprestano šalju poruke u moju glavu. Molim vas pozovite federalnu policiju da ih uhapsi. Znam da federalna policija može otkriti odakle se emitiraju radio valovi. Ovo postaje strašno. Oni neprestano šalju radio valove u moju glavu.

Liječnik: Da li ih i u ovom trenutku emitiraju?

Helen: Da.

Liječnik: Da li ih i sada čujete?

Helen: Da.

Liječnik: Prema tome vi čujete nekakve glasove, zar ne?

Helen: Tako je.

Liječnik: Možete li mi reći što vam ti glasovi govore?

Helen: Ne mogu reći točno što kažu.

Liječnik: Jesu li to muški ili ženski glasovi?

Helen (šuti nekoliko trenutaka i osluškuje): Ja to naprosto ne znam.

Ovaj kratki segment jednog mnogo dužeg razgovora veoma je tipičan u smislu da pokazuje što shizofreničari govore o »glasovima« koje čuju. Oni najčešće ne razumiju što ti glasovi govore. Glasovi dolaze kao iz daljine i nejasni su. Ponekad zvuče kao daleka grmljavina. Kad bolesnik razumije glasove, oni obično govore ružne stvari o njemu i ljudima oko njega.

Po ponašanju bolesnika vidi se da ove halucinacije imaju slušnu kvalitetu. Bolesnik često okreće glavu u smjeru odakle »čuje« glasove.

Razgovor s jednom NDE-ovkom

Kao kontrast razmotrite slijedeći izvadak iz razgovora s Alice, šezdesetogodišnjom ženom koja je doživjela klasični NDE dok su je liječnici reanimirali pošto joj je srce prestalo raditi. U ovom razgovoru Alice je opisala kako je izašla iz svog tijela i onda odozgo gledala kako je liječnici pokušavaju oživjeti. Poslije toga prošla je kroz jedan tunel i našla se na mjestu obasjanom blistavom svjetlošću, gdje je srela tri umrla rođaka: majku, oca i sestru. Kasnije u razgovoru, liječnik je zatražio od nje da mu opiše detalje svog doživljaja.

Liječnik: Rekli ste da ste, za vrijeme dok ste bili izvan vašeg tijela, u sobi za hitne intervencije u bolnici, mogli vidjeti ljude koji su se trudili da ponovno pokrenu vaše srce i da ste čuli što govore.

Alice: Tako je. Međutim nikako nisam mogla svratiti na sebe njihovu pažnju. Za njih kao da nisam postojala.

Liječnik: Zanima me kako ste mogli ustanoviti što oni govore. Jeste li čuli njihove glasove ili je to bilo više nalik na...

Alice: Ne, nisam čula glasove, odnosno nisam ih čula kao što sada čujem vas. Ne sjećam se da sam bilo što čula ušima. Ta bića možete razumjeti bez riječi. Razumjela sam, na primjer, što moj liječnik misli. 'Čula' sam njegove misli. Osjećala sam kako je zbog mene zabrinut i misli da ću umrijeti. Spremao se da rekne: 'Bit će najbolje da pozovete njezinu obitelj, jer će ona umrijeti!' Znala sam da će to on reći. Ali nikakve glasove nisam čula. Uostalom, mislim da ionako ne bih mogla čuti njegov glas, jer sam bila mrtva. Naprosto sam na neki način hvatala njegove misli.

Liječnik: A da li je vaš liječnik rekao nekom da pozove vašu obitelj? Da li to znate?

Alice: Znam. On je to doista uradio. Kasnije sam o tome mnogo razgovarala s mojim liječnikom i on naprosto nije znao šta da misli o tome. Tražio je da to nekoliko puta ponovim i neprestano je tresao glavom i slijegao ramenima. Rekao mi je da je sve što sam rekla o onom što se tada događalo točno, ali da naprosto ne može shvatiti kako ja to mogu znati, jer je mislio da sam mrtva.

Liječnik: On je, dakle, ipak pozvao vašu obitelj, zar ne? Ili je rekao nekom iz svoje ekipe da to uradi?

Alice: Točno. Kasnije mi je sam rekao da je to uradio. Također mi je rekao da je točno sve što sam mu ispričala.

Liječnik: Ali vi kažete da zapravo niste čuli njihove glasove?

Alice: Točno. Zapravo to je bilo kao da čitam njihove misli. Vidjela sam kako miču usnama dok govore, ali se ne sjećam da sam čula njihove glasove. Zapravo bi se moglo reći da sam razumjela njihove misli.

Liječnik je zatim zatražio od Alice da mu detaljnije opiše onaj dio njezina doživljaja koji se dogodio kad je ona, prošavši kroz onaj tunel, srela svoju majku, oca i sestru, koji su svi umrli mnogo godina ranije.

Liječnik: Dakle, vi ste, našavši se u onoj svjetlosti, sreli tamo vaše umrle rođake?

Alice: Da. Srela sam oca, koji je umro još 1932. godine, srela sam majku, koja je umrla 1949. godine i sestru, koja je umrla 1970. godine.

Liječnik: Dobili ste dojam da s njima na neki način komunicirate, zar ne?

Alice: Tako je. Bilo je u tom našem susretu mnogo ljubavi, i to s obje strane. Naprosto sam znala što je u njihovim srcima, da tako kažem. Također su mi rekli da se moram vratiti, da nije došlo vrijeme da ostanem kod njih. Rekli su mi da se moram vratiti i dovršiti svoj život.

Liječnik: Hm. Ovo mi nije sasvim jasno. Jeste li shvatili što oni time žele reći?

Alice: Ne. Nikad nisam dokučila zašto mi se ne dozvoljava da tamo ostanem. Pretpostavljam da su oni bili u mogućnosti da znaju odgovor na to pitanje. Ali ni danas mi nije jasno zašto sam se morala vratiti.

Liječnik: Kažete da su vam oni rekli da se morate vratiti. Kako su vam to rekli? Da li ste to čuli?

Alice: Ne, doktore. To je izgledalo sasvim drugačije. Kad ste tamo ne trebaju vam riječi. Odmah znate šta oni žele, i to znate bez riječi, a oni isto tako odmah znaju što se događa u vašoj glavi. Ne znam kako bih to bolje opisala.

Kao što vidite, postoji doista stvarna razlika između psihotičnog doživljaja i NDE-a. Kao što sam već ranije istak-

nuo, NDE je doživljaj koji čovjeka psihički uzdigne, koji ima kao posljedicu stvaranje veće životne radosti. Psihotični doživljaji djeluju u potpuno suprotnom smjeru: vode u depresiju i očajanje.

Osim toga ne može se reći da osobe koje doživljavaju NDE zapravo haluciniraju kad im se »čini« da su izašli iz vlastitog tijela, jer da bi se haluciniralo treba izgubiti vezu sa onim što nas okružuje.

Ono što je Alice pričala o svom doživljaju pokazuje da je i te kako dobro znala što se događalo dok je bila »mrtva«. Njen slučaj ne predstavlja nikakvu rijetkost. Drugi istraživači i ja ustanovili smo da NDE-ovci koji dožive izlazak iz vlastitog tijela mogu kasnije točno opisati što se događalo oko njih, iako su bili bez svijesti. Treba spomenuti i to da točnost njihovih iskaza potvrđuju nezavisni i neutralni promatrači, na primjer medicinsko osoblje i članovi obitelji NDE-ovaca. A te ljude naprosto zapanjuje točnost iskaza NDE-ovaca o tome što se događalo.

Organski mentalni poremećaji

Većina doživljaja fenomena »tik do smrti« zbiva se u uvjetima kada je mozak lišen kisika. Budući da mozak može reagirati na čudan način kad biva lišen tog životno važnog plina, mnogi ljudi misle da NDE-i zapravo nisu ništa drugo nego reakcija mozga koji se nađe u situaciji kad ne može normalno funkcionirati, odnosno kada se nađe u stanju koje obično nazivamo »delirijem«.

Delirij često prati mnoge vrste teškog oboljenja a izaziva ga stvaranje akutne kemijske neravnoteže u moždanim procesima, koja je obično takva da se može ispraviti bez šteta za duševno stanje pacijenta.

Osobe koje padnu u delirij toliko su dezorijentirane i njihova pribranost o tome što se događa oko njih biva drastično smanjena. Oni često imaju stravične halucinacije u kojima se pojavljuju razne životinje i kukci. Njihove su misli često fragmentirane, razjedinjene i dezorganizirane, a osim toga ne mogu se dovršiti, kompletirati. Osoba koja padne u delirij obično se ne može koncentrirati, a ako je ne uvučete u razgovor, ona pada natrag u halucinantno stanje.

Osobe koje padnu u delirij obično doživljavaju halucinacije na bezličan način, kao nešto što se događa podalje od njih, kao na kakvom filmskom ekranu. Jedan pacijent pričao mi je, na primjer, da je vidio mahnitnu jurnjavu konja po golemoj pustinji. Iako mu se učinilo da je usred tog podivljalog krda, on je ipak imao dojam da ga gleda »sa strane«.

Pošto delirij prestane, pacijent obično zadrži samo maglovita sjećanja na prizor koji je »vidio« i može opisati samo njegove pojedine fragmente, a ne cjelinu. Pacijenti obično takav doživljaj ne opisuju kao nešto što je za njih, osobno, imalo dublje značenje i ne tvrde da su doživjeli duhovnu transformaciju.

U toku moje liječničke prakse saslušao sam na desetke pacijenata koji su pali u delirij, i to kako u vrijeme dok su doživljavali delirij, tako i kasnije kad je prestao. Ono što su mi opisali potpuno se razlikuje od doživljaja o kojima su mi pričali NDE-ovci.

Žrtve delirija ne spominju doživljaje koji bi bili istovjetni s doživljavanjima NDE-a. Ne pričaju o izlasku iz vlastita tijela, ne pričaju o panoramskom sjećanju na vlastiti život, ne govore o golemoj ljubavi kojom su bili okruženi... O onom što su proživjeli oni pripovijedaju kao o nekakvoj neugodnoj aberaciji, kao o nečem poslije čega su sretni da je završilo. Oni ne opisuju svoj doživljaj kao neku vrstu

duhovne prekretnice, kao viziju koja je njihovu životu dala nov smisao i unijela radost u njihov život. Zapravo malo tko od onih koji su doživjeli delirij pričaju kasnije o njemu kao nečem što je bilo veće i značajnije od »ružnog (narkomanskog) izleta«.

Jedan primjer. Čovjek poznih sedamdesetih godina slučajno je primio preveliku dozu nekog medikamenta. Kad su ga donijeli na odjel za hitne intervencije bio je žestoko uzbuđen i govorio je potpuno nesuvislo. Pružila mi se tako prilika da s njim razgovaram dok je ležao na ležaju za pregled vezan remenjem da se ne može bacakati i eventualno čak povrijediti.

Dok sam s njim razgovarao on je buljio u nekakvu točku u daljini. Nakon nekog vremena rekao mi je da se okrenem i pogledam ono što on vidi: pse kako trče kraj jednog potoka.

Dva dana kasnije, kad mu se stanje opet normaliziralo, nije se ničeg sjećao.

Često mi se događalo da budem pozvan pacijentima koji su zapali u delirij i halucinirali. Jedan čovjek koji je dobio silno visoku temperaturu potužio se da vidi kako mu oko glave plivaju ribe. Jedan mladić koji je zadobio teške opekline, potužio se da vidi kako malu djecu kuhaju u kotlovima. Jedna žena, tridesetih godina, koja se teško razboljela od neke infekcije nakon manje-više lake operacije, tvrdila je da vidi lijesove na intenzivno zelenom sportskom igralištu. Nijedan od pacijenata koji su doživjeli delirij i s kojima sam kasnije razgovarao nije taj doživljaj opisao kao nešto divno, to jest onako kao što NDE-ovci opisuju svoje doživljaje.

Postoji mnogo medicinskih fenomena o kojima obično ljudi ne znaju gotovo ništa. Jedan od tih fenomena su takozvane autoskopske halucinacije. Odlučio sam da ih ovdje spomenem zato jer ima ljudi koji tvrde da izlazak iz vlastita tijela što ga doživljavaju NDE-ovci nije zapravo ništa drugo nego autoskopska halucinacija.

Međutim, između ova dva fenomena postoji golema razlika. Autoskopska halucinacija je projekcija vlastite slike u vlastiti vizualni prostor. Bolesnik sebe »vidi« kao što bi vidio neku drugu osobu. Ovo je rijedak simptom povezan s teškim migrenama ili epileptičnim napadima. U vlastitoj praksi otkrio sam nešto što ne spominje medicinska literatura: autoskopske halucinacije ponekad su povezane sa srčanim udarom.

Obično bolesnik vidi samo svoj torzo, no ponekad i čitavo tijelo. Veoma često slika koju vidi oponaša njegove kretnje. Pacijenti koji su ovo doživjeli obično opisuju tu sliku kao prozirnu. Osim toga, zbog okolnosti koje su meni apsolutno neobjašnjive, autoskopske halucinacije obično se događaju u sumrak.

Predsjednik Lincoln pričao je da je to doživio dok je bio u Bijeloj kući. Jedne noći ležao je na sofi i odjednom spazio sliku samoga sebe kao u ogledalu. Teško je reći kako bi danas nacija primila takvu priču iz Bijele kuće!

Aristotel je, koliko je meni poznato, dao prvi opis autoskopske halucinacije. Opisao je slučaj čovjeka koji je, idući ulicama Atene, često vidio samoga sebe u gomili.

Jedan slučaj autoskopske halucinacije vidio sam kad sam primao u bolnicu nekog čovjeka, koji je doživio srčani udar. On mi je pričao da je prvi znak da se s njim nešto događa opazio dok je bio na nekom banketu i odjednom

osjetio kako ga hvata glavobolja. To ga baš i nije zabrinulo sve do trenutka kada je, digavši pogled, spazio *samoga sebe* kako ulazi u prostoriju gdje se održavao banket. Ta »slika njega samoga« prikazivala ga je u fraku, s malim cvijetom u zupučku. »Sjela« je za jedan od stolova i počela se zabavljati.

Moj pacijent je u tom trenutku pomislio da se našao »u zoni sumraka« i da će umrijeti. Zapravo je u neku ruku imao pravo. Bio ga je uhvatio srčani udar i izazvao autoskopsku halucinaciju.

Ovakvi fenomeni postoje i o njima se mnogo piše. Međutim, oni se veoma razlikuju od izlaženja iz vlastitog tijela, koje doživljavaju NDE-ovci.

U tipičnom doživljaju izlaska iz vlastita tijela onaj koji to doživi kasnije priča da se u toj situaciji našao na nekoj točki izvan svog fizičkog tijela i da ga je vidio kao da ga gleda sa distance. Osim toga on ne vidi vlastito tijelo kao nešto prozirno već kao nešto sazdan od krutog i neprozirnog materijala, onako kakvo je u stvarnom životu.

Osobe koje dožive NDE također tvrde da su se u takvoj situaciji našle u centru doživljavanja koji se nalazio izvan njihova tijela.

Kod autoskopske halucinacije taj centar ostaje u vlastitom fizičkom tijelu kao kad vi sada čitate ovu knjigu.

Točke s kojih osobe koje dožive izlazak iz vlastita tijela promatraju svoje tijelo razlikuju se i po nekim drugim obilježjima. Tako, na primjer, osobe koje dožive ovaj fenomen kasnije često pričaju da su za to vrijeme lutale tamo-amo i mogu točno ispričati što se upravo u tim trenucima zbivalo u prostorijama i na mjestima gdje se njihovo fizičko tijelo tada nije nalazilo. Budući da se »točka gledanja« bolesnika, kod kojih nastane autoskopska halucinacija, nalazi unutar njihova fizičkog tijela, oni naravno nikud ne »odlaze«.

Mene silno fascinira i uzbuđuje činjenica da naše tijelo ima u sebi »ugrađene« funkcije kao što je autoskopsko haluciniranje. Nemam pojma i ne mogu dokučiti što je zapravo njihova svrha ili namjena. Mogu vam samo sa sigurnošću reći da autoskopske halucinacije nemaju baš nikakvu vezu s NDE-om.

»Između vas i dragog Boga«

Nadam se da sam uspio pokazati kako nema gotovo nikakve veze između NDE-a i duševnih oboljenja. Ta spoznaja danas prodire i u psihijatrijske krugove. Umjesto da NDE-ovce tretiraju kao duševne bolesnike mnogi psihijatri i psihološki savjetnici počinju im danas pomagati da ono što su doživjeli uklope u svoj život, da to upotrebe na koristan, pozitivan način.

Jedan čovjek s kojim sam se upoznao nakon jednog mog predavanja opisao mi je odličan primjer mudre i nadahnute intervencije jednog pametnog psihijatra. Taj čovjek (zove se Charlie Hill) imao je nešto manje od pedeset godina kad mu je srce prestalo raditi za vrijeme hitne operacije perforiranog čira.

Doživio je tipični NDE, ali budući da se to dogodilo početkom sedamdesetih godina, kada se o ovakvim slučajevima nije mnogo pričalo, dogodilo mu se da su ga poslali na pregled psihijatru kad je ispričao kirurgu i ženi što je doživio.

Psihijatar je strpljivo slušao dok mu je on opisivao divnu viziju koju je doživio na stolu za operacije. Saslušavši njegovu priču psihijatar je bio očito ganut. »Gospodine Hill, vi *niste* psihotik«, rekao je. »Doživjeli ste isti spiritualni

doživljaj kakav su doživjeli neki veliki ljudi u povijesti, ali ono što vam se dogodilo neka ostane između vas i dragog Boga.«

Može li se tražiti bolje razumijevanje?

SVE DOK NIJE OBJAVLJENA moja knjiga *Život poslije života* nisu se obavljala gotovo nikakva istraživanja fenomena »tik do smrti«. Zapravo liječnike i druge stručnjake ova tema nije gotovo uopće zanimala.

Većina liječnika nisu se obazirali na priče svojih pacijenata o tome. Ponekad su čak zaključivali da su pacijenti »poludjeli«, pa su im zato savjetovali da se obrate psihijatru ili podvrgnu bolničkom liječenju. Jednako kao mnogi današnji liječnici tako ni liječnici prije deset godina nisu, i to u ogromnoj većini, nikad čuli da je netko doživio odlazak »na drugi svijet«. Uostalom čak da su se i potrudili da u medicinskoj literaturi potraže podatke o ovoj temi, ne bi pronašli doslovno ništa o tome. U to vrijeme postojalo je doduše nekoliko studija o ovakvim slučajevima, ali nije bilo ničeg što bi tadašnjim liječnicima poslužilo kao uputa o tome što da urade ili šta da reknju pacijentu.

Danas je situacija drugačija. Zahvaljujući naporima šačice istraživača, koji su pročitali *Život poslije života* i koji su se zato počeli zanimati za NDE, današnji liječnici raspoložu s mnogo podataka – kako anegdotskih tako i empirijskih – koji im omogućuju da saznaju mnogo o ovoj rasprostranjenoj pojavi.

Zahvaljujući radovima ovih smionih istraživača današnji liječnici ne samo da mogu saznati za obilježja NDE-a nego mogu naučiti kako da s pacijentima razgovaraju o njihovom divnom, ali i zagonetnom doživljaju.

Kažem da su ovi istraživači smioni zato što je potrebna prava hrabrost da bi se otišlo nekud gdje nitko prije nije bio. Kao veliki istraživači naše Zemlje, ovi ljudi istražuju geografiju duha. Neki, kao naprimjer dr Michael Sabom i dr Kenneth Ring, obavljaju svoja istraživanja na vrlo metodičan način da bi došli do čvrstih medicinskih fakata. Za otkrivanjem takvih čvrstih fakata ide i dr Melvin Rose, s tom razlikom da njega zanimaju doživljaji fenomena »tik do smrti« kod nedužne male djece. Drugi, kao na primjer filozof Michael Grosso, promatraju NDE kroz filozofsku lupu nastojeći da tako otkriju značenje ovakvih doživljaja i iskustava i onda to povežu sa spiritualnim fenomenima. S vremena na vrijeme oni dožive razne neugodnosti ili neprilike, od sumnji u same sebe do ismijavanja od strane svojih kolega. No, oni neumorno i nepokolebljivo idu naprijed, i nastavljaju svoja istraživanja, jer osjećaju upravo neodoljivu potrebu da nađu prave odgovore na ova pitanja.

Pojedinci o kojima ću govoriti ubrajaju se među najaktivnije pionire ovog bogatog novog područja naučnih istraživanja. Razumije se da ima i drugih koji se time bave, ali ovi koje sam izabrao su avangarda.

Dr Melvin Morse

Pedijatar u Seattleu, u saveznoj državi Washington, dr Morse predvodi na polju izučavanja NDE-a kod djece. Njegova su istraživanja posebno važna za izučavanje fenomena NDE-a zbog toga što se on bavi jednom »nedužnom« popu-

lacijom, osobama koje nisu stigle da budu izložene vjerskom ili općenito, kulturnom odgajanju. Kad se pokaže da se njihovi doživljaji zapravo ne razlikuju od doživljaja odraslih NDE-ovaca, to onda ima posebno značenje i »težinu«.

Dr Morse se počeo zanimati za NDE nakon što je na ovu pojavu slučajno naišao dok je radio kao liječnik u bolnici u saveznoj državi Idaho. Otada do danas nije prestao izučavati ovu pojavu.

»Dugo sam bio skeptičan«, rekao mi je dr Morse kad sam ga posjetio u njegovom domu u Seattlu, »a onda sam jednog dana pročitao u jednom medicinskom časopisu veliki članak u kojem se nastojalo objasniti NDE kao rezultat raznih 'trikova', podvala mozga. Ja sam prije toga intenzivno izučavao NDE i zato sam sada zaključio kako nema smisla ni jedno od objašnjenja koje je iznio autor ovog članka. Meni je bilo jasno da je on previdio najočiglednije objašnjenje, to jest da je NDE stvaran, realni fenomen. Autoru jednostavno nije pala na pamet mogućnost da ljudska duša može putovati, kretati se.«

Evo šta mi je ispričao dr Melvin Morse. To prenosim njegovim vlastitim riječima.

Za doživljaj fenomena »tik do smrti« kod djece zainteresirao sam se u vrijeme kada sam radio kao liječnik u bolnici u mjestu Pocatello u saveznoj državi Idaho. Bio sam dežuran kada je u bolnicu dopremljeno jedno dijete koje umalo da se nije utopilo. Slučaj ove djevojčice doista zapanjuje.

Ona se tog dana kupala u bazenu Kršćanske zajednice mladih ljudi koji je bio prepun kupaća. Kad su, pred samo zatvaranje kupališta, svi izašli iz bazena ona je ostala ležati na njegovom dnu.

Slučajno se na licu mjesta našao jedan liječnik. Bio je jedan od onih liječnika, koji uvijek sa sobom nose nužni pribor, pa je zato mogao početi reanimirati djevojčicu od-

mah kraj bazena i pružiti joj prvu pomoć. Zatim su je odvezli u gradsku bolnicu i pozvali mene, kao dežurnog liječnika, da je pregledam.

Bila je u dubokom komatoznom stanju: imala je ukočene i raširene zjenice, nije disala i srce joj nije radilo. Pomislio sam da je vjerojatno već umrla, ali sam znao da moram prekontrolirati rad njezinog mozga. Da bih to učinio morao sam joj ugurati jednu cijev u venu i tako ubrizgati boju koja omogućuje da se dobije dobra slika mozga. Nikad neću zaboraviti one trenutke dok sam joj gurao onu cijev u tijelo. Krv je iz nje štrcala na sve strane, dok su njezini roditelji i rođaci klečali oko kreveta i molili boga da bude spašena.

Meni je bilo savršeno jasno da će, ako preživi, imati ozbiljne povrede mozga. Međutim, prevario sam se. Djevojčica se potpuno oporavila za samo tri dana.

Kao student medicine učio sam da pacijentima treba postavljati takva pitanja da oni mogu na njih nesputano i opširno odgovarati. Pacijentu se nikad ne smiju postavljati pitanja na koja on može odgovoriti samo s »da« ili »ne«. Ne smije ga se sputavati u odgovorima. Moj partner prima po pedeset bolesnika dnevno. Ja ih ne mogu primiti toliko, jer se raspičam i dozvolim pacijentima da se i oni raspičaju kako bih saznao sve, čuo cijelu priču.

Kako bilo da bilo ja sam ovu istu djevojčicu ponovo sreo kad je došla na kontrolni pregled neposredno nakon puštanja iz bolnice. Rekao sam joj: »Pričaj što se događalo dok si bila u bazenu.« Htio sam saznati da li ju je uhvatio grč, ili ju je netko možda udario po glavi ili se dogodilo nešto slično. Međutim ona je odgovorila: »Hoćete da vam pričam što se događalo prije nego što sam sjedila u krilu Nebeskog oca?«

Oho, ovo zvuči jako zanimljivo! – pomislio sam, a onda

sam rekao djevojčici: »Ajde, pričaj mi o tome!« Razumije se samo po sebi da me zapanjilo ono što sam tada čuo.

Ono što mi je ispričala ova sedmogodišnja djevojčica bilo je ispričano tako podrobno da je to moralo zapanjiti. Rekla mi je da se našla na nekom mračnom mjestu, da nije znala gdje se nalazi ni kako je tamo dospjela. Nije mogla govoriti. Bilo je ipak očito da se nalazi u nekakvom »tunelu«. A onda joj je pristupila da ju pozdravi neka žena s dugom plavom kosom koja se zvala Elizabeth. Uzela je djevojčicu za ruku i povelu ju dublje u tunel, koji je postajao sve mračniji. Djevojčica je tada ustanovila da može hodati. Ona i Elizabeth došle su tako do jednog mjesta za koje je djevojčica zaključila da predstavlja *nebo*.

Djevojčica mi je rekla da mjesto gdje je došla ima granicu. Tu granicu tvori krug preko kojeg se ne može vidjeti jer se sastoji od cvijeća.

Odlučio sam da pokušam testirati kakav odnos ima djevojčica prema stvarnosti. Zato sam je zapitao: »Šta po tvom mišljenju znači umrijeti?!« Odgovorila je: »Vidjet ćete kad za to dođe vrijeme. Tada ćete vidjeti da je na *nebu* krasno.« Ovu njezinu izjavu neću nikad zaboraviti, jer ju je dala s tako velikom sigurnošću, gledajući me ravno u oči. Još je rekla: »Vidjet ćete!«

Opet sam je zapitao: »Šta znači umrijeti?« Odgovorila je: »Ono što se meni dogodilo nije bila smrt, jer kad umrete stave vas u sanduk i zakopaju.«

Zapitao sam je da li je njen doživljaj bio san. Odgovorila je: »Ne, to nije bio san nego nešto što se meni stvarno dogodilo. Međutim, to nije bila ni smrt. Smrt je kada vas stave u sanduk i zakopaju pod zemlju.«

Ovaj je odgovor bio naprosto savršen, jer se potpuno podudara s predodžbama sedmogodišnje djece o smrti.

Zatim mi je rekla da je sreła Isusa, koji ju je odveo Bogu Ocu. Bog Otac joj je rekao: »Zapravo ne bi trebalo da

budeš ovdje. Hoćeš li ostati ili se želiš vratiti?« Odgovorila je da želi ostati. On joj je tada postavio isto pitanje, ali na drugi način: »Zar ne bi željela da budeš opet s majkom?« Ona je na to pitanje dala potvrdni odgovor i u istom se trenutku probudila u bolnici.

Kad se probudila zamolila je medicinske sestre da dovedu njezine prijatelje. Kad su prijatelji došli, prvo što ih je zapitala bilo je gdje su ti i ti ljudi. Radilo se o ljudima koje je ona sreła na *nebu*. Razumije se da bolničko osoblje nije moglo znati o čemu djevojčica govori.

Razgovarao sam s tim medicinskim sestrama i one su sve to potvrdile *kao točno*. Rekle su da se djevojčica, čim se probudila, počela raspitivati o ljudima koji nisu bili s njom ni u kakvom srodstvu i o kojima nitko od prisutnih nije ništa znao. Djevojčica je poslije toga opet izgubila svijest, a kad se probudila sjećanje na to potpuno se izgubilo. Zapravo je o ovoj epizodi svog doživljaja govorila tek meni, na kontrolnom pregledu.

Doživljaj djevojčice bio je tako živ i tako živo opisan da je izazvao moje veliko zanimanje. Odlučio sam da o tome napišem članak za neki medicinski časopis, jer u medicinskoj literaturi u to vrijeme još nije bilo nikakvih prikaza takvih doživljaja kod djece njene dobi. Ispitivao sam članove drugih obitelji s djecom koja su doživjela NDE da saznam da li se tu radi o utjecaju kulture.

Naravno, pokazalo se da o djelovanju takva utjecaja ne može biti govora. Gledano na površinskoj razini to se može dojmiti kao plod kulturnog utjecaja, ali kad stvar istražite dublje i pitate, naprimjer, što se djetetu govorilo o smrti i životu na drugom svijetu otkrijete da takvo objašnjenje ne dolazi u obzir.

Ovoj djevojčici govorilo se da je smrt nalik na jedrilicu. Kad umrete, nađete se u maloj jedrilici koja vas vozi u jednu drugu zemlju. Djevojčici nije naravno nitko pričao

o anđelima čuvarima, o bićima koja vas vode na *nebo* ili o tome da možete odlučiti da li da se vratite na zemlju ili ne. Zapravo ništa od onog što je djevojčica doživjela nije bilo nalik na ono što su joj roditelji govorili o smrti.

Međutim, mnoge moje kolege i dalje su tvrdile da se ovdje moralo raditi o kulturom uvjetovanom doživljaju, o nečem što je bilo u vezi s jako pobožnom obitelji djevojčice. Odlučio sam da to sam istražim.

Radio sam za jedno poduzeće u državi Idaho koje se zvalo *Airlift Northwest*, a zapravo je bilo služba za brzo zračno prebacivanje bolesnika u bolnice. Zahvaljujući tome pružila mi se prilika da razgovaram s desecima i desecima djece koja su bila reanimirana nakon kliničke smrti.

Zamolio sam šefa ove službe da mi dopusti da usput izučavam NDE-ovce i slučajeve NDE-a na neformalan način. Odgovorio je da nema ništa protiv toga, pa sam tokom narednih deset godina uspio razgovarati sa svakim djetetom koje je u toj bolnici preživjelo potpuni zastoj rada srca. Samo istraživanje trajalo je tri godine i u toku tog razdoblja ispitao sam na stotine dosjea o ovakvim slučajevima.

Ovim istraživanjem nije bio obuhvaćen nitko stariji od osamnaest godina. Razgovarao sam sa svakim pacijentom čije sam ime našao u dosjeima, a koji je preživio zastoj rada srca, kojemu je takozvani Glasgowov test stupnja kome bio manji od četiri ili kod kojega se razvio kakav proces bolesti koji je prijetio smrću.

Za to vrijeme pročitao sam također sve što sam pronašao o takozvanoj prolaznoj depersonalizaciji (*transient depersonalization* – TD). Radi se o teoriji prema kojoj duh samoga sebe vara trikovima (podvalama) kad se suoči s kakvom strašnom situacijom. To sam uradio samo zato što je jedan od liječnika tvrdio da se TD-om može objasniti NDE. Pročitao sam mnogo prikaza slučajeva prolazne depersona-

lizacije i zaključio da uopće ne sliče onom što se događa osobi koja doživi fenomen »tik do smrti«.

Zatim sam istražio, u literaturi, djelovanje svakog medikamenta, koji su dobili moji pacijenti. Pročitao sam i sve što se moglo naći o tome kako se osjećaju bolesnici kojima se daju razne terapije. Ništa od onog što sam pronašao nije bilo nalik na NDE. Međutim o svemu tome sam se htio sâm uvjeriti, sve sâm provjeriti.

Zato sam iz moje populacije pacijenata izabrao one pacijente (a bilo ih je mnogo) koji se doduše nisu približili smrti, ali za koje sam zaključio da su doživjeli naročito zastrašujuće i gadne simptome ili procese. Rezonirao sam ovako: ako itko doživljava NDE zbog bilo kojeg od ovih drugih razloga ili uzroka (djelovanja narkotika, djelovanja medikamentata, prolazne depersonalizacije) onda će to biti upravo pripadnici ove skupine.

Namjerno sam izabrao neke veoma drastične slučajeve. Imao sam, naprimjer, pacijenticu koja je bila četiri mjeseca potpuno paralizirana. Trpjela je tako strašne bolove da su joj davali sve moguće narkotike i droge za mijenjanje psihe: *Thorazine*, *Valium*, *Demerol*, morfij... Također su joj pomagali aktivnom, neprestanom hipnozom u toku koje joj je bilo sugerirano da samu sebe zamišlja kao da je izašla iz vlastita tijela. Bolji kontrolni slučaj nisam mogao zamisliti. Rezonirao sam ovako: ako ova žena, zbog djelovanja prolazne depersonalizacije ne zapadne u nešto slično doživljaju fenomena »tik do smrti«, a onda to neće nitko.

Dakle, ona *nije* doživjela NDE! Ustvari nitko iz kontrolne skupine nije doživio ništa što bi bilo nalik doživljaju NDE-a. Svi su rekli isto: »Sanjao sam da mi liječnici prilaze sa špicama za davanje injekcija!« Ili: »Sanjao sam da vidim nekakve nemani!« Međutim ni jedan nije doživio ono što nazivamo NDE.

Pripadnici druge skupine – to jest oni pacijenti koji su se približili smrti – su svi doživjeli NDE. Svi od prvog do posljednjeg! Svi su prolazili kroz tunel, svi su gledali vlastito tijelo kao da su iz njega izašli, svi su vidjeli *bića sazdana od svjetlosti*. Zapravo su svi doživjeli praktički identične doživljaje.

U svakom od ovih doživljaja bila je na ovaj ili onaj način prisutna svjetlost. Ako je istina ono što mi je pričao njen otac, jedna pacijentica doslovno je svjetlucala. On je naime morao zaroniti do dubine od oko dvanaest metara da bi ju spasio, a pronašao ju je na toj dubini samo zato što joj je tijelo svjetlucalo bijelom svjetlošću.

Jedan pacijent mi je rekao da nije vidio ni svjetlost ni tunel – već samo vlastito tijelo koje je svjetlucalo. On se nalazio u tami u nekakvom uglu odakle je, gledajući odozgo prema dolje, spazio vlastito tijelo obasjano mekanom, blagom, bijelom svjetlošću. A onda se naglo vratio u vlastito tijelo čim su ga prodrnali električnom strujom iz onih lopatica. To što je doživio nije u njemu izazvalo nikakve emocije, nikakve osjećaje. Nije bio ni radostan ni tužan. To što se s njim dogodilo, naprosto se dogodilo!

Većina djece, obuhvaćene ovim mojim istraživanjem, nije smatrala da je ono što su doživjeli najintenzivniji doživljaj u njihovu životu. Mislim da je to veoma realističan stav. Oni su to primili kao nešto što se samo po sebi razumije. Zaključili su: Evo što se događa kad umrete!

Istraživanja, obavljena s djecom koja su doživjela NDE, navela su me na nekoliko zaključaka:

- Meni je jasno da ono što ću sada reći zvuči jako neznanstveno, ali sam siguran da svaka osoba, kojoj se zbog srčanog napada zaustavi srce pa je liječnici moraju reanimirati doživi barem neku epizodu NDE-a, ako već ne kompletni doživljaj sve do susreta s *bićem*

sazdanim od svjetlosti. Uzrok zbog kojega se neki toga ne sjećaju vjerojatno se krije u činjenici da medikamenti koje primaju, naprimjer *Valium*, izazivaju amneziju, gubitak pamćenja. To sam zaključio nakon što sam ustanovio da su oni pacijenti koji su dobili manje medikamenata doživjeli najintenzivniji NDE. Ako čovjek o tome dublje promisli ispada da takav zaključak ima smisla. Jer, ako ćemo pravo, manje je vjerojatno da će se nekog doživljaja sjećati oni pacijenti koji su zapali u stanje otupjelosti izazvano morfijem nego oni pacijenti što su primili manje medikamenata koji ometaju memoriju.

- Na studiju medicine uče nas da za svaki medicinski problem moramo tražiti najjednostavnije rješenje. Nakon što sam razmotrio sva druga objašnjenja fenomena »tik do smrti« mislim da je najjednostavnije ono koje kaže da je doživljaj NDE-a zapravo neka vrsta zavirkivanja u drugi svijet. Uostalom, zašto ne? Pročitao sam sva nategnuta psihološka i fiziološka »objašnjenja« NDE-a i ni jedno ne smatram uvjerljivim.

Tko zna, možda duša osobe koja doživljava NDE doista izlazi iz svog fizičkog tijela i posjećuje neki drugi svijet.

Dr Michael Sabom

Dr Michael Sabom reagirao je sa skepsom kad je prvi puta čuo o fenomenu NDE-a. Međutim, kako je njegov interes za ovu temu rastao, odlučio je da izvrši jedno istraživanje koje je postalo međaš na polju istraživanja NDE-a. Sabom je analizirao NDE u 116 osoba

i njihove doživljaje podijelio na tri skupine: autoskopski doživljaji (izlazak iz vlastita tijela), transcendentni doživljaji (odlazak u »spiritualno carstvo«, »carstvo duhova«) i kombinirani doživljaji (kombinacija autoskopskih i transcendentnih doživljaja).

Vjerojatno je najzanimljiviji vid Sabomovih istraživanja njegovo pomno izučavanje doživljaja izlaska iz vlastita tijela. U takvim slučajevima ispitanik tvrdi da je izašao iz vlastita tijela i onda gledao kako ga liječnici pokušavaju reanimirati ili na odjelu za hitne intervencije ili u dvorani za kirurške operacije. Sabomovo istraživanje obuhvatilo je trideset i dvojicu takvih pacijenata.

Sabom je ono što su ti ljudi opisali o postupku reanimacije, koju su gledali, usporedio s onim što su mu rekli medicinski, ne baš sasvim neupućeni laici, o tome što se po njihovom mišljenju događa kad liječnici nastoje pokrenuti zaustavljeno srce. Sabom je htio otkriti što ti ljudi znaju o tome i onda to usporediti s kazivanjem osoba koje tvrde da su doživjele fenomen izlaska iz vlastita tijela.

Ustanovio je da su dvadeset i tri od dvadeset i pet ispitanika kontrolne skupine počinili krupne greške opisujući postupak oživljavanja. S druge strane nijedan od pacijenata koji su tvrdili da su doživjeli fenomen »tik do smrti« nije pogriješio opisujući ono što su, prilikom reanimiranja s njima liječnici radili, što je jak povod da se zaključi kako su oni doista napustili vlastito tijelo i promatrali što se s njim događalo.

Sa Sabomom sam razgovarao u Atlanti, gdje on danas ima privatnu kardiološku ordinaciju. »Ja sam uvjereni kršćanin i prihvaćam vjerovanje u postojanje života poslije smrti kao jedno od temeljnih kršćanskih vjerovanja«, rekao mi je Sabom. »Smatram da se ova tema

ne smije senzacionalizirati onako kako se s njom postupilo u nekoliko slučajeva. To o čemu je ovdje riječ treba smatrati kao dio normalnog procesa življenja i umiranja. Da ljudi tako gledaju na NDE, on im ne bi izgledao tako čudno.«

Evo što on priča o tome kako se počeo zanimati za NDE i kako je to njegovo zanimanje preraslo u veliko znanstveno istraživanje da bi kulminiralo knjigom Sjećanja na smrt: Rezultati jednog medicinskog istraživanja (Recollections of Death: A Medical Investigation).

Godine 1978, dok sam još živio u Gainesvilleu na Floridi, saznao sam o knjizi Život poslije života. Na tu knjigu upozorila me Sarah Kreutziger, psihijatar i socijalna radnica, koja ju je prikazala u predavanju održanom u nedjeljnoj školi. Poslije predavanja zapitala me je što mislim o toj knjizi. Odgovorio sam da ju smatram smiješnom. Nikada prije toga nisam čuo za takav ili sličan doživljaj od mojih pacijenata. No, ipak sam se potrudio da skoknem u bolnicu i zapitam moje kolege, druge liječnike, da li su čuli nešto slično tome. Svi su odgovorili da nisu.

Međutim, Sarah je navalila da barem pročitam tu knjigu i ja sam to učinio. Zaključio sam da je ova knjiga jako zabavna, ali da, ruku na srce, baš ne obiluje činjeničnim dokazima.

Kad je Sarah dobila ponudu da prikaže ovu knjigu vjernicima nakon jedne nedjeljne mise, ona je to prihvatila, a onda smo pomislili da bi bilo zgodno i zanimljivo da nastupimo zajedno. Međutim, da to ispadne kako treba, odlučili smo da pokušamo pronaći nekoliko pacijenata koji su to ili nešto slično tome doživjeli. Pitao sam o tome nekoliko mojih pacijenata i ostao sam zapanjen brojem onih koji su to doživjeli. Zapanjilo me i to da se ovaj fenomen događa nama pred nosom, a uopće ne znamo da postoji.

Ovaj nas je predmet tako zainteresirao da smo odlučili da obavimo istraživanje NDE-a. Počeli smo tako da smo razgovarali s ljudima kojima je prestalo raditi srce ili koji su se zbog nekog drugog uzroka našli na samom rubu smrti, ali su bili spašeni. Htjeli smo saznati koliki je postotak tih pacijenata doživio NDE, kakvom tipu ljudi pripadaju oni koji dožive NDE, u kakvim se to okolnostima događalo i tako dalje.

Saslušali smo oko 120 osoba u toku istraživanja koje je trajalo pet godina. To što smo otkrili poslužilo je kasnije kao osnova knjige koju sam napisao.

Ne smijete zaboraviti na ono na što sam vas već upozorio, naime da sam ovoj temi prišao s veoma skeptičkog stajališta. Moram svakako spomenuti i to da je moj odgoj izrazito tradicionalan. Zapravo je ovo bio prvi slučaj da sam se upetljao u nešto što odskače od tradicionalnog liječničkog odgoja i obrazovanja.

Izučavanje NDE-a pokazalo se kao proces rušenja nekih ranije stvorenih predodžbi. Naprimjer: čitavo moje liječničko školovanje bilo je usmjereno na fizičke aspekte čovjekova postojanja i života, a ne na spiritualne.

Jedan vid fenomena NDE-a koji je pobudio moje najveće zanimanje bili su autoskopski doživljaji, doživljavanje izlaska iz vlastita tijela. Ljudi koji su tvrdili da su to doživjeli pobuđivali su dojam da su, na nekakav paranormalni način, mogli vidjeti što se događa s njihovim tijelom.

Slučaj koji me je u to dokraja uvjerio bio je slučaj jednog veterana vijetnamskog rata, koji je, u vrijeme kad sam s njim o tome razgovarao, radio u Veteranskoj bolnici ovdje u Atlanti i koji je imao ovakav doživljaj na bojištu.

Bio je veoma teško ranjen i doživio je fenomen »tik do smrti« na samom bojnopolju. Gledao je (nakon što je izašao iz vlastita tijela) što se s njim, to jest s njegovim tijelom, događalo kad su na poprište stigli neprijatelji, borci

Vijetkonga, i kako su s njegova tijela skinuli sve što se moglo skinuti: ručni sat, pušku, čak i cokule.

Sve to on je gledao odozgo i nastavio je gledati i kako su, kasnije, došli do njega Amerikanci. Točno je vidio kako su njegovo tijelo strpali u crnu vreću u kakvu se stavljaju leševi poginulih, kako su ga natovarili na kamion i onda odvezli u mrtvačnicu, gdje je trebalo biti balzamirano.

Čovjek koji je trebao obaviti balzamiranje presjekao je lijevu bedrenu venu da u tijelo ubrizga tekućinu za balzamiranje, ali je opazio da je iz vene isteklo više krvi nego što inače istekne iz žila mrtvacu.

Pozvani su liječnici, koji su ustanovili da je on zapravo još živ. Pregledali su ga da to dobro provjere, a onda su ga prenijeli ravno u sobu za operacije gdje su mu amputirali ruku.

On je sve to gledao.

Ja sam već ranije čuo da je ovaj veteran bio ranjen u Vijetnamu i da je izgubio ruku, ali nisam imao pojma da je doživio ono o čemu mi je sada pričao i što ste upravo pročitali. Pa kako sam to saznao? Razgovarali smo o Vijetnamu i on mi je bez pitanja rekao što mu se tamo dogodilo.

Vjerovao sam mu donekle, ali mi je kao znanstveniku bilo jasno da o tome trebam dobiti i kakav-takav dokaz. »Da li bi vas smetalo da pogledam vaše lijevo bedro?« zapitao sam ga. On mi je to spremno dozvolio. Kad mi je pokazao svoje lijevo bedro spazio sam na njemu malu brazgotinu dugačku otprilike dva i pol centimetra. To me je najzad uvjerilo da je njegova fantastična priča istinita.

Nekoliko ljudi tamo na bojnopolju bili su sigurni da je on mrtav. Međutim on nije bio mrtav. Bio je svjestan, ali na jednoj drugoj razini. Njegovo ponašanje kad se našao u toj situaciji bilo je smireno. Nije bio užasnut onim što mu se događalo. Nije patio. Mislim da je to jako utješna

spoznaja koje se sjetim kadgod tretiram komatozne pacijente. Uvijek se pitam: »Da li on mene odnekud gleda?«

Ono što mi je ispričao ovaj vijetnamski veteran zvučalo je jako uvjerljivo, ali vam ne mogu točno kazati kada sam počeo vjerovati da se ovakve pojave doista zbivaju. Za to je bilo potrebno da razgovaram s velikim brojem pojedinaца koji su doživjeli NDE. Kad sam ustanovio da oni svi pričaju u biti isto, potrudio sam se da utvrdim da li su mogli nakon oživljavanja saznati što je netko drugi doživio u ovom smislu.

Prvo pitanje koje sam im postavljao glasilo je: »Vi ste pročitali knjigu Raymonda Moodyja, zar ne?« Pokazalo se da je *nisu* pročitali. Većina ovih ispitanika živjela je na Floridi, gdje ljudi baš ne čitaju mnogo novine, a još manje čitaju knjige. Međutim, doživljaji o kojima su mi pričali bijahu tako slični da sam dobio dojam kao da mi pričaju o nečem što su svi vidjeli gledajući isti film.

U toku mojih istraživanja naišao sam na nekoliko slučajeva da je netko umro i da je netko drugi postao toga svjestan u istom trenutku. Takve slučajeve nisam stavio u svoju knjigu jer nisam smatrao da je ovakav tip telepatije u bilo kakvoj vezi s fenomenom NDE. Danas više nisam tako siguran u to. Što više čujem i saznajem o ovakvim slučajevima, to sam više uvjeren da su doživljaji izlaska iz vlastita tijela stvarni, nešto što se doista događa.

Jedan slučaj koji je naročito zanimljiv odnosi se na jednog dječaka koji je umirao. Liječnici su mu davali morfij intravenozno, nastojeći mu tako ublažiti bolove. Imao je tri vizije, ali već poslije prve morfij je postao nepotreban, jer dječak više nije osjećao nikakve bolove.

U prvoj viziji vidio je bijelog konja, a zatim nebesku sferu u koju je otišao i tamo razgovarao s Bogom.

U drugoj viziji on je telepatiski kontaktirao svoju baku, koja je godinama ležala u krevetu, jer je bolovala od teškog

artritisa. Znam da se doista dogodilo da se dječak telepatiski povezo s bakom. Naime, on je doživio svoju viziju u četiri sata ujutro, to jest u isto vrijeme kada se njegova baka probudila i zatražila od svoje njegovateljice da ju odveze k unuku, u bolnicu. Međutim kad je tamo stigla, dječak je već bio zahvaćen svojom trećom vizijom i govorio je potpuno nesuvislo. Kratko vrijeme poslije toga je umro.

Znam da ovo zvuči kao nešto što je objavila senzacionalistička štampa, ali je ova priča, kao i druge njoj slične, provjerena.

Poslije nekog vremena činjenice koje smo otkrivali postale su tako neodoljive da više naprosto nisam mogao nijekati postojanje NDE-a kao stvarne pojave. Međutim, čak i danas, kad o svemu ovom razmišljam na tradicionalan način, pomislim ponekad da od buhe pravim slona. No, kad god to pomislim, pročitam opet zapisnike razgovora koje sam vodio s tim ljudima i tako ponovno shvatim da u svemu ovom nešto mora postojati.

Nažalost, ovo gledište ne dijele mnogi od onih koji imaju kontrolu nad medicinskim izdavaštvom, pogotovo kad se radi o izboru članaka i studija za objavljivanje u stručnim časopisima. U tim krugovima vlada negativan stav prema NDE-u naprosto zato što on predstavlja nešto što se ne nalazi na utabanim stazama.

Prava je šteta što nam ovi urednici zapravo onemogućavaju da sa informacijama o NDE-u dopremo do većeg broja liječnika. To je velika šteta pogotovo danas, u eri velikog razvoja znanosti, kad tako velik broj ljudi preživljava udese koji su nekad bili fatalni. Ono što je nekad bilo klasificirano kao »vizija u samrtnoj postelji« danas predstavlja NDE, i pacijentu treba pružiti savjet u vezi onog što je doživio. Ako njegovi liječnici ne znaju o čemu se tu radi, pacijent zapravo biva prikraćen.

Michael Grosso

Dr Michael Grosso je filozof i zato ima jedinstveno mjesto među istraživačima NDE-a. Umjesto da skuplja empirijske podatke kao drugi istraživači, dr Grosso traga za sponama između doživljaja »tik do smrti« i velikih filozofskih istina. A to mu polazi za rukom: on takve spone otkriva. Kao što ćete vidjeti dr Grosso je ustanovio da postoji jaka i čvrsta veza između onog što su doživjeli NDE-ovci s kojima je razgovarao i učenja velikih filozofa, od Platona do Krista.

Međutim to nisu jedine spone koje je otkrio. Dok sam razgovarao s ovim čovjekom, koji je diplomirao filozofiju na Kolumbijskom sveučilištu, zagolicalo me kad mi je rekao kako vjeruje da je NDE povezan s mnogim parapsihološkim pojavama kao što je, naprimjer, i »kanaliziranje«. »U spiritualno carstvo vode mnoga vrata«, kaže dr Grosso, »a prolaz kroz mnoga je lakši od situacije tik do smrti.«

Dr Grosso smatra da je NDE pogled u neinstitucionaliziranu religiju, tj. u »religiju kakvu Bog želi«. Evo što on, ispričano njegovim vlastitim riječima, misli o tome.

Kod Platona postoji prekrasan mit nazvan »Mit prave Zemlje«. Ispričao ga je Sokrat u zatvoru, prije nego što je ispio otrov kao kaznu za »kvarenje« atenske omladine.

Sokrat je govorio svojim sljedbenicima o stanju »prave Zemlje« i o tome što se događa s duhom kad se oslobodi tijela.

Sokrat je u tom mitu rekao:

Ali oni za koje se ustanovi da su živjeli životom prave svetosti bit će oslobođeni zatočeništva na ovoj Zemlji. Oni će se uspeti u jedan čisti prostor i nastaniti se iznad Zemlje.

A oni među njima koji su se dovoljno pročistili filozofijom živjet će otada bez svojih tijela, i to u jednom prostoru koji nije lako opisati.

Ono zanimljivo što iznosi Platon jest tvrdnja da u okviru ovog višeg modaliteta »prave Zemlje« ljudi neposredno komuniciraju s bogovima.

A mislim da upravo to doživljavaju NDE-ovci. Vjerujem da za vrijeme i u toku svog doživljaja oni komuniciraju s »bogovima«, pa zbog toga možemo od njih mnogo naučiti.

U vrijeme dok sam radio doktorat iz filozofije doživio sam nekoliko izvanrednih doživljaja. Tako sam, naprimjer, vidio jedan UFO,* što je, naravno djelovalo na moju maštu.

Zatim sam se bacio na proučavanje parapsihološke literature, a nekoliko godina kasnije namjerio sam se slučajno na istraživanja fenomena »tik do smrti«. Odjednom sam shvatio da zapravo proučavam dokaze o postojanju života poslije smrti.

Ono što me u vezi s NDE-om naročito fasciniralo bila je činjenica da se sve što su mi pričali ljudi koji su to doživjeli doimalo kao da su oni posjetili onu »pravu Zemlju« koju je opisao Platon. Osim toga radilo se o stvarnim, a ne simboličnim doživljajima. U dvadesetom stoljeću ljudi doživljavaju nešto što je frapantno nalik opisu Platonove vizije. To me je naprosto moralo uzbuditi.

I tako sam stao tragati za ljudima koji su to doživjeli. Mislio sam da oni neće htjeti o tome govoriti, no brzo sam otkrio da zapravo jedva čekaju da ih netko sasluša. Gotovo svaki me je upozorio: »Treba da znate da o ovom ne pričam bilo kome!« A zatim bi mi ispričali uzbudljive priče.

Da, doista su me uzbuđivale. Za mene je to bilo kao da mi netko pripovijeda o putovanju u neku stranu zemlju,

* Kratica za »Unidentified Flying Object« – Neidentificirani leteći objekt. Naziv za »leteće tanjure« i slične pojave.

zemlju koja mi ulijeva strah, ali znam da ću je jednog dana morati posjetiti.

Jedan primjer. Neka žena imala je veoma težak porodaj u toku kojega je njezino srce iznenada prestalo raditi. Liječnici su odmah počeli s reanimiranjem, dok je njezinog muža, koji je svemu tome prisustvovao, uhvatila panika. Tako se uzbudio i toliko je izgubio vlast nad samim sobom da su liječnici počeli i na njega gledati kao na pacijenta kojemu treba pomoći.

Poslije nekog vremena srce žene je opet proradilo i ona je rodila dijete pomoću carskog reza.

Kasnije, u toku iste noći, rekla je mužu da je napustila vlastito tijelo i da je lebdeći ispod samog stropa vidjela sve što se događalo kad se našla na rubu smrti. Premda je još bila omamljena zbog svega onog što joj se dogodilo, ona se sjetila da je vidjela muža kako plače u jednom kutu rađaonice.

Drugi jedan NDE-ovac mi je živopisno i podrobno opisao svoj snažni doživljaj od izlaska iz tijela do gledanja retrospektive vlastitog života.

Međutim, sam doživljaj NDE-a nije ga se dojmio tako snažno kao njegove posljedice. Bio je naprosto zapanjen svojom povećanom senzitivnošću. Prije ovog doživljaja on je mario samo za ono do čega je dolazio logičkim zaključivanjem. Sada je otkrio da je postao mnogo elastičniji u svojim stavovima i mnogo maštovitiji.

Moja reakcija u to vrijeme bila je intelektualna u smislu da sam to što sam saznavao povezivao s raznim stvarima. Tako sam, naprimjer, otkrio stanovite veze s *Tibetanskom knjigom mrtvih*, ili s onim što o poznatom doživljaju sv. Pavla govori *Biblija*. Međutim, sada, dok sam slušao ono što su mi pričali ljudi koji su doživjeli NDE, bio sam ispunjen sjećanjima na moj odgoj i moje obrazovanje.

Sjetio sam se, naprimjer, krasne priče o sv. Tomi Akvinskom, filozofu i teologu koji je živio u 11. stoljeću. On je mnogo pisao sve do kraja svog života, ili *gotovo* do kraja. Tada je doživio viziju svjetlosti i konstatirao: »Sve što sam napisao nalik je na slamu!« Prestao je pisati i godinu dana poslije toga je tiho i tajanstveno umro.

Saslušavši sve te priče spoznao sam da su mi, obični, neobrazovani ljudi koji ne poznaju filozofiju, koji ne znaju ništa o misticizmu pružili uvid u jedno područje postojanja o kojem sam prije toga čuo samo putem drugih izvora, na primjer mistike, filozofije i poezije. Zapravo neke od tih priča bijahu samo novi dijelovi zagonetke u obliku mozaike. A ono što me uzbudilo bijaše kompletna slika koju sam počeo nazirati.

Ponekad se pitam nije li jedan od velikih indijskih mudraca imao pravo kad je iznio misao da je za onog koji je manje razvijen dovoljno da se nađe u blizini nekog visoko razvijenog bića pa da osjeti udar njegova duha: upravo kao da se radi o rukopolaganju. Ponekad se zapitam da li je okolnost da nas privlači ono što pričaju ovi ljudi, da se volimo naći u kontaktu s njima, ono zbog čega imamo u takvim susretima dojam da doživljavamo udar neke vrste dodatne energije.

A mislim da se radi o božanskoj energiji. Vjerujem, kao i mnogi drugi, da je NDE neka vrsta ulaženja u božansku dimenziju svijesti, koja je u svakom od nas latentna. Drugi istraživači iznose ili kao hipotezu ili kao tvrdnju da postoje drugi načini hvatanja kontakta s tom dimenzijom svijesti. A to u stanovitom smislu riječi znači da ako polazimo od Platonova teutonskog modela znanja – da je znanje sjećanje na stvari koje već zapravo znamo – ova spiritualna spoznaja već latentno postoji u nama.

Zato se pitam još nešto: da li je razlog zbog kojeg nas NDE tako duboko privlači to da slušanje priča o njemu

»detonira« jedno sjećanje koje se krije duboko u nama. To je kao neka vrsta povratka kući. Priče o NDE-u su poput jeke koja odzvanja odnekud duboko u nama i mi želimo da i dalje slušamo ovakve priče koje u nama bude svijest o tome.

Istovremeno mi pada na pamet još nekoliko pitanja. Kako objasniti ove doživljaje? Da li se radi o iluzijama, o fantazijama? Najviše su me impresionirali oni slučajevi kod kojih je došlo do takvih izlazaka iz tijela koji su se mogli provjeriti. Jer, kad se tako nešto provjeri, ne može se nad tim samo slegnuti ramenima.

Sve u svemu može se konstatirati da NDE predstavlja pozitivan doživljaj koji mijenja ljude na pozitivan način. Međutim, ponekad naiđete i na negativni NDE, negativan u pogledu djelovanja. Takve slučajeve uvijek uzimam ozbiljno, ali se pitam kako to da ih nema više. Inače, kao što sam rekao, djelovanje je obično pozitivno, jednako kao doživljaj boravka na nebu, ali ponekad je sam doživljaj kao takav ipak strašan.

Dat ću vam jedan veoma frapantan primjer. Radi se o jednom mladiću koji je pokušao počiniti samoubojstvo. Čitav život bio je zapravo »nikogović«, niževrijedna osoba. Odlučivši da se ubije uzeo je pretjerano veliku dozu nekog narkotika i prošao kroz dvije razine doživljaja. Na prvoj razini, dok je tonuo u smrt, osjećao je samo boli i stravu. U prisustvu nekoliko prijatelja doživio je da mu otkáže srce.

Na svu sreću prijatelji su, vidjevši da je sav poplavio, doveli liječnike, koji su ga reanimirali. Kasnije mi je pričao što se s njim događalo kad je ušao u kritičnu fazu umiranja. To što mi je opisao predstavlja najstrašniji doživljaj NDE-a o kojem sam ikada čuo.

Opisao mi je, veoma zorno, nekakva strašna bića što su posezala za njim. To što je doživio bilo je nalik na Danteov

silazak u Pakao. Doživio je klaustrofobski, sablasni, stravični NDE bez ičega pozitivnog. Nije doživio izlazak iz vlastita tijela, susret s *bićem sazdanim od svjetlosti*, ništa lijepo, ništa ugodno.

Međutim ovaj ga je doživljaj potpuno izmijenio, transformirao. Osjetio sam da je postao druga osoba. Shvatio sam da sada gleda jasno i na sebe i svoj život, da je zadobio odlučnost, osjećanje cjelovitosti vlastite ličnosti, svijest da može vladati samim sobom i svojim postupcima. Nije bio neka naročito nadarena ili ambiciozna osoba, ali je sada tako jasno gledao na to što treba uraditi sa svojim životom da je to naprosto imponiralo.

Ovaj je slučaj imao, da tako kažem, doista čudan finale. Bio sam naravno sretan što mi je uspjelo da snimim na magnetofonsku traku njegov detaljni opis »paklenskog« NDE-a, koji je doživio. Međutim, kad sam pokušao da njegov snimljeni iskaz preslušam, otkrio sam da je snimka potpuno izbrisana. Magnetofon koji sam upotrebljavao deset godina nije me nikada ni prije ni poslije toga iznevjerio. To se, eto, dogodilo samo u ovom slučaju.

To je nešto meni neobjašnjivo. Možda je posrijedi puka koincidencija, a možda nešto drugo. U svakom slučaju materijal za čudnu malu »fusnotu«.

Izučavanje NDE-a izmijenilo me, na dva načina. U prvom redu, sada imam jači kontakt sa životom. A to me duhovno oslobađa. Druga zanimljiva stvar, je ta da mi ono što su mi pripovijedali ljudi koji su doživjeli fenomen »tik do smrti« daje neku vrstu uvida u mnoge probleme povezane s religijskim iskustvom.

Zanimljivo je još nešto. Naime kadgod mi se učini da mi je svega toga dosta, da sam se time »zasitio«, otkrivam da mi se misli same od sebe vraćaju na to, i to zbog toga

što je to nadovezano s mnogim mojim, osobnim iskustvima ili doživljajima.

Religijski aspekt NDE-a znači mnogo onima koji ga doživljavaju. Doima se poput paradoksa, ali je činjenica da mnogi ljudi koji su doživjeli NDE kasnije govore da je najljepši dio njihova života bio onaj u kojem su gotovo umrli. To me podsjeća na Euripida, koji je, preko jednog od svojih likova, rekao: »Kako možemo znati da živi zapravo nisu mrtvi, a da su mrtvi – živi?« Mislim da se ovdje radi o potpunom okretanju zdravog razuma na glavu. A mene takve stvari privlače. Međutim mnoge ljude to uznemirava, stvara u njima tjeskobu. Ja u svemu ovom nalazim nešto gotovo nadrealistično, a nadrealistima sam se uvijek divio. U stanovitom smislu riječi ova iskustva i doživljaji pokazuju nam i daju na znanje, ako baš tako hoćete, da su naše normalne, na prvi pogled očigledne, percepcije svijeta možda na neki način iskrivljene.

Ima pokušaja da se NDE objasni kao biološki mehanizam, koji stupa u akciju kad se približi smrt. Ja nikako ne mogu prihvatiti takvo objašnjenje, jer ne vidim kakvu bi korist imao ljudski organizam od doživljaja koji nastupa tek kad otpočne nezaustavljivi i nepovratni proces umiranja. Mislim da je teško zamisliti da bi to imalo bilo kakvu biološku funkciju ili svrhu, jer se zapravo radi o paradoksu. Kakvu bi korist imala ljudska tijela da na taj način evoluiraju?

Nešto sasvim drugo je duhovna, spiritualna evolucija. Jedan je filozof rekao: »Genijalnost je ono što se događa kad vas pritisnu uza zid.« Mi smo, kao društvo, doista pritisnuti uza zid: za našim je leđima nuklearni zid. Teško da ćemo, s obzirom na sve opasnosti koje nam prijete, preživjeti kao vrsta, ako ne doživimo duhovnu evoluciju – ili, točnije, ako se ne vratimo spiritualnom znanju koje je u nama.

Možda će u teško shvatljivoj shemi evolucije pojava ove samoubilačke tehnologije zapravo stimulirati, potaknuti, spiritualno buđenje. Možda je spiritualna evolucija nešto što nam se događa kad se kao vrsta nađemo »pred zidom«.

Mislim da je upravo opasnost od samouništenja ono što izaziva pojavu globalnog širenja parapsihičkih pojava čemu smo danas svjedoci.

Doživljavanje fenomena »tik do smrti« samo je jedan obrazac u pravoj »porodici« obrazaca pojava koje su rezultat ubrzanog intelektualnog i tehnološkog razvoja.

Sva ova spiritualna zbivanja povezuju stanovite zajedničke spona. Tako, naprimjer, postoje neke zanimljive veze između stanovitih dubokih NDE-a i profetičnih, proročanskih NDE-a. (Vidi 1. poglavlje.) A postoje i veze između nekih kontakata s UFO-ima (»Neidentificirani leteći objekti« – »Leteći tanjuri«) i zapanjujućim kolektivnim doživljajima nazvanim »marijanske vizije« (viđenje Bogorodice) kod kojih se Djeвица Marija prikazuje ljudima, postaje »vidljiva« na zidovima i drugim objektima.

Mislim da postoji fundamentalna veza između svega ovog: da su svi ovakvi doživljaji zapravo manifestacije kolektivne transformacije svijesti koja, ta transformacija, nastaje kao reakcija na spoznaju o mogućem nuklearnom uništenju ljudskog roda.

Zanimljivo je, s tim u vezi, da su se pojave viđenja UFO-a počele zbivati 1947. godine, samo 2 godine nakon eksplozije prve atomske bombe. Istovremeno su u čitavom svijetu sve više učestala javljanja »marijanskih vizija«.

Ja isto tako vjerujem da je takozvani fenomen »kanaliziranja«, fenomen u kojem ljudi odjednom postaju sposobni da »razgovaraju s mrtvima«, samo jedna varijanta ovog procesa otvaranja. Zapravo bi se moglo reći da fenomen kanaliziranja predstavlja lak način da se dođe do NDE-a, da je to za život bezopasno otvaranje one iste dimenzije

svijesti koju otvara NDE. Mislim da ljudi koji dožive ovakve doživljaje prolaze kroz ista vrata, ali na drugačiji način.

Mogu slobodno kazati da ovakav način razmišljanja nije audio mojoj reputaciji među kolegama, no nije joj ni koristio. Samo je nekoliko kolega, profesora na Jersey City State Collegeu htjelo diskutirati sa mnom o ovim fenomenima, no s druge strane isto tako je bilo malo onih koji su pokazali bilo kakav antagonizam.

Pripadnici akademske profesije skloni su izučavanje ovakvih fenomena smatrati nazadnim, praznovjernim i nerazložnim. Takav stav mi je poznat i donekle shvatljiv. Mislim da ipak moram biti zahvalan onima koji, ne želeći da se opredijele ni tamo ni ovamo, zauzimaju stav učtive neutralnosti.

Dr Kenneth Ring

Često kažem da je upravo Ken Ring dao mom radu znanstvenu legitimnost. Budući da se moja knjiga temeljila na NDE-ovskim »pričama« nekoliko desetaka pojedinaca, tvrdnjama u kojima sam razotkrio stanovite obrasce što se ponavljaju, drugi su me liječnici, uglavnom kritizirali. Smatrali su da sam ovom predmetu (predmetu mojih istraživanja) pristupio više kao novinski reporter a manje kao znanstvenik (ili barem ne dovoljno kao znanstvenik). Na svu sreću za mene, našao se Ring da poduzme i taj znanstveni korak.

On je još kao student psihologije saznao za postojanje NDE-a, ali se za nj definitivno zainteresirao tek 1977. g., kad je pročitao moju knjigu »Život poslije života«.

Ring je podrobno ispitao i analizirao doživljaje 102 NDE-ovca. Na temelju onog što je tako otkrio zaključio je da pripadanje ovoj ili onoj religiji nije uvjet za doživljavanje NDE-a, baš kao ni pripadanje ovoj ili onoj rasi. To važi i u pogledu životne dobi. Ring je također potvrdio moj nalaz, odnosno zaključak, da je NDE u krajnjoj liniji pozitivan doživljaj: osoba koja ga doživi se transformira.

Na rezultate Ringovih istraživanja pozivaju se svi znanstvenici koji se bave ozbiljnim izučavanjem NDE-a. Kao što ste vidjeli u 2. poglavlju, metoda i pitanja koja je Ring smislio za svoje istraživanje, danas su standardna pitanja što ih postavljaju manje-više svi istraživači NDE-a. Rezultati njegova istraživanja objavljeni su u njegovoj knjizi »Život u smrti: Znanstveno istraživanje doživljaja fenomena tik do smrti«. Evo što mi je sam Ring o tome ispričao:

Bilo je dovoljno da saznam za samo jedan doživljaj fenomena »tik do smrti« pa da budem »upecan« za čitav život. To se dogodilo 1977. godine nakon što sam o ovoj pojavi pročitao dovoljno da me ovo potakne da se upustim u istraživanje.

Prva priča, koju sam čuo o tome, bila je priča o ženi kojoj se, dok je radala, drastično smanjio krvni tlak; iznenađena joj je postalo sve »crno pred očima«. Kad se poslije nekog vremena »osvijestila« shvatila je da lebdi ispod stropa rađaonice i da odozgo gleda liječnike kako se trude da je reanimiraju i izvuku dijete iz njezina tijela.

Ova žena nije prošla ni kroz kakav tunel i nije vidjela nijedno biće sazdano od svjetlosti. Međutim u njezinoj glavi pojavile su se misli koje je doživjela kao da ih joj netko govori. I to ne jedna osoba nego njih nekoliko. Te su joj osobe rekly da će se sve dobro završiti i da se ona mora vratiti u svoje tijelo. »Iskusila si ovo«, rekao joj je jedan glas, »i sada se moraš vratiti«!

Taj isti glas joj je otkrio da će njezino dijete dobiti ime Peter (ona i muž su se bili dogovorili da će mu dati ime Harold) i da će ono kasnije imati poteškoća sa srcem, no koje će biti pravovremeno izliječeno.

Sve se to kasnije dogodilo, upravo kao što joj je rekao onaj glas.

Ova me je priča fascinirala. Kao psihologa zanimala su me sva izmijenjena stanja svijesti, pa sam zato, nakon što sam ovo čuo, prvo pročitao neke članke o tome objavljene u medicinskim časopisima. Doživljaji čije sam opise tako pročitao pokazali su mi što se događa ljudima kad se nađu na samom pragu smrti. Poslije toga pročitao sam nekoliko knjiga o parapsihologiji, a zatim i *Život poslije života*. Bio sam upecan! Dobro se sjećam kako sam se uzbudio dok sam čitao sjedeći u naslonjaču u vrtu. Čak sam odmah »na licu mjesta« zapisao nekoliko ideja o tome kako da pristupim znanstvenom istraživanju ovog predmeta. Ono što sam u tom času osjećao moglo bi se izraziti jednom jedinom rečenicom: »To je ono čime se želim baviti!«

Odlučio sam da krenem s vlastitim naučnoistraživačkim projektom koji bi trebao odgovoriti na neka pitanja koja su se postavljala:

- Koliko je ljudi doživjelo pet općih stadija, faza, NDE-a (osjećanje spokojsva, odvajanje od vlastitog tijela, ulaženje u tminu, zapažanje svjetlosti, ulaženje u zonu svjetlosti).
- Da li religija ili religioznost djeluju na NDE?
- Kakvi su efekti NDE-a? Da li se oni koji dožive NDE doista poslije toga manje boje smrti i više prihvaćaju život kakav već je?

Htio sam pronaći odgovore na ova pitanja, ali prije toga je trebalo pronaći NDE-ovce s kojima ću o tome razgovarati. Zato sam obišao nekoliko bolnica u Connecticutu i

održao o ovoj temi predavanja s ciljem da osoblje upoznam sa svojom namjerom.

Dobro sam se namučio prije nego što sam uspio uvjeriti neke ljude u ovim bolnicama da je moj istraživački projekt znanstveno legitiman. Međutim, ipak sam uspio dobiti sve potrebne dozvole. Od nekih bolnica sam čak dobio preporuke za ljude, njihove bivše pacijente, koji su doživjeli (i preživjeli) kliničku smrt.

Nije mi bilo važno jesu li ti ljudi doživjeli NDE ili ne, jer je jedan od ciljeva mog projekta bio da saznam koliki postotak bolesnika koji su se približili smrti doživi ovaj fenomen. Moram priznati da sam se zapravo nadao da takvih ljudi ima mnogo, jer sam živo želio da se namjerim na još koji NDE.

Dogodilo se to da je već druga osoba s kojom sam razgovarao doživjela NDE.

To me je tako uzbudilo da sam se osjećao kao da sjedim na dinamitu. A to se u istom smislu nastavilo – i nastavlja se danas – bez obzira na broj ljudi s kojima razgovaram.

Obično bih se odvezao u neko mjesto u Novoj Engleskoj (New England) da razgovaram s nekim tko je navodno doživio NDE. Najčešće bi ta osoba već ranije bila otpuštena iz bolnice, pa smo mogli razgovarati u njenoj kući. Poslije toga vraćao sam se u Hartford i kod kuće preslušao magnetofonsku snimku razgovora. Ono što su mi ovi ljudi pričali tako me je uzbudivalo da sam svaku snimku slušao po nekoliko puta.

Neću ići tako daleko da tvrdim da sam, slušajući ove priče, doživio bilo kakav vjerski doživljaj, ali mi vjerujte kad vam kažem da kontakt s NDE-ovcima ostavlja veoma snažan dojam. Sigurno ste i sami doživjeli onaj osjećaj što se javlja nakon razgovora s osobom koja je putovala u neku daleku zemlju koja je oduvijek pobuđivala vašu znatiželju. Jeste li ikad pomislili kako biste se osjećali da

razgovarate s nekim astronautom ili s nekim istraživačem nepoznatih zemalja? Sličan osjećaj pobuđuju razgovori s ljudima koji su doživjeli NDE.

Zgodno je s tim u vezi napomenuti da su NDE-ovci s kojima sam razgovarao uživali u našim razgovorima jednako kao ja. Mnogi od tih ljudi nisu nikada prije toga mogli s bilo kim razgovarati o svom doživljaju ili su se ustručavali da o tome razgovaraju iako su silno željeli da se nekom povjere. A ako su i razgovarali o tome obično im se dogodilo da budu krivo shvaćeni, a ponekad su bili čak ismijani.

Upoznati čovjeka kakav sam ja, to jest nekog tko se iskreno zanimao za njihov doživljaj, značilo je za njih veliko olakšanje. Znali su da mi se mogu povjeriti i znali su da ću ih razumjeti. A mnogi su mi postavljali više pitanja nego što sam ja postavljao njima.

Neki su htjeli saznati jesu li oni »nešto posebno«. Druge je zanimalo jesu li »poludjeli«. Neki su me pitali zašto se nakon doživljaja NDE-a osjećaju drugačijim nego što su bili prije toga i zašto to ne mogu shvatiti članovi njihove obitelji. U gotovo svim slučajevima koje sam saslušao oni su naprosto željeli razgovarati s nekim tko će ih razumjeti, ali im neće suditi. Za njih sam bio čovjek koji otvorena srca i duše sluša što mu se govori, ne namećući pri tome nikakva ograničenja.

Gotovo svaki mi je rekao: »To je najdublji, najtajniji spiritualni doživljaj mog života?« Kad bi oni to rekli, ja sam im vjerovao. Po njihovu pogledu, njihovim očima vidjelo se da se radi o nečem što riječi jedva da mogu opisati.

Ovi su se razgovori tako odvijali i tako me uzbudivali da se nisam mogao držati pitanja koja sam unaprijed pripremio. Ponekad sam se samom sebi smijao zbog iskazane emocionalnosti, ali sam odmah shvatio da se, razgovarajući s ovim ljudima, povezujem s izvorom spiritualnog nadahnu-

ća. A budući da nisam sazdan od kamena, morao sam se emocionalno otvoriti.

Ovo što slijedi je doslovni opis jednog veoma snažnog NDE-a što mi ga je dala jedna žena koja je gotovo umrla za vrijeme trbušne operacije:

Sjećam se da sam se nalazila iznad mog kreveta – dakle ne u krevetu – i da sam gledala odozgo samu sebe kako ležim u krevetu. Sjećam se da sam samoj sebi rekla: »Ne želim da me režu...« Znam da su liječnici radili na meni nekoliko sati. Također se sjećam da sam u početku lebdjela iznad mog tijela, a da sam se, nešto kasnije, našla kao u nekoj dolini. Ta me je dolina podsjetila na moje ranije predodžbe o »dolini smrti«, no unatoč tome sjećam se da je to bila veoma lijepa dolina. Veoma ugodna. U tim trenucima osjećala sam se veoma smireno. U dolini sam srela jednu osobu. Tek kasnije sam shvatila da je to bio moj (pokojni) djed, kojega nisam nikad upoznala. Sjećam se da mi je on rekao: »Helen, ne odustaj! Još uvijek si potrebna. Ja za tebe još nisam spreman.« Tako je to izgledalo. A sjećam se i da sam čula glazbu. Ta je glazba, na neki način, bila slična crkvenoj glazbi. Spiritualna, duhovna glazba. I nekako tužna, turobna.

Čuo sam nekoliko tisuća ovakvih priča, ali mi nisu dosadile. Obično mi dođu ljudi i reknu: »Znam da ste već čuli sve priče koje su vam potrebne, ali evo još jedne!« Čim to čujem, ja se ponovo uzbudim. Ne mogu tvrditi da je to kod mene neka vrsta ovisnosti, slična ovisnosti o cigaretama ili drogi, ali ipak predstavlja nešto što meni nikad ne može dosaditi.

S tim ljudima osjećam se tako prisno, da radim nešto što je psiholozima zapravo zabranjeno. Zovem ih »prijatelji«. S nekoliko NDE-ovaca s kojima sam razgovarao u toku mog istraživanja ostao sam i kasnije u kontaktu.

Mislim da se sve to dogodilo zato što dijelimo nešto što može shvatiti samo malen broj ljudi. Ovakvim našim razgovorima mi smo zapravo stvorili međusobnu vezu koja nadilazi uobičajeni odnos između istraživača i ispitanika. Osim toga, ovi su ljudi jako ugodni, kontakt s njima vrlo je prijatan, pa zato uvijek zaključujem da bi bila prava šteta da se sretne samo jedanput. Često ih pozivam da dođu na moja predavanja na sveučilištu ili da sa mnom sudjeluju u radio ili televizijskim emisijama.

Razumije se da to ima i jednu lošu stranu. Naime, nije lako vršiti istraživanja na ljudima koji su vam postali prijatelji.

Istraživanje fenomena »tik do smrti« izmijenilo je moj život na mnogo načina. U prvom redu postao sam »spiritualniji«. Pazite, da ne bude zabune: nisam rekao »pobožniji« nego »spiritualniji«! U čemu je razlika? Jedan mudri čovjek jednom je rekao: »Religiozna osoba slijedi učenje crkve, dok duhovna, spiritualna osoba slijedi ono što joj kazuje vlastita duša.«

Izučavanje NDE-a učinilo je da ja u to vjerujem. Ako dublje izučavate velike svjetske religije uvidate da je NDE u osnovi mnogih od njih. Što je temeljna poruka s kojom se »vraća« čovjek koji doživi NDE? To je poruka da su znanje i ljubav važniji od svega. A razne dogme i doktrine izmislile su službene religije!

Kontakti s NDE-ovcima promijenili su i moje gledanje na život poslije smrti. Zapravo ja tu frazu više ne upotrebljavam. Umjesto toga smatram da je jedino što postoji – život. Smrti nema, ona ne postoji. Kad fizičko tijelo pre-

stane funkcionirati, duh ga napusti i nastavi živjeti negdje drugdje.

Razgovori s NDE-ovcima pružili su mi predodžbu o tome kako izgleda ovo odvajanje tijela i duha. Oni su me uvjerali da postoji samo život, a da je vlastita smrt nešto što samo gledamo sa strane.

Moja su me istraživanja također naučila da se ne bojim kraja kako ga obično zamišljamo. Zapravo gotovo da jedva čekam da vidim kakva me pustolovina čeka.

Robert Sullivan

»Živim od trgovine plastikom«, kaže Bob Sullivan, »no to nije ono što ja zapravo jesam.« Sullivan se naime bavi istraživanjem i izučavanjem NDE-a. Njegova uža specijalnost: izučavanje NDE-a što ih doživljavaju vojnici u boju. To je takozvani »bojni« ili »ratnički« NDE.

Sullivan se počeo zanimati za NDE potkraj sedamdesetih godina nakon što je čuo jedno predavanje Kennetha Ringa.

»Mene je ta tema zainteresirala«, kaže Bob, »pa sam potražio Ringa i zapitao da li se vrše istraživanja o tome što se, u vezi s ovom pojavom, događa vojnicima u borbi. Odgovorio je da se takva istraživanja ne vrše i predložio mi da se ja toga prihvatim. Odlučio sam odmah, bez premisslanja, da postanem istraživač.«

Sullivan je posjedovao sve komponente potrebne da postane istraživač. Osim radoznalosti, bez koje nema ništa, on je imao vojničko iskustvo, jer je šezdesetih godina služio vojsku kao vojni obveznik, i kasnije nekoliko godina kao rezervista. Osim toga studirao je psihologiju na jednom sveučilištu, ali s tim studijem nije bio sasvim zadovoljan; u stvari je to tek kasnije shvatio. »Ono što sam naučio na

sveučilištu tjeralo me da na sve gledam kao na rezultat ili posljedicu djelovanja kemijskih procesa ili električnih impulsa«, kaže. Kasnije se zaposlio u obiteljskoj firmi (prodaja plastičnih materijala), ali je osim toga radio kao psihološki savjetnik u jednoj bolnici, i to s ljudima koji su prijetili da će izvršiti samoubojstvo.

»Okolnost da sam radio kao psihološki savjetnik, kasnije mi je mnogo pomogla u radu s NDE-ovcima«, kaže Sullivan. »U toku tih istraživanja nailazio sam na neke doista fascinantne i zapanjujuće slučajeve. Ali da bih saznao baš sve što me zanimalo, morao sam duboko čačkati.«

Sullivan danas opet radi s plastikom i to kao predsjednik jedne kompanije za prodaju tih proizvoda. Međutim, u svoje slobodno vrijeme, on drži predavanja o fenomenu NDE-a.

U tri godine koliko su trajala moja istraživanja NDE-a razgovarao sam s četrdesetak ratnih veterana koji su doživjeli ovaj fenomen. Dijapazon njihovih doživljaja kretao se od kompletnog doživljaja sa svim epizodama do osjećaja smirenosti i spokojstva kod teško ranjenih vojnika. Zapravo su, sve u svemu, svi ti ratnici doživjeli iste doživljaje kao i »obični« NDE-ovci, civili koji su bili pošteđeni intenzivnog doživljaja ranjavanja u bitki. A to je, naravno, samo još jedan dokaz da su ovi fenomeni »transkulturni« u svakom pogledu i svakom značenju te riječi.

Jedan NDE dogodio se mladiću kojem ću dati ime Tom. On je u Vijetnamu nagazio na minu, koja mu je doslovno raznijela nogu »u paramparčad«. Doživio je totalni NDE. Izašao je iz tijela, projurio ili proletio kroz onaj tunel, vidio biće sazdano od svjetlosti, gledao panoramsku retrospektivu vlastitog života; zatim se vratio natrag na bojište, u svoje tijelo, iz kojeg je liptala krv.

Bolničari koji su, kasnije, došli do njega doživjeli su veliko iznenađenje. Jedino što je radio ovaj vojnik, kojemu

je eksplozija nagazne mine raznijela nogu, u tom trenutku, i kasnije, dok su ga previjali, bilo je da im priča o onom tunelu.

NDE-ovci poput Toma zapanjuju. Međutim zapanjuju i njihovi doživljaji, gotovo više nego doživljaji civila koji dožive NDE.

Tako su mi dvojica veterana pričali da su točno vidjeli neprijateljske metke što su jurili prema njima i da su čak imali vremena da im se uklone. Kažu da su ti meci njima izgledali veliki, gotovo kao lopte za bejzbol i da su se, naizgled, tako sporo kretali i bili su tako vidljivi da su im se oni mogli uklanjati kao što se igrač bejzbola uklanja loptici koja leti prema njemu.

Jedan veteran 2. svjetskog rata tvrdio je da je jednom prilikom, dok je bježao od njemačkog mitraljeskog gnijezda, doživio vidno polje široko 360 stupnjeva. Vidio je ne samo ispred sebe nego i iza sebe, i točno je vidio, gledajući tako prema natrag, kako njemački mitraljezac nišani točno na njega. Drugi jedan veteran tvrdio je, razgovarajući sa mnom, da je za vrijeme rata mogao, i to prije svake borbe ili okršaja, predskazati sa 100-postotnom točnošću, tko će od njegovih drugova poginuti ili biti ranjen. Kad se vijest o tome pročula u njegovoj jedinici, svakog jutra postavili bi se drugi vojnici »u repu« ispred njegova šatora ili ležaja da im on saopći »čiji će broj toga dana biti izvučen«.

Jednako kao i »obični« NDE-ovci, ovi ljudi nisu ni željeli ni nastojali da postignu ove neobične moći. Naprosto su jednog dana otkrili da ih posjeduju. Za njih je to bilo isto tako neobjašnjivo kao i nama koji smo ih kasnije izučavali.

Što sve to znači za mene? Znači slijedeće: kad god otvorimo neka vrata za koja mislimo da vode objašnjenju NDE-a, nađemo se ispred nekoliko novih zatvorenih vrata. U slučajevima koje sam opisao možda su posrijedi neke

parapsihološke pojave. Međutim ni u takvom slučaju nemam za njih nikakva objašnjenja. Jedino što vam mogu ponuditi su nagađanja.

Gotovo svi oni koji znaju čime se bavim pitaju me što je NDE. Radi se o pitanju koje ja i samom sebi postavljam. A ono glasi: Jesu li fenomeni NDE-a pogled u »onaj« svijet? Ili se tu radi o posljedicama nekakvih kemijsko-fizioloških procesa?« Moj odgovor glasi: Ne znam.

Kad sam saznao da postoji NDE prvo što sam pomislio bilo je da ovakvi fenomeni predstavljaju neku vrstu vrata koja vode u drugi svijet. Sakupio sam »na hrpu« sve što sam ikada naučio ili saznao o psihologiji, kemiji, filozofiji i religiji, i onda to razmatrao što sam mogao pomnije. Međutim, odmah se pojavio veliki problem: odgovor na svako pitanje postavljao me je pred tucet novih pitanja. A upravo je taj vječni izostanak pravih odgovora ono što me u svemu ovom najviše frustrira.

Sve ono što sam do danas saznao tjera me da zaključim da se možda pravo značenje NDE-a ne može otkriti. Mislim da ovaj fenomen omogućava onima koji ga dožive da zavire u jednu drugu razinu stvarnosti. Da li se radi o životu poslije života? To naprosto ne znam.

Smatram da nam NDE daje izliku da govorimo o smrti, to jest o predmetu koji nas sve silno i duboko zanima, čak ako je u pitanju samo doživljaj na podsvjesnoj razini. Mislim da ovo predstavlja najpozitivniji pristup razmatranju ove teme.

Dat ću vam primjer koji to pokazuje. Čovjek, kojemu sam prije nekoliko godina prodao svoju firmu, je pravi pravcati, prozaični biznismen.

Nakon što smo potpisali ugovor o prodaji, on me je poveo na večeru i zapitao me što namjeravam sada, kad sam se oslobodio poslovnih briga. Mislio sam da će me

smatrati »šašavim« ako mu »priznam« da ću izučavati NDE i ljude koji su ga doživjeli, ali sam to ipak učinio.

Tip je bio fasciniran. Rekao mi je da ima tetku koja je doživjela NDE i čitavo to veče vodili smo živu konverzaciju o smrti. Kasnije sam pomislio da su ljudi za susjednim stolovima vjerojatno mislili da razgovaramo o bejzbolu ili o nekoj sličnoj, za obične ljude uzbudljivoj temi. A mi smo razgovarali o smrti.

Sada vam moram reći da sam došao do nekoliko, po mom mišljenju neoborivih, zaključaka o ljudima koji su doživjeli NDE.

U prvom redu mislim, zapravo sam siguran, da iz tih ljudi zrači nekakva posebna energija. To snažno osjetite kad god im se približite.

Jedno veče morao sam se voziti po snježnoj mećavi da održim jedno od svojih predavanja o NDE-u. Mislio sam da me zbog mećave tamo neće dočekati ni živa duša, ali kad sam najzad stigao, čekalo me oko pedeset ljudi.

Održao sam predavanje i zatim pozvao slušaoce da postavljaju pitanja. Nekoliko ljudi iz publike doživjelo je NDE i počeli su o tome pričati. Diskusija je potrajala nekoliko sati.

Moram vam kazati da sam nakon njezina završetka bio u gotovo euforičnom raspoloženju. Osjećao sam se kao da sam uzeo kakvu drogu. Zbog energije koja je zračila iz tih ljudi i djelovala na mene, bio sam euforičan gotovo čitavu noć.

Od tog dana ja to nazivam »grupni doživljaj aure«. Isto to doživjelo je i nekoliko mojih znanaca. Mislim da je upravo energija koju zrače NDE-ovci ono što istraživače gotovo opaja temom koju izučavaju.

Još jedan zaključak do kojega sam došao jest da je svaki doživljaj NDE-a u krajnjoj liniji pozitivan, čak kad se radi

o veteranima čiju bi psihu morao razoriti rat i ono što su u njemu prošli i vidjeli. Mislim da je ovo važna spoznaja u vezi s posttraumatičnim stresovima koje doživljavaju mnogi veterani. Iako su mnogi NDE-ovci s kojima sam razgovarao, doživjeli takve stresove, kojima je početni uzrok bio kakav dramatičan doživljaj u borbi, oni su, netko prije, netko kasnije, shvatili svoj NDE u svjetlu drugih doživljaja i postali bolji ljudi.

IMA MNOGO POKUŠAJA da se doživljaj fenomena »tik do smrti« objasni kao nešto što nije spiritualni doživljaj, niti doživljaj viđenja drugog svijeta. Sada ću vas upoznati s tim tezama i iznijeti moja gledišta o njima – moja gledišta i gledišta drugih istraživača. Međutim, prvo treba da objasnim zašto mislim da je NDE spiritualni doživljaj.

U ovom ćete poglavlju vidjeti da ima nekoliko teorija – teoloških, medicinskih i psiholoških – pomoću kojih se doživljaji NDE-a pokušavaju objasniti kao fizički ili mentalni fenomeni, koji su povezani s nekim poremećajem u funkcioniranju mozga pa zato nisu rezultat neke pustolovine ljudskog duha.

Međutim oni koji iznose ove teorije suočavaju se s jednom upravo ogromnom poteškoćom. Naime, nameće se pitanje kako je moguće da pacijenti, koji su doživjeli NDE, daju tako detaljan opis nastojanja liječnika da ih reanimiraju? Kako je moguće da oni mogu točno opisati sve što su liječnici radili da ih vrate u život? Kako je moguće da tako velik broj pacijenata može tako točno opisati šta se događalo u *drugim* prostorijama bolnice dok su u sobi za operacije liječnici nastojali da reanimiraju njihovo tijelo?

Mislim da ovo predstavlja onaj vid doživljavanja NDE-a koji je najteže objasniti. Do sada ova pojava nije objašnjena. Jedino što se zna sigurno u vezi s njom je činjenica da se ona doista događa, da ona doista postoji.

Prije nego što vam predočim razne teze kojima se pokušava objasniti NDE dozvolite mi da vam prikazem nekoliko primjera ove neobjašnjive pojave.

Jedan 49-godišnji čovjek pretrpio je tako težak srčani napad da su liječnici nakon 45 minuta grčevitih nastojanja da ga reanimiraju digli ruke od toga i počeli ispunjavati njegovu smrtovnicu. Tada je jedan od liječnika opazio da se pacijent miče, da je u njemu ostala iskra života. Procedura reanimacije je nastavljena pomoću električnih udara i opreme za umjetno disanje – i srce pacijenta je najzad proradilo.

Sutradan, kad mu se vratila sposobnost da suvislo govori, pacijent je podrobno opisao sve što se događalo u sobi za hitne intervencije dok se on nalazio u stanju kliničke smrti. Razumije se da je to liječnike iznenadilo. A još više ih je iznenadio pacijentov živ opis jedne medicinske sestre koja je upala u sobu da pomogne liječnicima.

Pacijent ju je opisao upravo savršeno, sa svim detaljima, od njezine frizure do odjeće i cipela. Čak je točno rekao da se ona zove Hawkes. Rekao je da ju je vidio kako je gurala po hodniku nekakvu napravu na kojoj je bilo pričvršćeno nešto nalik na dva reketa za stolni tenis. Bio je to točan opis sprave za davanje elektrošokova koja se upotrebljava za pokretanje zaustavljenog srca.

Kad su liječnici zapitali pacijenta odakle zna prezime te sestre (koju nije ranije poznao) i kako je moguće da on zna što je ona radila dok je on imao srčani napad, pacijent je odgovorio da je izašao iz svog tijela i da je, idući hodnikom u potrazi za svojom ženom, prošao kroz tijelo medi-

cinske sestre Hawkes. Dok je kroz nju prolazio pročitao je njezino ime i prezime na *bedžu* što ga nose medicinske sestre.

Razgovarao sam s glavnim liječnikom o tome dugo i potanko. Bio je zaprepašten. Rekao mi je da je pacijent mogao sve to opisati tako točno samo ako je to sve doista gledao dok se događalo.

Na Long Islandu jedna žena, koja je bila slijepa od svoje osamnaeste godine, potanko je opisala što se događalo oko nje dok su liječnici nastojali da joj spase život nakon što je pretrpjela srčani napad.

Ne samo da je opisala kako su izgledali instrumenti pomoću kojih je bila reanimirana, odnosno vraćena u život iz kliničke smrti nego i njihove boje.

Ono što me u ovom slučaju najviše zapanjilo je činjenica da se, uglavnom, radilo o instrumentima koji nisu postojali prije pedeset godina, kada je ona oslijepila. Povrh svega, kao »kruna svemu«, ona je, i to točno, rekla glavnom liječniku da je imao na sebi odijelo plave boje i tek kasnije obukao bijelu doktorsku kutu.

Drugi slučaj, koji pokazuje da fenomen NDE-a predstavlja nešto više od rezultata trikova mozga, ispričao mi je jedan liječnik iz savezne države Južna Dakota.

Vozeći se jednog jutra na posao u bolnicu slučajno je naletio na automobil koji se kretao ispred njega i iznenada zakočio. To ga je jako uzrujalo. Bojao se da će ga putnici drugog automobila optužiti da su, od udarca, ozlijedili vrat ili kičmu, i da će im on morati platiti veliku odštetu.

Tako uzrujan i zbog toga rastresen stigao je u bolnicu upravo u trenutku kad je trebalo spašavati život čovjeku koji je pretrpio srčani napad.

Sutradan mu je taj pacijent (uspjeli su ga spasiti) ispričao čudnu priču: »Dok ste me spašavali ja sam izašao iz svog tijela i gledao kako me spašavate.«

Liječnik mu je počeo postavljati pitanja o tome što je zapravo vidio (ili misli da je vidio) i ostao je zapanjen (govorimo o liječniku) točnošću bolesnikova opisa onog što se događalo dok je on (pacijent) bio klinički mrtav. Pacijent je potanko opisao izgled instrumenata koji su bili upotrijebljeni prilikom njegova spašavanja iz kliničke smrti, čak i točan redosljed njihove upotrebe. Opisao je boju instrumenata, njihov oblik i čak namještanje kazala za njihovu upotrebu.

Međutim ono što je mladog kardiologa potpuno uvjerilo da je pacijent doista doživio, odnosno vidio ono o čemu je pričao, bila je slijedeća pacijentova izjava: »Doktore, znam da ste bili zabrinuti zbog onog automobilske sudara, ali vas to ne treba zabrinjavati. Vi činite dobra djela drugim ljudima. Nitko vam neće učiniti nikakvo zlo.«

Što je to značilo za liječnika? Značilo je da pacijent ne samo da je vidio što se s njim i oko njega događalo nego je čak, na neki način, čitao liječnikove misli.

Poslije predavanja koje sam održao liječnicima što rade u bazi ratnog zrakoplovstva u Fort Dixu, u saveznoj državi New Jersey pristupio mi je jedan čovjek i opisao zanimljiv doživljaj NDE-a što ga je sam doživio. Kasnije su mi liječnici tog čovjeka potvrdili njegovu priču.

Strašno sam se razbolio i umalo da nisam umro od srca u isto vrijeme dok se moja sestra, u dijabetičkoj komi, borila sa smrću, u istoj bolnici u koju su mene dovezli. Izašao sam iz svog tijela i iz jednog kuta gledao kako me liječnici pokušavaju spasiti.

A onda sam odjednom stupio u razgovor s mojom sestrom, koja se našla na istom mjestu kao ja, u istom uglu ispod stropa. Ja sam svoju sestru jako volio i bio joj jako privržen. Sada smo razgovarali o tome što se događalo ispod nas, a onda se ona počela odjednom udaljavati od mene.

Pokušao sam poći za njom, ali mi je rekla da se ne mičem, da ostanem gdje jesam. »Ne možeš ići za mnom jer još nije došlo tvoje vrijeme«, rekla mi je. Udaljavala se sve više, a onda je nestala u nekakvom tunelu i mene ostavila samog.

Kad sam se probudio, rekao sam liječnicima da je moja sestra upravo umrla. Odgovorili su da nije, ali budući da sam ostao uporan poslali su medicinsku sestru da ode u sestrinu sobu i to provjeri. Pokazalo se da je moja sestra doista umrla.

To su samo neki od mnogobrojnih slučajeva koji pokazuju da fenomen NDE-a nije rezultat obične halucinacije ili »ružan san«. Za ono što su doživjeli ovi ljudi nema logičnog objašnjenja. Premda se »tunelski doživljaj« i susreti s *bićima sazdanim od svjetlosti* mogu »otpisati« kao »varka mozga«, fenomen izlaska iz tijela zbunjuje čak i najskeptičnije liječnike.

Sada ćemo dati kratak pregled nekih teorija o NDE-u, i ujedno pokazati zašto one ne dolaze u obzir i ne mogu se prihvatiti kao objašnjenje ove pojave.

Carl Sagan – Rađanje kao »tunelski doživljaj«

Carl Sagan, ugledni učenjak, astronom i popularizator astronomije, ubraja se među one znanstvenike koji su pokušali objasniti »tunelsko iskustvo« kao pojavu izazvanu podsvjesnim sjećanjem na vlastito rađanje.

Na prvi pogled to kao da ima smisla. Svaki čovjek doživi vlastito rađanje i tom činjenicom bi se možda moglo objasniti zašto su doživljaji NDE-a jednaki kod svih ljudi, bez obzira jesu li u pitanju budisti ili baptisti.

Provući se kroz rođnicu i biti izvučen na blistavu svjetlost, među ljude koji se vesele što vas vide, predstavlja nešto što gotovo svatko doživi kad se rodi.

Nije nikakvo čudo što Sagan uspoređuje, dovodi u vezu, rađanje i smrt. U svom bestselleru *Broca's Brain: Reflections on the Romance of Science* Sagan je napisao:

Jedina alternativa koju danas vidim kao moguće objašnjenje polazi od činjenice da svatko bez razlike doživi doživljaj sličan onom o kojem pričaju putnici koji tvrde da su se vratili iz svijeta mrtvih: doživljaj svjetlosti, doživljaj izlaska iz tmine u svjetlost, doživljaj u kojem se sretno neki herojski lik. Postoji samo jedan doživljaj koji odgovara ovom opisu. Zove se rađanje.

Saganova teorija bila bi logična kad ne bi bilo onog što je uradio Carl Becker. Ovaj profesor filozofije na Sveučilištu Southern Illinois analizirao je sva istraživanja pedijatarata kojima se željelo otkriti što djeca »znaju« kad se rode i što od toga zapamte. Njegov zaključak: Bebe se ne sjećaju da su se rodile, jer njihov mozak još nije sposoban da registrira i zapamti taj doživljaj.

Evo kako je to Becker objasnio, točku po točku:

- Sposobnost percepcije novorođenčeta je previše siromašna da bi ono moglo vidjeti što se događa dok se ono rađa. Prema Saganovoj teoriji čovjek kojega dočekaju i pozdrave *bića sazdana od svjetlosti* naprosto ponovo doživljava trenutke izlaska iz rođnice i prvog susreta s ljudima: s primaljom, s liječnikom ili s ocem.

Becker obara ovu tezu upozoravajući na rezultate mnogobrojnih istraživanja percepcije novorođenčadi i dojenčadi koja pokazuju da mozak tako male djece naprosto nije razvijen u toj mjeri da bi ona mogla bilo šta percipirati.

Jedno je istraživanje pokazalo da novorođena djeca ne mogu razaznavati likove. Druga su istraživanja pokazala slijedeće:

- Novorođenčad ne reagira na svjetlost ako ne postoji najmanje 70-postotni kontrast između svjetlosti i mraka.

- Novorođenčad ne može fiksirati pogled na bilo kakav predmet. A ako to urade, vide samo maleni segment tog predmeta i to samo kratko vrijeme.

- Novorođenčad posjeduje sposobnost »fokusranja detalja«. Dakle, ako uspiju fokusirati pogled na neki predmet, oni vide samo jedan njegov maleni dio koji »odskaka« od drugih dijelova, i ne vide objekt u cjelini.

- Gotovo svako drugo novorođenče ne može koordinirati gledanje predmeta koji su dalje od dužine ruke. Ni jedno dojenče mlađe od mjesec dana ne može fokusirati pogled na objekt koji je od njega udaljen više od metar i pol.

- Pokreti očiju dojenčeta su »brzi i dezorganizirani«, naročito dok plaču. Njihove su oči često zamagljene suzama, pogotovo dok se rađaju.

Još nešto je utvrđeno znanstvenim istraživanjima: mala djeca posjeduju slabu sposobnost pamćenja oblika i obrazaca. A budući da njihov mozak još uvijek nije potpuno razvijen i budući da prije rađanja nisu bili izloženi životu izvan majčine utrobe, mozgovu male djece, tj. novorođenčadi ili dojenčadi, ne posjeduju sposobnost »kodiranja« onog što vide, a bez toga nema pamćenja.

Čak i da je nekim slučajem točna teza da je NDE neka vrsta dramatičnog *playbacka* doživljaja vlastitog rađanja, ostalo bi bez odgovora pitanje zašto se taj *playback* doživljava tako pozitivno kao što je slučaj u većine NDE-ovaca. Jer, ako ćemo pravo, rađanje je veoma neugodan doživljaj, neugodan odlazak iz jednog ugodnog svijeta. Djecu grubo izguraju u jedan za njih potpuno novi i nepoznati svijet, okrenu ih tako da im glava visi prema dolje, tuku ih po njihovoj maloj stražnjici i odrežu im makazama pupčanu vrpcu.

Da je NDE *playback* rađanja, kao što tvrdi Sagan, vjerojatno ne bi tako pozitivno djelovao na ljude koji ga dožive.

Još jedna primjedba u vezi sa Saganovom teorijom. »Tunelski doživljaj« često obuhvata naglo i brzo putovanje, kretanje prema svjetlosti na drugom kraju tunela. Međutim, kad se dijete rađa, njegovo je lice pritisnuto o stijenku rodnice. Ono ne gleda naprijed, prema svjetlosti. Ono zapravo ne vidi ama baš ništa.

»Tunelski doživljaj« i djelovanje prevelike koncentracije ugljičnog dioksida

Neki ljudi kažu da je »tunelski doživljaj« neka vrsta »odlaska na drugi svijet«. Oni koji su to doživjeli obično to uspoređuju s doživljajem brzog kretanja kroz neki pravi tunel prema svjetlu na njegovom drugom kraju.

Neki istraživači su zaključili da NDE nastaje kao posljedica reagiranja mozga na povećanje koncentracije ugljičnog

dioksida (CO₂) u krvi. Ovaj je plin nusprodukt metabolizma: mi udišemo kisik, a izdišemo zrak s povećanom koncentracijom ugljičnog dioksida. Kad prestanemo disati – zbog srčanog napada ili kakve druge teške traume – koncentracija ugljičnog dioksida u krvi naglo se povećava. Kad postane prevelika, naša tkiva počnu umirati.

Budući da se pedesetih godina inhaliranje ugljičnog dioksida primjenjivalo kao jedan oblik psihoterapije, doživjeli su ga mnogi bolesnici i simptomi koje je to izazivalo dobro su istraženi i poznati. Zabilježeni su slučajevi (ova se terapija više ne primjenjuje) da su neki pacijenti kasnije tvrdili da su doživjeli nešto nalik na putovanje kroz nekakav tunel i da su doživjeli da budu okruženi jakom svjetlošću.

Međutim nije zabilježen ni jedan jedini slučaj da je udisanje ugljičnog dioksida imalo kao posljedicu doživljaje kao što su susreti s *bićima sazdanim od svjetlosti* ili gledanje panoramske retrospektive vlastitog života.

Bio sam gotovo spreman prihvatiti tezu da prevelika koncentracija ugljičnog dioksida u krvi izaziva »tunelski doživljaj« ali sam se predomislio kad sam saznao za neke rezultate istraživanja dra Michaela Saboma.

U jednom od tih slučajeva jedan je kardiolog iz Atlante mjerio koncentraciju kisika u krvi pacijenta upravo u času kad je pacijent doživljavao veoma snažan NDE. Otkrio je da je koncentracija kisika bila *iznad* normalne, a ne ispod nje.

To naravno dovodi u sumnju teoriju prema kojoj je »tunelski doživljaj« posljedica djelovanja prevelike koncentracije ugljičnog dioksida u krvi. Ako ništa drugo, Sabomovo istraživanje pokazuje da nikakav zaključak ne možemo stvoriti prije nego što se obave daljnja istraživanja.

Da li je za doživljaj NDE-a nužno da se pacijent nađe na samom rubu smrti?

Mnogi skeptici kažu da NDE nastaje naprosto zbog toga što je pacijent izložen stresu ili je jako bolestan. Iako ovi skeptici prihvaćaju činjenicu da se NDE događa ljudima koji se nađu na samom rubu smrti, oni misle da to mogu doživjeti i osobe koje se teško razbole, ali ne tako teško da bi im život zbog toga bio ugrožen.

Da bi provjerio ovu tezu dr Melvin Morse je izvršio slijedeće istraživanje. Prvo je razgovarao s jedanaestoro djece u dobi od tri do šesnaest godina koja su preživjela »okršaj« sa smrću. Radilo se o djeci koja su preživjela komu i djeci kojoj je srce prestalo raditi. Sedmero od ove djece doživjelo je elemente NDE-a, među njima osjećanje da su izašla iz vlastitog tijela, da su ušla u tminu, da su prošla kroz nekakav tunel i da su na kraju odlučila da se vrate u svoje tijelo.

Ovo jedanaestoro djece Morse je usporedio s dvadeset i devetoro djece iste dobi, koja su preživjela ozbiljne bolesti, koje su doduše teške, ali imaju nisku stopu smrtnosti, te zato nemaju kao posljedicu »okršaj« sa smrću. Nijedno dijete iz ove druge skupine nije doživjelo ni jedan jedini element NDE-a, odnosno, nije ga se moglo sjetiti.

To je Morse i njegove suradnike potaknulo na zaključak da »bez obzira na pitanje što je zapravo pravi uzrok ove jedinstvene pojave (doživljaja NDE-a) jasno je da je dožive samo ona djeca koja prežive bliski susret sa smrću«.

A to, naravno, pokazuje da je fenomen NDE-a povezan samo s dolaskom na sam rub smrti, a ne s bilo kakvom bolešću kao takvom.

NDE kao halucinacija

Neki ljudi tvrde da su NDE-i obične halucinacije, mentalni fenomeni ili zbivanja izazvani *stresom*, pomanjkanjem kisika ili, u nekim slučajevima, čak i nekim medikamentima.

Međutim, jedan od najjačih argumenata protiv teze da je NDE posljedica haluciniranja jest činjenica da se on javlja kod pacijenata s ravnim EEG-om.

Da to malo pojasnimo. Elektroencefalogram (EEG) je snimka električne aktivnosti mozga. Elektroencefalograf, sprava za snimanje EEG, registrira električnu aktivnost mozga tako da povlači jednu liniju na papirnoj traci. Ta se linija diže ili spušta reagirajući na promjene intenziteta električne aktivnosti mozga dok razmišljamo, govorimo, sanjamo ili radimo bilo šta drugo. Ako je mozak mrtav, pa u njemu nema nikakve električne aktivnosti, ta je linija ravna, a to, naravno, pokazuje da je mozak nesposoban za bilo kakvu misao ili akciju. Danas se u mnogim zemljama ravni EEG uzima kao element zakonskog utvrđivanja smrti.

Događalo se ma što u mozgu, to mora biti popraćeno električnom aktivnošću, pa to EEG mora registrirati. Zato on registrira čak i halucinacije.

Međutim, zabilježen je velik broj slučajeva da su ljudi s ravnim EEG-om doživljavali NDE. Naravno, to se saznalo zato što su preživjeli. Šta to znači? To znači da se tim ljudima NDE događao dok su bili »tehnički« mrtvi. Jer, da su halucinirali, to bi se vidjelo na njihovom EEG-u.

Moram vas odmah upozoriti na to da EEG nije uvijek točno mjerilo života mozga. Vjerovali ili ne, zabilježeni su slučajevi da je »aktivnost mozga« bila registrirana i onda kada su elektroencefalografi bili spojeni s tanjurima napunjenim pudingom.

To, naravno, ne znači da je puding živ. To znači nešto sasvim drugo: elektroencefalograf hvata i registrira električne »smetnje« koje dolaze izvana, naprimjer, smetnje izazvane radio valovima. Neki to zovu »sablasi u mašini«.

Ponekad se život mozga nađe na tako niskoj i slabšnjoj razini intenziteta da elektroencefalograf ne registrira nikakvu električnu aktivnost, premda je mozak živ. Jedan takav slučaj opisao mi je jedan liječnik s Dukeovog sveučilišta (Duke University). On i njegova ekipa spojili su jednu djevojčicu s ovim uređajem, ali on nije registrirao nikakvu električnu aktivnost: linija EEG-a bila je potpuno ravna.

Liječnici su zaključili da je djevojčica umrla i već su je htjeli odvojiti od uređaja za umjetno održavanje na životu. Međutim, roditelji djevojčice su to energično odbili, tvrdeći da će se dogoditi čudo i da će se djevojčica spasiti. Okupili su se oko njenog kreveta i klečeći molili čitav tjedan bez stanke i odmora.

Djevojčica se spasila. Liječnik koji mi je o tome pričao kaže da je tada »oživjela«, a da je nedavno završila prvi razred osnovne škole. On energično tvrdi da bi sigurno umrla da su se on i njegove kolege oslonili na njen EEG. Ovaj je liječnik otkrio nešto što su otkrili i otkrivaju mnogi drugi liječnici: da se aktivnost mozga može događati tako duboko ispod njegove površine da tu aktivnost ne mogu uhvatiti i registrirati elektrode elektroencefalografa.

Religioznost nije nužna

Neki ljudi pogrešno misle da NDE mogu doživjeti samo jako pobožni ljudi. Međutim istraživanja pokazuju da to naprosto nije točno. Istraživači kao Melvin Morse i drugi, otkrili su da kod veoma pobožnih ljudi postoje veći izgledi

da će za *biće sazdana od svjetlosti* pretpostaviti da je Bog ili Krist, i da će mjesto na drugoj strani tunela smatrati *nebom*. Međutim njihova religioznost ne mijenja bitna obilježja njihova doživljaja NDE-a. Oni jednako, kao i neregiozni, izlaze iz vlastita tijela, prolaze kroz tunel, vide *bića sazdana od svjetlosti* i gledaju panoramsku retrospektivu svog života. Tek kasnije, nakon doživljaja, oni svoj doživljaj stave u religijski kontekst.

Uzredna napomena. Otkrio sam da, govoreći općenito, postoje dva tipa ljudi koje zanima veza između religije i NDE-a. Prvi nastoje da dokažu ovo ili ono (govorim o pobožnima) što je u vezi sa Svetim pismom pozivajući se na to kako je netko doživio NDE. Drugu skupinu zanima da li ateisti koji dožive NDE postaju poslije toga religiozni. Pripadnici ove skupine zapravo žele dokazati da je NDE što ga doživi neki ateist značajniji i objektivniji. Jer, kako oni misle, takva osoba ne doživljava NDE s bremenom svojih ranijih shvatanja ili predrasuda.

Otkrio sam da je problem »religijskog backgrounda«, »religijske podloge«, previše složen da bi se mogao svesti na pitanje da li je netko pobožan ili nije.

Kad pokušavate riješiti ovaj problem nije dovoljno uzeti u obzir samo svijest. Morate voditi računa i o raznim podsvjesnim faktorima, jer se oni mogu silno razlikovati od onog što osjećamo na razini svijesti.

Ustanovio sam, na primjer, da iako neki ljudi tvrde za sebe da su ateisti, oni u sebi nose bar nešto od vjerskog odgoja stečenog u djetinjstvu. Uostalom, možete li zamisliti da neko dijete doživi šest ili sedam godina a da »nema pojma« o Bogu i da nema baš nikakvu predodžbu o njemu ili njegovu postojanju? Čak ako roditelji dijete namjerno i svjesno »štite« od religije i njezina utjecaja, ono biva »bombardirano« istim slikama i predodžbama kao i druga djeca, jer naprosto mora saznati da postoje crkve, sretati sveće-

nika na ulici, i tako dalje. Zapravo je u svakom čovjeku bar kakva-takva predodžba o Bogu.

A kad se takva osoba suoči s takvom krizom kao što je smrt, sigurno se u njoj pobude takve predodžbe. Jednako kao što na bojnopolju nema ateista, tako ih nema ni na rubu smrti.

Zbog svega toga mislim da u nama postoje stanovite, latentne, svjesne ili nesvjesne, sklonosti religijskom vjerovanju, koje čak ni najiskusniji istraživači ne mogu »iščeprkati« u razgovorima s osobama koje su doživjele NDE.

Jedno je sigurno. Činjenica je da se jako pobožni ljudi koji su doživjeli NDE vraćaju iz tog doživljaja s predodžbom da pripadanje ovoj ili onoj religiji ili sekti nije uopće važno. Oni kažu da Boga više zanimaju spiritualni nego dogmatski aspekti religioznosti.

Zašto svi NDE-i nisu jednaki?

Neki ljudi iznose slijedeći argument: ako NDE zaista pruža pogled u drugi svijet, zašto se doživljaji NDE-ovaca razlikuju umjesto da budu istovjetni? Trebalo bi da baš svaki NDE-ovac vidi svoje tijelo iz perspektive treće osobe, da baš svaki prođe kroz onaj tunel, da baš svaki, došavši u svjetlost, sretno svoje davno umrle rođake i predivno *biće sazdan od svjetlosti*, da baš svaki vidi retrospektivu svog života...

Međutim ne doživljavaju svi NDE-ovci isto. To ste sigurno i sami zaključili čitajući o slučajevima opisanim u ovoj knjizi. Neki ljudi dožive samo izlazak iz svog tijela, a drugi dožive »kompletni« NDE u koji je uključena i posjeta »svijetu duhova«.

Jedno istraživanje o kojem dosad nisam govorio obavili su na Sveučilištu Kalifornije J. Timothy Green i Penelope Friedman. Oni su obavili »dubinske« razgovore sa četrdeset i jednom osobom kojima se dogodilo da budu ili klinički mrtve ili su se sasvim približile smrti zbog nekog nesretnog slučaja, bolesti ili zbog pokušaja samoubojstva. Pripadnici ove skupine doživjeli su ukupno pedeset NDE-a. Ono što su ti ljudi doživjeli usporedili su istraživači s rezultatima ekstenzivnijeg istraživanja Kennetha Ringa. Budući da su se Green i Friedmanova poslužili manjim uzorkom, postoci koje su dobili dosta se razlikuju od postotaka koje je dobio Ring. Evo njihove usporedbe.

STADIJ	RINGOVO ISTRAŽIVANJE	ISTRAŽIVANJE GREENI FRIEDMAN
1. Osjećanje spokojstva	60 %	70 %
2. Izlazak iz tijela	37 %	66 %
3. Prolazak kroz tunel, odnosno mračnu zonu	23 %	32 %
4. Viđenje svjetlosti (na kraju tunela)	16 %	62 %
5. Ulazak u svjetlost	10 %	18 %

Ovo istraživanje i njegovo uspoređivanje s rezultatima Ringova istraživanja ponovo ističu raznolikost doživljaja u toku NDE-a. Premda su svi ispitanici doživjeli fenomen »tik do smrti«, njihovi su se doživljaji razlikovali. Neki su doživjeli samo izlazak iz tijela, neki prolaz kroz tunel, a neki su doživjeli kompletni NDE.

Ipak ostaje pitanje: Zašto svi koji dopiju »tik do smrti« ne dožive isti doživljaj? Zar ne bi tako trebalo da bude?

Moj odgovor glasi: »Ne!« Pokušajte o tome razmisliti na drugačiji način. Ako deset raznih osoba posjeti Francusku, ja sumnjam da će svaka od tih deset osoba tamo doživjeti isto i vratiti se s istim iskustvom. Trojica će pričati da su vidjeli tu-i-tu veliku građevinu, petorica će pričati da su jeli fantastična jela, a dvojici će se naročito usjeći u pamćenje da su plovili nekom rijekom. Svatko tko otputuje u Francusku vraća se odatle s donekle drugačijom pričom, s nešto drukčijim dojmovima, iako naravno u njihovim pričama ima podudaranja ili preklapanja.

Tako stoje stvari i s doživljavanjem NDE-a. Dva jednaka doživljaja naprosto ne postoje.

Još nešto prije spavanja

Neki ljudi misle da je NDE mehanizam kojim se naš duh brani od najgoreg vida našeg postojanja: od smrti. Prema ovoj teoriji težina situacije tjera naš duh da se, varajući sam sebe, prividno prebaci u neku bolju situaciju. Evo pojednostavljene verzije toka događaja:

- Postoje dva načina reagiranja na opasnost. Ako možete poduzeti neki fizički čin kojim ćete promijeniti situaciju – na primjer da se skokom ustranu spasite od automobila koji juri ravno na vas – vi ćete to uraditi. Međutim, ako baš nikako ne možete izmijeniti situaciju – ako vas je taj automobil već pogazio – vaš duh mora unutar samoga sebe nešto poduzeti da riješi ovaj problem. On to čini obično tako da se »odvoji« od situacije u koju ste zapali. U nekim slučajevima ide tako daleko da naprosto izmisli nekakav svijet fantazije.

- Iako se možda ovakav fantazijski pristup doima kao pasivni način rješavanja problema, koji, recimo, nastaje ako vas pregazi neki automobil, on je ipak u vašem interesu. Budući da je ovakva za život opasna situacija i bolna i paralizirajuća, vi ne možete poduzeti nikakav fizički čin da se spasite od boli.

- Da bi štedio energiju i održao tijelo u funkcioniranju, u pogonu, da tako kažemo, vaš duh tone sve dublje u takvu ugodnu fantaziju. To ne samo da vam omogućuje da usmjerite pažnju na nešto drugo umjesto na strašne bolove koje osjećate nego to omogućava vašem tijelu da se donekle opusti i, zahvaljujući tome, uspješnije rješava svoje interne probleme.

- Sve to postiže se zahvaljujući sposobnosti vašeg mozga da proizvodi stanovite kemijske supstancije. Kad osjećamo bol, mozak počne proizvoditi takozvane moždane opijate ili endomorphine, supstancije koje imaju trideset puta jače djelovanje od morfija. Opuštajuće djelovanje *endomorphina* možete osjetiti i poslije kakvog većeg fizičkog napora. Upravo oni izazivaju ono divno osjećanje koje zovemo »opijenost trkača«. Kad vas obori jureći automobil mozak počne proizvoditi mnogo više ove supstancije nego kad džogirate. Osim toga on ju proizvodi mnogo brže.

Fantazije postaju mnogo intenzivnije. Počinju se događati i neka čudna zbivanja. Dobivate dojam da ste izašli iz vlastita tijela. Ili dobivate dojam da brzinom većom od brzine zvuka jurite kroz nekakav tunel prema jarkom svjetlu na njegovom suprotnom kraju. Možda vas čak tamo dočekaju vaši pokojni djedovi i bake ili umrli stričevi i tetke. Možda vas dočeka predivno *biće sazdano od svjetlosti* i pokaže vam retrospektivu vašeg vlastitog života. Možda želite ostati u tom svijetu, »na nebu«, ali vam *biće sazdano od svjetlosti* kaže da je došlo vrijeme da se vratite.

I poslije nekoliko trenutaka – zapravo ne znate poslije koliko vremena – vi ste opet u svom tijelu, koje kao da vas je »usisalo« u sebe.

• U stvarni svijet vraćate se kao promijenjena osoba. Što vas je promijenilo? Doživljaj izazvan drogom koju proizvodi vaš vlastiti mozak. Na svijet gledate drugim, novim očima. Možda mislite da ste vidjeli drugi svijet. Međutim, neki istraživači smatraju da ste gledali svoju možda posljednju »priču prije spavanja«.

Ovo je po mnogo čemu dobro »pakirana« i fino prezentirana teorija. Međutim ona *ne* objašnjava NDE. Uostalom, premda sam pomno pregledao medicinsku literaturu, nisam u njoj naišao ni na jednu studiju koja bi *endomorphine* povezivala s halucinacijama ili bilo kojim drugim vizualnim fenomenom.

Ja znam da se u tijelu trkača na duge pruge kao i drugih atleta koji moraju posjedovati veliku izdržljivost, proizvodi izvanredno velika količina *endomorphina* dok treniraju ili dok se natječu. Poslije takvih napora oni se osjećaju gotovo euforično, što je sasvim u skladu s onim što se zna o načinu djelovanja ovih supstancija na živčani sistem.

Međutim, ne znam ni za jedan slučaj da su ti atleti doživjeli bilo koji simptom NDE-a, osim ako im se dogodilo da su umalo umrli od napora.

Isto tako ova teorija ne može objasniti pojavu izlaženja iz vlastita tijela o kojoj smo govorili na nekoliko mjesta u ovoj knjizi.

Mislim da ova teza duguje svoju kakvu-takvu uvjerljivost činjenici da *endomorphini* izazivaju osjećanje spokojsva i, gotovo bi se reklo, blaženstva. To se naravno od njih očekuje, jer njihova proizvodnja i lučenje predstavljaju mehanizam kojim se tijelo bori protiv boli. Međutim logički se od ove tvrdnje ne može ići dalje.

Ispunjenje želje

Možda ljudi koji vide da im se smrt brzo približava odbijaju takvu spoznaju izmišljanjem tlapnje da će ipak preživjeti. To je zapravo jedna vrsta ispunjavanja želja. Radi se o obrambenom mehanizmu koji nas, tobože, brani od potpunog i konačnog uništenja.

Kao najočitiji argument protiv ovakvog objašnjenja služi činjenica da NDE-ovci doživljavaju u suštini isto. Da se radi o pukom ispunjavanju želja, postojali bi veći izgledi da će oni živo pamtiti neki lijep prvomajski izlet ili da će sanjati da su okruženi lijepim ženama, a ne da će prolaziti kroz nekakav tunel ili gledati retrospektivu vlastitog života.

Doživljaji skopčani s fenomenom »tik do smrti« nikako ne mogu predstavljati puko ispunjavanje želja. Kad bi to bio slučaj, bile bi priče NDE-ovaca potpuno drugačije, i ne bi imale zajednička obilježja.

Još jedan problem s kojim se sukobljava ovakvo objašnjenje jest u činjenici da se ono ne podudara s utvrđenim spoznajama o tome što se događa za vrijeme NDE-a. Naime, psihološka samoobrana tipa ispunjenja želja održava situaciju onakvom kakva je, ne mijenja ju, jer je psiha u takvom stanju da želi da se ništa ne dogodi, da sve ostane isto, nepromijenjeno.

Doživljaj fenomena »tik do smrti« potpuno se razlikuje, jer predstavlja neku vrstu proboja. Umjesto da oni koji to dožive ostanu nepromijenjeni, doživljaj NDE-a ih potiče da gledaju na vlastiti život kao što na njega nisu nikad gledali.

Poslije ovog doživljaja ljudi se duboko suočavaju sa svojom osobnom istinom, s istinom o sebi, i to ih čini sretnim. Za razliku od ispunjenja želja, pojave koja je poznata i kao »sanjanje na javi«, i koja daje privremeno olakšanje od

pritisaka svijeta oko nas, NDE je platforma za promjenu čije posljedice traju do kraja života.

Jungova kolektivna podsvijest

Veliki psihoterapeut Carl Jung zapazio je da u kulturama koje se inače razlikuju i nemaju nikakav međusobni kontakt ima mnogo identičnih mitova i vjerovanja. Tako je, na primjer, priča o stvaranju svijeta kod Indijanaca iz plemena Papago ista kao ona kod starih Grka.

Jung je ovaj fenomen nazvao produktom »kolektivne podsvijesti«, a pojedinačnim primjerima za to dao je skupni naziv »arhetipovi«. Po Jungu, kako bi to danas rekli informatičari, »arhetipovi« nisu ništa drugo nego unaprijed »u-programirane« reakcije koje su iste kod svih ljudi. Jedan jednostavan primjer »arhetipa« je riječ »majka«. U svakoj kulturi ova riječ izaziva iste asocijacije i reakcije, koje su univerzalne.

Premda je i sam doživio fenomen »tik do smrti«, Jung nije povezo NDE s kolektivnom podsviješću. Međutim, znanstvenici koji su skloni Jungu i njegovim teorijama postojecuju NDE s arhetipovima, jer se radi o fenomenu koji kao da preskače kulturne barijere (jednako ga doživljava podjednak broj pripadnika različitih kultura) i koji je sazdan od istih elemenata bez obzira na starost i spolnu pripadnost onoga (ili one) koji (koja) ga doživi.

Tipičan arhetipski doživljaj može izgledati ovako: Neka osoba usne san koji sadrži elemente kojih nema u njegovu svjesnom iskustvu, ali su slični elementima koje nalazimo u mitovima ili u drevnim ritualima. Ti neobjašnjivi elementi su arhetipovi: njihova sličnost ili istovjetnost je ono »neobjašnjivo« u njima.

Neki sljedbenici Junga smatraju da umiranje, smrt ili približavanje smrti ima za posljedicu to da se ovakve arhetipske slike »izvuku« iz dubine podsvijesti na površinu. A slike koje se pri tom doživljavaju iste su kod svih ljudi: »tunelski doživljaj«, *bića sazdana od svjetlosti*, retrospektiva vlastitog života, i tako dalje.

Ovu teoriju je teško oboriti, najviše zbog toga što je to ipak samo teorija. Kao što je to slučaj s drugim teorijama koje smo vam prikazali u ovom poglavlju, tako i ona nosi u sebi zrno istine. Međutim najveći problem za nju stvara okolnost da se njome nikako ne može objasniti doživljaj izlaska iz vlastita tijela. Nijedna teorija koja takav doživljaj ne može objasniti ne dolazi u obzir da bude prihvaćena!

Doživljaj svjetlosti

Ja već godinama nastojim otkriti fiziološko objašnjenje NDE-a, ali do danas to nisam uspio.

Meni se čini da su sva takozvana objašnjenja ili nepotpuna ili se zasnivaju na pogrešnim premisama. Većina onih što daju ovakva objašnjenja su ljudi koji se nisu nikad potrudili da razgovaraju s onima koji su doživjeli fenomen »tik do smrti«.

Da su to uradili možda bi došli do istih zaključaka do kojih je došao filozof William James kad je razmišljao o misticizmu.

James je zaključio da je misticizam noetičko iskustvo. On samoga sebe potvrđuje jer predstavlja oblik saznanja. Tako je ličan da se drugima ne može opisati. Osim toga duboko mijenja život. On je, drugim riječima, doživljaj svjetlosti.

»Neopisivo divno«

Već više od dvadeset godina, istražujući NDE, krećem se samom oštricom sječiva. U toku mojih istraživanja slušao sam nekoliko tisuća ljudi koji su mi pričali o svojim duboko ličnim putovanjima u... u što? U drugi svijet? Na nebo njihove religije? Ili, možda, u područje mozga koje se razotkriva samo u očajnim, desperatnim situacijama?

Razgovarao sam o njihovom radu i s gotovo svim istraživačima NDE-a. Znam da većina vjeruju, u dnu srca, da doživljaj NDE-a predstavlja pogled na život poslije života. Međutim kao učenjaci i liječnici, oni smatraju da još nisu došli do »naučnog dokaza« da dio našeg bića nastavlja živjeti nakon smrti našeg fizičkog bića. Okolnost da taj dokaz do danas nisu pronašli brani im da iznesu pred javnost svoje prave osjećaje. No, oni se čitavo to vrijeme upinju da pronađu znanstveni odgovor na pitanje, koje nas oduvijek zbunjuje: Šta se s nama događa kad umremo?

Mislim da znanost ne može i da nikad neće moći odgovoriti na ovo pitanje. Ona ga može razmatrati sa svih strana, ali nijedan odgovor koji bude pronašla neće biti potpun, kompletan. Čak ako se dogodi da uspijemo duplicirati fenomen »tik do smrti« u laboratorijskim uvjetima i okolnostima, bit ćemo tamo gdje smo sada: na početku. Znanost će samo čuti o još jednom putovanju, koje sama neće moći vidjeti.

Razni istraživači trude se da iznađu postupke izučavanja ili istraživanja NDE-a koji bi, kako oni misle, omogućili da tu pojavu istražujemo iz veće blizine nego danas. Njihovi su prijedlozi zanimljivi zbog toga što bi se takvim postupcima moglo i više otkriti ili saznati, ali je mala vjerojatnost da će biti ikada primijenjeni, jer to ne može dozvoliti liječnička etika. Možemo koliko nas volja razmišljati o nekim od tih postupaka, ali nam mora biti jasno da bi njihova primjena prekršila pravo pacijenta na »privatnost« i njegovu sigurnost, njegov život.

Naime, kad neki liječnik radi na pacijentu koji samo što nije umro, razumije se da je liječnikov najvažniji zadatak da spasi pacijenta a ne da na njemu vrši bilo kakvo znanstveno istraživanje ili pokus.

Mislim, zapravo sam siguran, da bi se stvorila ružna slika o nama, koji istražujemo i izučavamo NDE, ako bismo predložili ili predlagali da vršimo naučno izučavanje ljudi u najintimnijim, najprivatnijim i posljednjim trenucima njihova života.

Bilo bi sa stajališta morala nedopustivo ometati na bilo kakav način klinički zadatak pred kojim se nađe liječnik, od kojeg se očekuje da u prvom redu spasi pacijenta koji umire. Još nešto, jednako važno: čak ako bi se poduzela takva nedopustiva istraživanja, ne bi se o NDE-u saznalo više nego što se saznalo metodama istraživanja koje su opisane u ovoj knjizi.

Međutim, ipak postoji jedan postupak koji bi bio ne samo zanimljiv nego i etički dopustiv. Jedan je istraživač došao na zgodnu ideju. Predložio je da se na trbuh pacijenta, koje liječnička ekipa pokušava reanimirati nakon što su pretrpjeli srčani napad i pali u komu ili u kliničku smrt, stavi kakav predmet koji uopće ne spada u sobu za hitne intervencije.

U čemu je draž ove ideje? Ako bi pacijent doista doživio fenomen »tik do smrti« i ako bi se doista odvojio od svog tijela i lebдио iznad stola za operacije, vjerojatno bi vidio taj predmet, i kasnije, oživjevši, to bi kazao.

Na prvi pogled, ali samo na prvi, ovo se doima kao zgodna i prihvatljiva ideja. Međutim o njoj nećete tako misliti ako bolje o njoj razmislite. Jer, da li vas smeta sama pomisao na to da liječnička ekipa petlja s nekakvim medaljonom čudna izgleda u trenucima kada mora svu pažnju i trud usmjeriti na spašavanje života pacijenta? Mene pomisao na to smeta.

Druga ideja, koju smatram razboritijom od prve, bila bi da se na određena mjesta u prostoriji u kojoj se vrši reanimacija pacijenta postave oznake, s tim da ta mjesta budu tako izabrana da se te oznake mogu vidjeti samo s određene točke ispod samog stropa prostorije. Što bi to značilo i u čemu bi bila prednost ove ideje? Ljudi koji bi doživjeli ovu fazu NDE-a u kojoj se odvajaju od vlastita tijela mogli bi dokazati da se to s njima doista dogodilo, tako da opišu te predmete, koje inače ne bi mogli vidjeti.

Kakvi bi trebalo da budu ti predmeti? Svakako, upadljivi. Naprimjer, to bi mogle biti jarkom bojom obojene papirne trake nalijepljene na gornje, s poda nevidljive, dijele lustera.

Jedan je istraživač svojevremeno predložio jedan doista čudan postupak istraživanja u kojem bi sudjelovale – gorile. Ja to spominjem samo zato jer to pokazuje u kakve frustracije zapadamo samo zato što ne možemo duplicirati NDE u kliničkim uvjetima.

O kakvoj se ideji radilo? Tvorac ove ideje pošao je od pretpostavke da bi se gorile moglo naučiti da »govore« govorom znakova i gesta (govorom sličnim govoru gluho-nijemih). Nakon što bi gorile naučile takav govor, dovelo

bi ih se na sam rub smrti, i to u laboratorijskim, kontroliranim uvjetima, zatim bi ih iz takve kliničke smrti spasili liječnici. Kad bi se gorile oporavile, mogle bi svom dreseru »ispričati« što su »doživjele«.

Ja sam protiv ove ideje. U prvom redu, ovakav bi postupak bio okrutan prema gorilama, predstavljao bi čin okrutnosti prema životinjama. A to je, naravno, zabranjeno i moralno neprihvatljivo. Inače, bez obzira na to da li se neki NDE dogodi u stvarnom životu ili u laboratorijskim uvjetima, doživljaj kao takav vjerojatno je isti. »Tunelski doživljaj« ili gledanje trodimenzionalne panoramske retrospektive vlastita života može vidjeti samo onaj tko to doživi i nitko drugi, bez obzira na situaciju, to jest bez obzira na to da li se radi o nečem što se dogodi u stvarnom životu ili u okviru laboratorijskih eksperimenata. Nitko drugi to ne može vidjeti. A kad je to tako, zašto riskirati živote gorila?!

Mislim da je ovo, da tako kažem, fanatički prijedlog i nešto što ne zavređuje komentar. No, ja sam to ipak spomenuo. Zašto? Zato jer je to jedini zamislivi način da se izvede nešto što nauka zahtijeva: pokus na životinjama.

Budući da nema čvrstih znanstvenih dokaza, ljudi me često pitaju da li mislim da se postojanje NDE-a može smatrati dokazom o postojanju života poslije života. Moj je odgovor: »Da!«

Ima nekoliko obilježja NDE-a koja me navode da tako mislim. Jedno je od tih obilježja provjerljivost doživljaja izlaska iz vlastita tijela o čemu sam govorio u prethodnom poglavlju. Da li je uopće potreban jači dokaz da ljudi nadživljavaju smrt svog fizičkog tijela nego što su to mnogobrojni primjeri da su pojedinci napustili vlastito tijelo i vidjeli kako ih liječnici pokušavaju reanimirati?!

Premda se doživljaji izlaska iz vlastita tijela mogu prihvatiti kao najčvršći znanstveno utemeljeni razlog za vjerovanje u život poslije života, ono što u vezi s NDE-om najviše impresionira jesu ogromne promjene ličnosti što ih on izaziva u ljudima. Okolnost da NDE upravo totalno transformira ljude kojima se dogodi, pokazuje i njegovu realnost i njegovu moć.

Nakon dvadeset i dvije godine promatranja fenomena »tik do smrti« mislim da ipak još uvijek nemamo dovoljno znanstveno utemeljenih dokaza o postojanju života poslije smrti.

Međutim, drugo je ono što osjećamo u svom srcu, što nam ono govori. A njemu nije nužan strogo naučni pogled na svijet i život. Ipak, meni kao znanstveniku nije dovoljno ono što mi govori vlastito srce, nego mi je potrebna znanstvena analiza, i to široka.

I što mislim poslije takve analize? Mislim da se NDE-ovcima pružila prilika da zavire u jedan drugi svijet, u jednu drugu stvarnost.

Ono što ja mislim o životu poslije života, psihoterapeut C.G. Jung sažeo je u pismu koje je napisao 1944. godine. Ovo je pismo naročito značajno zbog toga što je Jung, samo nekoliko mjeseci prije nego što će ga napisati, doživio NDE za vrijeme srčanog napada:

Ono što se s nama događa nakon smrti je tako neizrecivo i neopisivo divno da naša mašta i naši osjećaji nisu dovoljni za stvaranje makar samo približne predodžbe o tome...

Prije ili kasnije svi mrtvi postaju ono što smo i mi. Međutim, u ovoj našoj stvarnosti znamo malo ili ne znamo gotovo ništa o tom drugom načinu postojanja. Što ćemo znati o ovoj našoj Zemlji kad jednom umre-

mo? Rastapanje ove naše vremenski ograničene forme u vječnosti nema kao posljedicu gubitak značenja. Događa se nešto drugo: mali prst shvati da je dio ruke.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
1. DOŽIVLJAJ »TIK DO SMRTI«	13
Tko, koliko njih i zašto?	17
Obilježje NDE-a	18
Neka istraživanja: Koliko ih je? Kako?	31
Pogled prema naprijed	38
2. PROMIJENJENI ŽIVOTI: MOĆ FENOMENA »TIK DO SMRTI« DA IZMIJENI ONE KOJI GA DOŽIVE ..	42
Više nema straha od smrti	47
Osjećanje važnosti ljubavi	49
Osjećanje veze sa svim stvarima	51
Poštovanje znanja	51
Novo osjećanje kontrole	54
Osjećanje hitnosti	56
Bolji razvoj duhovnosti	57
Povratak u »realni svijet«	58
3. DJECA I NDE: SASTANAK S ANĐELOM ČUVAROM	64
Moje prvo dijete koje je doživjelo NDE	65
»Svjetlost je bila veoma blistava«	66
Zaključci drugih istraživača	73
Još ponešto od dra Morsea	76
»Vidio sam samoga sebe kao odraslog«	80
Zaključak	82
4. ZAŠTO NAS FENOMENI »TIK DO SMRTI« TOLIKO ZANIMAJU	83
Jesu li NDE-ovci doista umrli?	86
Kako NDE-ovci gledaju na vlastito tijelo?	88
NDE kao potvrda religijskih vjerovanja	90
NDE u literaturi	94
Kako objasniti »bojni« NDE	97
Nada za ljude obuzete tugom	100
Djelovanje NDE-a na osobe sklone samoubojstvu	100
Da li bi dokaz o postojanju NDE-a izmijenio nauku	103
Da li NDE pobuđuje radoznalost zato što se radi o nečem »pomodnom«	104
Zaključak	107

5. ZAŠTO NDE NIJE SIMPTOM DUŠEVNOG OBOLJENJA	109
Psihoza koja je povezana sa shizofrenijom	113
Organski mentalni poremećaji	119
»Između vas i dragog Boga«	124
6. ISTRAŽIVAČI NDE-a	126
Dr Melvin Morse	127
Dr Michael Sabom	135
Michael Grosso	142
Dr Kenneth Ring	150
Robert Sullivan	157
7. OBJAŠNJENJA	163
Carl Sagan – Radanje kao »tunelski doživljaj«	167
»Tunelski doživljaj« i djelovanje prevelike koncentracije ugljičnog dioksida	170
Da li je za doživljaj NDE-a nužno da se pacijent nade na samom rubu smrti?	172
NDE kao halucinacija	173
Religioznost nije nužna	174
Zašto svi NDE-i nisu jednaki?	176
Još nešto prije spavanja	178
Ispunjenje želje	181
Jungova kolektivna podsvijest	182
Doživljaj svjetlosti	183
8. ZAKLJUČAK – »Neopisivo divno«	184